

Förord

Efter drygt 10 års arbete (1 juli 2010-31 dec 2020) är inventeringen av Väckelsångs forn- och kulturlämningar avslutad. Av rapporten framgår hur inventeringen planerades, exciperades och genomfördes. I rapportarbetet ingår också återgivning av tidigare forskning, i form av kulturpersonligheters uppteckningar, tidigare inventeringar och arkeologiska undersökningar.

Arbetet har präglats av långsamhet och har tillåtit ta så lång tid som det var tänkt redan i juli 2010. Det har inte handlat om ett offentligt uppdrag, mera om en pensionärssyssla där motion och frisk luft varit minst lika stora drivkrafter som viljan att komplettera de tidigare utförda inventeringarna (1949, 1998 och 2001).

Min bakgrund är i huvudsak arkeologiskt inventeringsarbete. Åren 1979-1991 var fornminnesinventering för ekonomiska kartan, i Riksantikvarieämbetets regi, min huvudsakliga sysselsättning. 1992-1995 var jag tjänstledig för doktorandstudier. Arbetade 1996-2002 på Geoarkeologiskt Laboratorium i Uppsala med arkeologiska undersökningar och avslutade karriären med åtta år som handläggare av arkeologifrågor på Länsstyrelsen i Kronoberg. Inventeringen i Väckelsång startade dagen efter pensioneringen 2010-06-30. Efter åren som byråkrat var längtan ut i skog och mark så stor att ingen tvekan rådde över vad jag skulle ta mig till som pensionär.

Under resans gång har jag ofta haft tillfälle att fundera över vart arkeologin är på väg. 2002 lade Riksantikvarieämbetet ner sin sedan 1938 pågående systematiska fornminnesinventering av Sveriges rike (utom i fjälltrakterna) i samverkan med och följande Lantmäteriets utgivning av ekonomiska kartor. Nedläggningen gjordes av politiska penningbesparande skäl, inte på grund av att inventeringen kunde anses vara färdig, för det var den inte. Den ersattes under några år (2002-2007 i Kronoberg) av arbetsmarknadsprojektet Skog & Historia men även detta projekt lades ner av samma skäl. På 1980-talet, då arkeologin var som starkast på Riksantikvarieämbetet fanns det många arkeologer både på inventerings- och utgrävarsidan. Idag är arkeologerna som är kvar på myndigheten lätt räknade och tillhör huvudsakligen förvaltningen. Riksantikvarieämbetets grävande arkeologer har flyttats över till Statens Historiska museer eller har startat egna företag. De inventerande arkeologerna från min generation har sagts upp, slutat frivilligt eller pensionerats. Nu aktiva arkeologer saknar den gedigna inventeringsutbildning som vi fick, vilket jag bedömer vara en svår förlust för kunskapsuppbyggnad inom arkeologi och historia samt för forskning och samhällsplanering i allmänhet.

Under min aktiva tid som arkeolog har fornminneslagen (1942) omarbetats, dels 1988 då den kom att kallas kulturminneslagen (KML) dels 2014 då den ändrades till kulturmiljölagen (fortfarande KML i förkortning). Framför allt den senaste ändringen, angående det skarpa åldersrekvisitet 1850, har satt myror i mitt och i andras huvuden. Poängen, att det skulle bli enklare att förstå vad som var ett fornminne och vad som inte var det, misslyckades. Tanken var att tillämpningen av lagstiftningen skulle bli mer enhetlig (*Ett förändrat fornminnesbegrepp* 2018:4). Det blev mer ovisshet istället, beroende på att vissa typer av lämningar har företrädare på båda sidor om den magiska gränsen 1850. Åldersbelägg för lämningar med datering före 1850 betyder fornlämning. Om åldersbelägg före 1850 saknas så är det fråga om en kulturlämning. *Fornlämningar* har ett starkt lagskydd, *kulturlämningar* saknar skydd enligt KML. (Begreppet kulturlämning används i den här framställningen som förkortning av det officiella uttrycket *övrig kulturhistorisk lämning*.)

Krav och förväntningar på ökad tydlighet vad gäller det så kallade, och ständigt växande, fornminnesbegreppet har funnits länge, särskilt från aktörer utanför det arkeologiska skrået. En fördjupad diskussion om detta igångsattes 2004 i och med Riksantikvarieämbetets rapport *Fasta fornlämningar – begrepp och begriplighet*. I rapporten framhålls bland mycket annat följande. ”Genom att sträva efter ett förtydligande av fornminnesbegreppet riskerar vi att inte få samma handlingsfrihet, men samtidigt ökar förhoppningsvis möjligheterna till att få samhället i stort att ta ett större egenansvar rörande övriga kulturhistoriska lämningar” (Olsson 2003:13). Tio år senare ledde diskussionerna fram till den då stora nyheten i KML, åldersrekvisitet 1850, och omvandlingen av *kulturlämningar* till *möjliga fornlämningar*.

Jag är inte alls nöjd med den nya kulturmiljölagstiftningens åldersrekvisit, inte heller hur antikvarisk status kring röjningsröseområden har utvecklats. Detta kommer att framskymta på flera ställen i den följande framställningen. Skälet, som i princip anfördes av Olsson 2004, till att KML förändrades, var att fornminnesregistret (FMIS) bara skulle innehålla fornlämningar i laglig mening. Allt annat skulle i princip bort. Tack vare framförd kritik mot förslaget landade lagstiftaren till slut i den krystade förklaringen att kulturlämningar kan kallas *möjlig fornlämning*, för att komma runt det skapade dilemmat och att därmed dessa lämningar kunde få vara kvar i FMIS. Detta nya begrepp, *möjlig fornlämning*, är något jag väljer att gå helt förbi och fortsätter på det sätt som var aktuellt under min aktiva tid, det vill säga skillnaden mellan *fornlämningar* och *kulturlämningar* görs enligt den äldre principen, som är:

Fornlämningar är ... lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna... Därefter följer en rad exempel i kulturmiljölagen på vad som ska räknas som fornlämningar (https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kulturmiljolag-1988950_sfs-1988-950).

I någon mån tillämpades ålderkriteriet 1850 även före lagändringen 2014 men inte så strikt. Till exempel accepterades väghållningsstenar med årtal yngre än 1850 som fornlämningar med hänsyn till *äldre tiders bruk* och att deras funktion var *varaktigt övergiven*. Förbud att fånga varg i gropar förbjöds i lag 1864 men alla varggropar bedömdes som fornlämningar oavsett när de var anlagda, vilket för övrigt sällan var känt. Milstolpar bedömdes på ett liknade sätt. Samtliga bedömdes som fornlämningar, även de som saknade ingjutet årtal. Efter lagändringen 2014 har huvudelen av våra svenska milstolpar tappat sin fornlämningsstatus och blivit kulturlämningar (eller möjlig fornlämning), och skulle enligt det ursprungliga förslaget kanske inte ens registreras i FMIS.

Å ena sidan har det gått åt mycket tankemöda för att försöka begripa vad det nya åldersrekvisitet kan tillföra kulturmiljövård och andra intressenter. Å den andra sidan tar jag i skrift inte ställning till vad som är fornlämning eller kulturlämning eftersom *antikvarisk status* aldrig ifylls i registerblanketterna. Men tankemässigt har lagstiftningen från 1988 följts överlag, utom när det gäller röjningsröseområden. Den strategi som antogs av Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering 1992, som i princip innebar att alla röjningsröseområden skulle betecknas som fornlämningar, om de bedömdes vara hackerör, har beläggsmissigt visat sig vara förhastad. Mina år som arkeologihandläggare på Länsstyrelsen i Kronobergs län ledde mig i den riktningen. Den strategi jag följt ligger nära den strategi om röjningsrösen som Riksantikvarieämbetet anammade 1986, som i princip gick ut på att röjningsröseområden behöver även innehålla andra fornlämningar (gravar, hållristningar o d) gärna även kopplade till ålderdomliga ortnamn, för att kvalificera sig som

röjningsröseområden med fornminnesstatus. En mer omfattande diskussion om detta problemkomplex ges i bilaga 3q om *Fossila åkrar*.

Andra aspekter som kommer in i bedömningar av lämningars kulturvärde är de mer eller mindre viktiga egenskaper som de kan ha. Som länsstyrelsehandläggare behöver man ta ställning till lämningars *dokumentvärde*, deras *upplevelsevärde* och deras *pedagogiska värde*. Dokumentvärdet eller lämningars vetenskapliga värde måste bedömmas inför beslut om utredning, undersökning och eventuellt borttagande. Starka upplevelsemässiga värden och pedagogiska värden kan å andra sidan leda till beslut om att lämningar ska ligga kvar och att exploatering av mark där lämningar ligger inte får ske. Rapporten, som nämns på föregående sida, tar även upp *känslovärde* som pendang till vetenskapligt värde. Sådant postmodernt värde finns förstås men är hopplöst att använda eftersom människor tycker så olika om vad som är värt att skyddas och vad som utan kostnad kan skyfflas bort.

Under min tid som arkeolog har det analoga fornminnesregistret blivit digitalt, det vill säga sökbart för var och en som har tillgång till en mot nätet uppkopplad dator. På senare år har även ett undersökningsregister tillkommit och Lantmäteriet har utvecklat terränglutnings- och terrängskuggningsskikt som väsentligt underlättar inventering i skogsmark, eftersom exempelvis större röjningsrösen blir synliga i skikten. Förutsättningarna har således förändrats till det bättre sedan 2010. Men mycket återstår att kartlägga och beskriva, vilket inte minst kommer framgå av den här rapporten.

Ett tack riktas till Lions Club Tingsryd som bekostade inköp av fotolampor så att hembygdsföreningens lösfynd kunde dokumenteras. Ett tack riktas även till Birgitta Wennermark som korrekturläst och gett synpunkter på rapporten.

Slutligen riktas ett tack till hembygdsföreningen och till Ortsbor som varit behjälpliga med att ta fram uppgifter, delge sina kunskaper samt uppmuntrat till att inventering och rapport ska gå i mål.

Lars-Erik Englund
Väckelsång 2020-12-31

Sammanfattning

Det har till dags dato genomförts fyra forn- och kulturminnesinventeringar i Väckelsångs socken (1949, partiellt 1998, 2001 och 2010-2020). Det är fler än i de flesta socknar i Sverige. Möjligen är det så att Väckelsång numer är den bäst inventerade socknen i landet, i varje fall av socknar där projektet Skog & Historia inte har arbetat.

Den första fornminnesinventeringen i Sverige kopplad till Lantmäteriets utgivning av den ekonomiska kartan genomfördes 1938. Den första fornminnesinventeringen i Väckelsångs socken genomfördes 1949. Det vi arkeologer kallar fornminnesbegreppet, det vill säga vilka objekt som Riksantikvarieämbetet bedömt som intressanta att inventera, var till en början inte så utvecklat som det blivit senare. Detta skyldes till del på kartografiska skäl, exempelvis att stenåldersboplatser och järnframställningsplatser i åkermark inte kunde avgränsas säkert i samband med okulärbesiktning. Syftet med R-markeringar på ekonomiska kartor var att märka ut en exakt plats alternativt ett exakt avgränsat område, med hänsyn till den *kalla hand* som lades över platsen/området med fornlämningen, vilket innebär att markägaren inte fritt kan disponera markområdet. I samband med den andra inventeringsomgången start 1977 löstes detta med att sätta run-R inom parentes, (R), betydande att fornlämningens avgränsning var osäker och behövde fastställas mer noggrant inför eventuell markexploatering. Detta görs numer via utredningar där syftet anges vara att avgränsa fornlämningen innan beslut om undersökning fattas.

1998 genomfördes en kulturlandskapsinventering kring vissa säterier, bland andra Lidhems säteri. Vid denna tid hade röjningsröseproblematiken nått därhän att de inte bara skulle ingå utan prioriteras i inventeringsarbetet. Resultatet infogades i fornminnesregistret.

1977 påbörjades den andra inventeringsomgången i landet men det skulle dröja till 2001 innan den nådde Väckelsång. I grevens tid alltså, eftersom den statliga fornminnesinventeringen lades ner 2002. Under den andra inventeringsomgången (ibland kallad revideringsinventeringen) utökades fornminnesbegreppet kraftigt. Först och främst genom möjligheten till (R)-markeringar på de officiella kartorna, men också på grund av att nya lämningstyper bedömdes som arkeologiskt eller kulturhistoriskt intressanta. Hit hör torp- och backstugelämningar, industrilämningar, bytomter, fossila åkermarker med flera.

Den nu genomförda inventeringen i Väckelsång har inneburit ytterligare utökning av fornminnesbegreppet eftersom övergivna åkrar och mossodlingar medtagits. De förra med anledning av att de inte sällan ligger inne i röjningsröseområden som 2001 ansågs vara fornlämningar.

I rapporten sammanfattas arkeologiska insatser i Väckelsång, i kronologisk ordning.

1. Fabian Karlsson, hembygdsforskare från Boaryd, Väckelsång, tipsade Knut Kjellmark om många fornlämningar och fornfynd i samband med den senares inventeringar och uppteckningar. Exakt hur många är okänt.
2. Knut Kjellmark samlade uppgifter om fornlämningar från främst 1920- och 1930-talen i skrifterna samlade under rubriken *Värends fornminnen*. Totalt registrerade han cirka 80 platser, varav 22 gravplatser, två skålgropsplatser, tre källor, 13 fyndplatser, 27 lösfynd, nio fyndplatser som 2001

registrerades som stenåldersboplatser, ett gränsmärke, ett gravfält 2001 registrerat som fornlåker samt en pestgård.

3. Vid första fornminnesinventeringen för ekonomisk karta 1949 noterades totalt 74 platser, av vilka 27 var en följd av Kjellmarks insatser.

4. På 1970- och 1980-talen gjordes två anmälningar till Länsstyrelsen som infogades i fornlämningsregistret (fångstgrop och hållkista).

5. I slutet av 1990-talet genomfördes den så kallade kulturlandskapsinventeringen på säteriet Lidhems marker. Dess resultat infogades 2001 i samband med den statliga ominveteringen.

6. Vid den så kallade om- eller revideringsinventeringen 2001 stannade antalet registrerade platser på 298, varav samtliga 74 från första inventeringen (men med vissa ändringar, bland annat med att sex platser fick utgå). 55 fyndplatser och uppgifter om lösfynd infogades från Kjellmark, varav nio samlades under begreppet *Boplatser*. Bland de 169 nyregistrerade platserna finns 100 fornlåkrar, 36 by-/gårdstomter, åtta områden på karta utan beskrivning som tillfördes registret efterhand i samband med digitalisering av registerposterna.

7. 2009 genomförde Arkeologacentrum, med anledning av planerad vindkraftsutbyggnad, en inventering på östra sidan av Fiskestadssjön varvid 18 registreringar tillkom, främst fornlåkrar.

8. Under 2010-talet har Smålands museum kompletterat fornminnesregistret (FMIS) med 18 registreringar, främst gravar.

9. Vid en sista kontroll i FMIS, 2020-12-15, upptas 334 registerposter i Väckelsångs socken, varav elva har inskrivits i andra socknar (Tingsås, Urshult, Jät), men som till någon mindre yta även berör Väckelsång. Posterna fördelas enligt följande:

- 1-298 Riksantikvarieämbetets inventeringar.
- 299-316 Arkeologacentrum i Skandinavien AB, vindkraftsutredning.
- 317-334 Smålands museum, specialinventering.

Enligt det nya kulturmiljöregistret (KMR) finns det 386 registreringar i Väckelsång, vilket sammantaget motsvarar huvudnummer och undernummer i det gamla FMIS.

10. I den 2020 avslutade forn- och kulturminnesinventeringen har 1716 registerposter (huvudnummer) noterats, inkluderande de tidigare 334 posterna, totalt omfattande 2591 undernummer. Ett flertal av de gamla 334 posterna har fått ändrade kartmarkeringar såväl som ändrade beskrivningar, dock inte alla.

En sammanfattning av inventeringen baserad på sökfunktionen i programmet WORD ger följande antal på respektive sökord. Dessa säger inte allt om de egentliga antalen, särskilt inte vad gäller *fyndplatser* och *lösfynd*. För fler detaljer och korrekta antal måste man fördjupa sig i löptexterna.

Totalt har inventeringen 2010-2020 femdubblat antalet registerposter. En mer preciserad statistik ges under rubriken *Statistik* i slutet av rapporten.

Sammanfattning av inventeringens resultat – statistik och kommentarer

Kategori	Huvud-nummer	Under-nummer	Totalt antal	Kommentar
Röjningsröseområden	475	2	477	Bestående av minst två röjningsrösen, vanligen flera, som mest 1500 i samma område.
Röjningsröse	17	2	19	Ensamliggande röjningsrösen, huvudsakligen sentida (stentippar och dylikt).
Före detta åkrar	427	329	756	Beskogade eller igenväxande men odlade enligt ekonomiska kartor omkring 1950.
Åker (blåmarkerad i FMIS)	2	0	2	Uttalat vad markeringarna i FMIS betyder. Ursprungligen åtta dylika platser, dvs sex har fixats.
Stenrevlar	2	1	3	Rösslor, "stensträngar", alternativt långsträckta slutrösen.
Före detta mossodlingar	103	69	172	Beskogade eller igenväxande men odlade enligt ekonomiska kartor omkring 1950.
Rösen (gravar) ¹			22	Inkluderar även ra, ub, uo, pf och ?. ²
Stensättningar (gravar) ¹			42	I grupp om 1-4 gravar. Inkluderar även ra, ub, uo, pf och ?.
Jordblandade rösen (gravar) ¹	3	9	12	Samtliga bortodlade, dvs uppgift om.
Högar ¹			2	Samtliga bortodlade, dvs uppgift om.
Gravfält (befintliga gravar)			5	Samtliga befintliga gravfält, som består av minst fem gravar, är skadade. Totalt antal bevarade gravar är 72.
Gravfält (av FK och KK ³ antagna gravar)			5	Totalt antal borttagna gravar: minst 30. Okänt antal gravar i respektive gravfält).
Befintliga gravar i gravfält (sammanräknade)				Rösen: 5 Jordblandade rösen: 2 Fyllda stensättningar: 4 Ovala ofyllda stensättningar: 5 Övertorvade stensättningar: 34 Resta stenar: 2 Treuddar: 2 Högar: 17 Rektangulära stensättningar: 3, varav 1 övertorvad och två ofyllda
Hällkistor i rösen	3	3	6	Tre befintliga och Tre uppgift om
Skålgropar (hällristning)	5	5	10	Totalt 132 skålgropar.
Förhistoriska boplatser	13	3	16	En boplatz (Holmalyckan) har tre (osäkra) placeringar.
Fyndplatser	18	10	28	Huvudsakligen stenåldersföremål, kanoter, kanonkulor med flera.
Lösfynd	91	201	292	Huvudnummer kan innehålla flera undernummer som kan innehålla flera lösfynd.
Säteritomt	1	0	1	Lidhem.
Bytomter	1	0	1	Line, under Lidhems säteri.
Gårdstomter	43	62	105	Innefattar gårdar i byar.
Gårdar	5	2	7	Samtliga borttagna utom en (Fabian Karlssons).
Ödegård	1	0	1	Kullanäs.
Torp	186	136	322	Inkluderar befintliga; lägenheter; ra; uo; pf och ?.
Backstugor	22	26	48	Inkluderar befintliga; lägenheter; ra; uo; pf och ?.
Jordkällare	3	2	5	Ensamliggande.

Jordkulor	1	0	1	
Bebyggelselämningar	1	3	4	Husgrunder på Väcklingeö.
Byggnader	12	8	20	Dagsverksstugan och bagarstugan på Lidhems säteri med flera
Stenhusgrunder	1	0	1	
Husgrunder	5	7	12	Huvudsakligen efter ekonomibyggnader.
Skolor	11	2	13	Nedlagda byskolor.
Källor	32	18	50	Inkluderar befintliga, uttorkade, uppgift om
Vattenhål	11	8	19	
Brunnar	4	3	7	
Kvarnar	30	18	48	Vid sökning på "kvarn" erhålls även 26 handkvarnsdelar. Dessa ingår bland lösfynden. En betydande andel uo.
Milstolpar	12	0	12	11 stolpar och 12 fundament.
Väghållningsstenar	10	3	13	
Gränsmärken	20	10	30	Huvudsakligen härads- och sockenmärken.
Minnesplatser	0	1	1	
Linbastor	8	5	13	Alla utom en har rivits.
Linrötningsgropar	2	0	2	Båda osäkra.
Kolbottnar	15	8	23	Oväntat få med tanke på Ekefors bruk.
Kolframställning	1	1	2	Okänt antal kolbottnar vid Väckelsångs sågverk samt gengastillverkning i Ekeryd.
Kojgrunder	0	2	2	Ansluter till kolbottnar. Öväntat få.
Kolugnar	0	6	6	Samtliga inom en byggnad.
Fångstgropar för varg	5	1	6	
Offerkast	1	2	3	Samtliga riskast.
Minnesplatser	0	3	3	
Plats med namn och/eller tradition	9	15	24	Pinnö trollhallar, trollsägner, Torbjörns kyrka, kungagravar, Pestgårdsåtern, Hästastörtan med flera.
Fornlämningsliknande bildningar/lämningar	8	1	9	Fångstgropsliknande, domarringsliknande med flera
Naturbildningar	4	2	6	Strandvall, sjömalm, bok och ekstubbar i myr med flera.
Resta stenar (sentida)	4	3	7	Sannolikt och bevisligen resta efter år 1850.
Pestgårdar	7	5	12	De flesta uppgift om.
Elstationer	0	1	1	
Kanaler	1	3	4	Nistenkanalen, sidokanaler.
Dammvallar	0	2	2	
Vägbankar, äldre vägsträckningar	8	4	12	I regel av yngre typer.
Skårar	0	2	2	Jaktvärn för fågel.
Stenbrott	2	0	2	
Smedja, smides-lämning	8	5	13	De flesta uppgift om.
Smidda gravkors	3	0	3	Tillkommer ett okänt antal enligt uppgift.
Övriga konstverk	2	1	3	Naturliga och konsgjorda träskulpturer.
Sågar	6	7	13	De flesta uppgift om.
Ålfångstanläggningar	3	4	7	
Fiskfångstanläggningar	3	0	3	Katsor, fiskdamm.
Hyttområden	1	0	1	Ekefors järnbruk.
Sekundära slaggföremål	3	0	3	Utkörd som vägfyllning.
Fd äppelodlingar	0	1	1	Vanliga i dessa trakter, dock inte i Väckelsång.
Torvindustrier	14	2	16	Huvudsakligen torvtag.
Sjösänkingsföretag	2	2	4	

Stig med namn (Dacke- stigen)	9	2	11	Samma stig. Avser samtliga pekarskyltar.
Vattenståndsmärken	5	0	5	Inhuggna inför Fiskestadsjöns sänkning.
Bråtar	0	1	1	Uppgift om.
Lyftstenar	6	4	10	
Brostenar	0	1	1	
Makadamslagingsstenar	0	3	3	
Ödekyrkogårdar	1	0	1	
Hembygdsgårdar	1	0	1	
Fyndsamlingar	0	1	1	I hembygdsgården.
Hyddor	0	1	1	
Brännvinsbrännerier	1	0	1	Ekefors.
Potatisgropar	0	1	1	
Runinskrifter	1	0	1	
Ängslador	0	1	1	
Kavelbroar	1	0	1	
Malmvändningsplatser	1	0	1	
Sjönötsförekomster	1	0	1	
Båtplatser	1	0	1	
Krigsposteringar	1	0	1	
Marknadsplatser	2	0	2	Båda i Väckelsångs samhälle.
Hägnader	1	0	1	
Broar (inkl stenvalvs- broar)	6	3	9	Aggabro med flera.
Vadställen	1	1	2	
Järnvägsstationer	4	0	4	
Lastageplattformar	1	1	2	
Banvaktarstugor	0	3	3	
Rälsbusshållplatser	1	0	1	
Tegelbruk	1	0	1	Tegelsjö
Snickerier	3	0	3	
Kyrkor	0	1	1	Väckelsångs nuvarande kyrka.
Kyrkstallar	1	0	1	En har bevarats, flyttad till hembygdsparken.
Missionshus	1	0	1	
Sockenstugor	0	1	1	
Likbodar	0	1	1	
Ordenshus	1	0	1	
Bygdegårdar	1	0	1	
Ålderdomshem	1	0	1	
Länsmansboställe	1	0	1	
Skjutbanor	1	0	1	
Skyttepaviljonger	1	0	1	
Församlingslokaler	1	0	1	Bee-Tree med flera.
Telestationer	0	1	1	
Gästgiverier	1	0	1	Kvarnamåla.
Minkfarmer	1	0	1	
Golfbanor	1	0	1	Lidhems GK, nedlagd 2008.
Fotbollsplaner	1	0	1	
Mejerier	2	0	2	
Dansbanor	2	0	2	
Affärer	10	7	17	Specerier, kläder, möbler, blommor, bilar med flera.
Caféer	3	2	5	
Cykelreparatörer	1	2	3	
Postkontor	1	1	2	

Bensinpumpar	0	2	2	
Frisersalonger	1	2	3	
Restauranger	0	1	1	Stureplan (Postmästarn).
Kiosker	1	0	1	
Flygfält	1	0	1	Uråsa (militärt).
Bagerier	2	0	2	
Charkuterier	1	0	1	
Slakterier	1	0	1	
Boskapshandlare	0	1	1	
Skrädderier	2	0	2	
Sömmerier	2	0	2	
Industrier	5	7	12	Textil, Jålek, tillverkning av olika slag med flera.
Målerier	1	0	1	
Rörfirmor	2	2	4	
Banker	1	1	2	
Bilverkstäder	0	1	1	
Bilstationer	1	0	1	
Åkerier	2	0	2	
Taxistationer	0	2	2	
Urmakeri	1	0	1	
Måleri	1	0	1	
Brandstationer	1	0	1	
Övrigt	2 ⁴	8 ⁴	10 ⁴	Stentäkt, "jordhydda", upplag av stenar med flera.

1) Ligger inte i gravfält. 2) ra = rest av, ub = undersökt borttagen, uo = uppgift om, pf = plats för, ? = osäker. 3) FK = Fabian Karlsson, KK = Knut Kjellmark. 4) Summering av kolumnerna ger andra tal än vad som anges i statistikbilagan 2e. De är inte uppbyggda på samma sätt och därmed inte jämförbara.

Vägledande kriterier: *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna (KML).*

Vad som har ingått i inventeringen:

- 1) Fornlämningar samt uppgifter om borttagna sådana.
- 2) Kulturlämningar samt uppgifter om borttagna sådana.
- 3) Ålderdomliga företeelser med namn och/eller traditioner.
- 4) Övergivna verksamheter, i borttagna eller i kvarvarande byggnader.

Vad som inte ingått i inventeringen:

- 1) Företeelser, byggnader, verksamheter som fortfarande existerar i sin ursprungsform.

Antikvarisk status

Gränsen mellan fornlämning och kulturlämning kan uppfattas som mycket skarp, särskilt efter införandet av det bryska åldersrekvisitet 1850 i KML 2014-01-01. Den antikvariska statusen i FMIS, eller bedömningen av kulturvärdet, är till nästan 100 procent vägledande när länsstyrelser har att fatta beslut i exploateringsärenden. Beteckningen *fornlämning* innebär inte per automatik att *allt* måste undersökas arkeologiskt och med avancerade metoder. Beslut kan styras till att fokusera mot vissa inriktningar. Röjningsröseområden kan tas som exempel. Om länsstyrelsen anser att röjningsrösen i sig är mindre intressanta i det aktuella fallet men att det mellan rösen kan ligga spår efter de samtida brukarna, en boplat, kan fokuset styras hit. Eftersom ingen vet var den eventuella boplatsen kan tänkas ligga i röjningsröseområdet beslutar länsstyrelsen om en arkeologisk *utredning*, i regel schaktdragning ner till opåverkad mark, för att erhålla ett bättre beslutsunderlag i den fortsatta handläggningen. Påträffas inga boplatsspår kan arkeologin avslutas här, eller fortsätta med röjningsrösen. Om det däremot påträffas hårdar, stolphål, avfallsrester eller något annat av arkeologiskt intresse beslutar länsstyrelsen i regel om att en *förundersökning* ska genomföras. Detta i syfte att få bättre kunskap om boplatsens storlek och innehåll. Med utgångspunkt i förundersökningens resultat beslutar länsstyrelsen om undersökningen stannar eller går vidare till en *slutundersökning*. Det senare inträffar sannolikt om det vetenskapliga värdet av slutundersökningen väntas överstiga kostnaden för densamma.

Avvägning mellan vetenskaplig potential och kostnader är den stora svårigheten för länsstyrelsen och uppdragsarkeologin. Prissättning på en undersökning utan att egentligen veta, i tillräcklig grad, vad som döljs under markvegetation eller plogad jord är svårt och hamnar inte sällan fel. Ibland motsvarar kostnaden inte förväntningarna på kunskapsutbyte, ibland är det tvärsom.

Vid inventeringar och framför allt i utredningar görs bedömningar av de tre tidigare nämnda värdena: vetenskapligt värde, pedagogiskt värde och upplevelsevärde. Vid arkeologiska undersökningar (utgrävningar) är det alltid det vetenskapliga värdet som väger tyngst. En runsten, exempelvis, har högt upplevelsevärde. Det vetenskapliga värdet och det pedagogiska värdet finns på stenen, knappast i jorden runt omkring. En kolbotten, exempelvis, kan ha ett relativt högt pedagogiskt värde om den befinner sig i ett sammanhang med andra lämningar inom samma grupp. Dess vetenskapliga värde är tämligen lågt så länge vi tror oss veta hur kolningen på platsen gick till, vilket sammanhänger med dess förmodade ålder.

Som exempel på klassificering av *kulturvärden* hänvisas till utredningen om vindkraft i Väckelsång av Britta Wennstedt-Edvinger 2010, här citerad i koncentrat.

Kulturvärden

I detta avsnitt görs en preliminär bedömning av olika lämningars vetenskapliga och pedagogiska värde (tabell 3). De indelas i klasserna högt (4), ganska högt (3), ganska lågt (2) och lågt (1) vetenskapligt värde. Preparatsvärde är överordnat upplevelsevärde (jfr RAÄ dnr 320-3874-2002).

Normalt fastställs det vetenskapliga värdet eller kunskapspotentialen inte i utredningsskedet, utan i samband med en arkeologisk förundersökning (jfr KML 2 kap. 13 §). Sådana utförs endast efter länsstyrelsebeslut. Bedömningen av vetenskapligt värde är därför preliminär och baseras främst på antikvarisk status, iakttagna skador och forskningsläge. Lämningarnas pedagogiska värden är ordnade i fyra klasser: (1) lågtvärde, lämningen är svår att identifiera

även för arkeologer; (2) medelvärde, lämningen kan upplevas men tillhör inte de bäst bevarade; (3) högt värde, kan upplevas i sammanhang med andra lämningar; (4) mycket högt värde, kan upplevas utan hjälp från omgivande lämningar.

Sårbara lämningar och kulturmiljöer

Inget område av riksintresse för kulturmiljövården berörs av vindkraftsutbyggnaden. Byggda kulturmiljöer saknas i utredningsområdet, men flera kulturhistoriska lämningar finns i utredningsområdet. Bland dessa är det iförsta hand de fasta fornlämningarna som, på grund av sin särställning i lagstiftningen, utgör sårbara områden. Vissa av de övriga kulturhistoriska lämningarna räknas också som sårbara genom synlighet, bevarandegrad och högt pedagogiskt värde. Utöver de registrerade lämningarna finns ytterligare kulturvärden i form av ett ålderdomligt vägnät av grusvägar, ibland med stengärdesgårdar vid vägkanterna. Avståndet mellan sådana stengärdesgårdar är på några platser bara omkring 4,5 meter. Det kan eventuellt innebära svårigheter vid transporter i utredningsområdet.

ID-nr	RAÄ-nr	Lämnings- typ	Egenskap	Antikvarisk bedömning	Vetenskapl värde	Pedagog värde
AC5301	Väckelsång 306	Område med fossil åkermark	Röjningsrösen, en sten- gärdesgård och f.d åkerytor	okhl	2	3
AC5302	Väckelsång 299	Röjningsröse		okhl	1	2
AC5303	Väckelsång 301	Hägnad	Stengärdesgård	okhl	1	3
AC5304	Väckelsång 300	Kolningsan- läggning	Kolbotten	okhl	1	3
AC5305	Väckelsång 302	Röjningsröse		okhl	1	3
AC5306	Väckelsång 303	Hägnad	Stengärdesgård	okhl	1	3
AC5307	Väckelsång 304	Fossil åker	Röjningsröseområde	okhl	2	4
AC5308	Väckelsång 305	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
AC5309	Väckelsång 314	Hägnad	Stengärdesgård	okhl	1	3
AC5310	Väckelsång 316	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
AC5311	Väckelsång 315	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
AC5312	Väckelsång 307	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
AC5313	Väckelsång 308	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
AC5314	Väckelsång 309	Husgrund, historisk tid		uppg	1	1
AC5315	Väckelsång 310	Fossil åker	Röjningsröseområde	okhl	2	4
AC5316	Väckelsång 311	Fossil åker	Röjningsröseområde	okhl	2	4
AC5317	Väckelsång 312	Fossil åker	Röjningsröseområde	B	3	4
AC5318	Väckelsång 313	Fossil åker	Röjningsröseområde	okhl	2	4
	Väckelsång 105:1	Plats med tradition	Pestkyrkogård	okhl	1	1
	Väckelsång 219	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
	Väckelsång 51:1	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4
	Väckelsång 151:1	Fossil åker	Röjningsröseområde	R	4	4

Sidorna 13-14 i Wennstedt-Edvinger, B. 2010. Vindkraft i Väckelsång. Arkeologisk utredning och påverkansanalys. Ekeryds projektområde för vindkraft. Rapport från Arkeologacentrum i Skandinavien AB. 2010:13.

Fornminnesinformation under förändring

Under 2018 började Riksantikvarieämbetet stegvis införa en ny process för att hantera digital forminnesinformation.

Ny arkeologisk process för informationshantering

- Ett nytt regelverk
- Ett nytt digitalt register med nya informationsmängder
- Nya arbetssätt
- Nya digitala verktyg
- Digital överföring av information
- Uppdaterad lämningsinformation
- Nya system för stöd och uppföljning
- Utbildningar

Källa: https://www.raa.se/app/uploads/2018/05/Majturne_web.pdf

Syftet med arbetet var enligt Riksantikvarieämbetets regleringsbrev att: *Utveckla och kvalitetssäkra information om fornlämningar*, vilket i motsvarande grad påverkar länsstyrelsernas ärendehantering. Detta innebär att registreringar i stället för i Fornminnesinformationssystemet (FMIS) fortsättningsvis samlas i Kulturmiljöregistret (KMR). Till inventerade uppgifter om fornlämningar läggs arkeologiska undersökningar och arkeologiska rapporter från undersökningar. Tidigare digital registrering in i FMIS görs nu till den nya applikationen *Fornreg*. Syftet sägs vara att forminneshantering blir enklare, snabbare, enhetligare samt att roller och ansvar blir tydligare med mera.

Nya KML (2014), nya KMR (2018) eller Fornreg (2018) har inte påverkat planeringen eller genomförandet av föreliggande inventering och rapport. Däremot diskuteras i ett avsnitt de avsteg från både gamla och nya principer som gjorts angående det som kallas *antikvarisk status*, det vill säga bedömningen av vad som borde vara fornlämning och vad som borde vara kulturlämning.

Dela Utskriftsversion

L1953:5361 Stensättning
Fornlämning

RAÄ-nummer: Väckelsång 17:1

Publicerad av Riksantikvarieämbetet: 2018-11-01

Län	Kommun
Kronoberg	Tingsryd
Landskap	Socken
Småland	Väckelsång

Beskrivning

Antikvarisk bedömning och lämningens status

Läge och utbredning

Ett exempel på hur det ser ut i det digitala forminnesregistret. Den ljusblå cirkeln markerar aktuell fornlämning, stensättning kallad Glasröret.

Väckelsågs socken

”Väckelsågs socken i Småland ingick i Konga härad i Västmanland, ingår sedan 1971 i Tingsryds kommun och motsvarar från 2016 Väckelsågs distrikt i Kronobergs län. Socknens areal är 125,12 kvadratkilometer, varav land 106,35^[1]. År 2000 fanns här 1 732 invånare^[2].” Texten har hämtats från wikipedia och bortsett från ovanstående känns övrig text och hänvisningar tämligen daterade, särskilt angående geografi, fornminnen och ortnamn. Vid googling på Väckelsågs socken upprepas flerstädes i princip texten från wikipedia.

Önskar man snabbt få en överblick av byggelsenamn och naturnamn i socknen hänvisas till Ortnamnsregistret. Källa: http://www4.sprakochfolkminnen.se/NAU/bilder/_s1gx001/129207c1.htm

Kulturminnesvårdsprogrammet för Kronobergs län från 1981, baserades i princip på fornminnesinventeringarna åren 1945-1954 och på byggnadsantikvariska källor. Till Väckelsång kom inventeringen 1949. Programmet är således föråldrat. Översyn pågår av de lokala programmen. Endast ett så kallat *enstaka kulturminne av särskilt stort värde* pekas ut i boken, nämligen Kvarnamåla gästgivaregård. Tre områden utpekade som särskilt värdefulla: Fiskestad (jordbruksby i ålderstigen bygd), Lidhem (1700-tals herrgårdsanläggning) och Väckelsång (sockencentrum med omgivande kulturlandskap). Tillhörande markområden är tämligen vidlyftiga: Fiskestad cirka 2×1,3 km, Lidhem cirka 2×1,5 km och Väckelsång cirka 2,5×1,5 km (Krantz 1981: 206-209, 232-237).

Ett uppdaterat kulturmiljöprogram som Länsstyrelsen tillhandahåller på hemsidan upptar samma tre områden som tidigare, delvis med samma text som tidigare men totalt sett något utförligare beskrivna. Länsstyrelsens kulturarvsstrategi för Kronobergs län åren 2016-2020 innehåller definitioner av kulturarv och kulturmiljö.

Källa: <https://www.lansstyrelsen.se/kronoberg/samhalle/kulturmiljo/kulturmiljoprogram/tingsryd-kommun.html#0>

Definitioner av kulturarv och kulturmiljö

Kulturarv och kulturmiljö är begrepp som spänner över ett stort tidsdjup och är i ständig omvandling. De sätter människan i ett historiskt sammanhang.

Kulturarvet kan sägas utgöras av de traditioner och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer. Det är både materiellt och immateriellt. Dess innehåll är öppet och dynamiskt och påverkas ständigt av tidsmässigt och socialt skiftande värderingar. Det inbegriper sådant som enskilda kulturminnen, kulturmiljöer, konstnärliga verk, myter och bruk - faktorer som vittnar om människans villkor i olika tider och civilisationer.

Kulturarvande beskriver att kulturarv aktiveras genom människors handlingar.

Kulturmiljön kan beskrivas som det samlade uttrycket för människans materiella och immateriella påverkan på den omgivande miljön. Kulturmiljöer är områden där det finns historiskt och geografiskt samband betingat av den mänskliga påverkan och prägling som utformat eller bidragit till att utforma platsen eller på annat sätt ge den en mening.

Kulturmiljöarbete eller kulturmiljöverksamhet är den verksamhet som bedrivs för att främja kulturmiljöns värden. Det innefattar således såväl vård och levandegörande som nyttjande, dvs. sådana aktiviteter som syftar till att kulturmiljövärdena tas till vara och integreras i samhällsutvecklingen.

Ur *Kulturmiljöarbete i en ny tid* (SOU 2012:37) och *Ny museipolitik* (SOU 2015:89).

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.6ae610001636c9c68e51642a/1527240135178/Kulturmilj%C3%B6strategi%20f%C3%B6r%20Kronobergs%20l%C3%A4n%202016-2020.pdf>

Ortnamnet Väckelsång

I det skrivna ordets barndom var inte stavning och grammatik lika genomarbetade som idag. Därför möter man olika stavning på ortnamn i de äldsta dokumenten. Väckelsång stavades Vaestilsang 1330, Vekilsang och Wekilsangx 1421, Vekulsangh 1424, Wekilsaghen 1453, Wäkilsang 1456, Wekillsang 1490 och Veckelsang 1572 (Ortnamnsarkivet; Björklund 1991:6).

En rad ortnamnsforskare har försökt tyda och förklara socken- och bynamnet Väckelsång. Först ut var Peter Wieselgren som ansåg att det var bildat av *vicce*, vilket även ska var grunden till Växjö (1844:713). Vad *vicce* betyder är oklart. På latin betyder det *segrare*. Tolkningen tillmäts inget större intresse idag.

Josef Rosengren hänvisar till en anteckning i Forsanderska samlingarna vari hävdas att socknen fått sitt namn av *veken* eller *vekelträd* (en pilart, ett svenskt bomullsträd enligt författaren) och av *sång* eller *eko* (Rosengren 1914:98; Fransson 1925). Inte heller denna tolkning ses som rimlig i ljuset av senare forskning.

Nyare forskning har tolkat namnet i två delar, förled och efterled, utifrån stavningen i medeltida dokument. Flest förespråkare har följande tolkning. *Vekul* (eller vekil) betyder *den vikna* i betydelsen krokig. *Ång* betyder *något som är trångt*. Läger man samman förled och efterled får man *det trånga stället vid den krokiga sjön* (Jönsson 1988:125).

En annan hypotes utgår från att Fiskestadssjöns gamla namn var Veckeln. Vik eller bukt kallades förr ang. En vik i Veckeln blir då Veckeln-sang. Tolkningen knyts till en *stensättning i form av en cirkel* som finns strax norr om sjön, tillhörande Fiskestad Södregård, ”som tyder på att här varit en bemärkt plats i forna tider, förmodligen en samlingsplats för traktens befolkning. Kanske stod här rent av en kyrka. Åkern kallas än idag nämligen Kyrkåkern” (Björklund 1991:6). Stensättningen, Glasröret kallat (E741, R17:1), som åberopas är idag fullkomligt överväxt av taggiga buskar och svår att överblicka. I FMIS ges uppgiften att stensättningen, som är cirka 20 meter i diameter, omges av en 2-3 meter bred vall. Det är precis så som flera av de till väggrus tömda gravrösen brukar se ut. 1949 observerades i mitten av stensättningen dels en fast häll, dels grunden till en 4,5×4,5 meter stor basta (förmodligen avses en linbasta). En häll som sticker upp ur åkern är också typisk som botten till både grav- och odlingsrösen. Var läggs sten som är i vägen för ett pågående jordbruk om inte på mark som inte kan odlas?

Även det urplockade gravröset Görle rör (E994, R71:1) på den före detta Fiskestadssjövikens motsatta sida anlades på en häll. Alldeles intill undersöktes en annan grund, varom det inte gått att få fram några detaljer. Ingen verkar veta vem som gjorde undersökningen, ingen undersökningsrapport finns i arkiv eller i Smålands museum.

I buskhiet ligger det så kallade Glasröret samt den grund som undersökts och som enligt lokalbefolkningen anses vara rester efter en kyrka. I förgrunden Kyrkåkern.

I socknen finns också namnen Väcklingeö och Väcklingevik. Enligt en tolkning är väcklingar ”de som bor vid sjön Veckeln”. Var denna förmodade sjö låg någonstans råder det delade meningar om men sannolikt ska man söka den väster om kyrkbyn. Hemmanet Väcklingeö, som omtalas i en skriftlig källa från 1540, ger en fingervisning om var den kan ha legat. Troligen försvann sjön till stora delar långt innan sjösänkningar och utdikningar inleddes omkring år 1850. Enligt en tolkning av häradskartan från 1663 fanns det en sjö, möjligen resterna av en större sjö, runt Vecklingeö vid den tiden (Jönsson 1988:125f).

Detalj ur Ruuths häradskarta 1663. Observera den märkliga fläcken söder om Väcklingeö.

Den fläck på kartan som Jönsson bedömer kunna vara sjön Veckeln ser inte ut som övriga sjöar på kartan. Å andra sidan är en sjö Veckeln, alternativt Väcklingen, långt ifrån otänkbar. På den höjd som utgör Väcklingeö iakttas en tydlig gammal strandlinje strax under ekonomiska kartans höjdkurva 145 meter över havet, uppskattningsvis 144 m ö h. Åsnens medelvattennivå är i vår tid 138,6 m (Blix 2004:7). Det är oklart när den gamla stranden bildades, annat än att det skedde efter istidens slut. Den historiska tidens sjösänkningar står för en mindre del av sänkningen. Den större delen av sänkningen antas ha med ett sjötipningsfenomen att göra. Inlandsisen, som mest cirka 3000 meter tjock, skapade ett enormt tryck mot jordytan med påföljd att den trycktes ner. När isen försvann började marken återta sitt ursprungliga läge, en process som fortfarande pågår. Landet höjer sig inte lika över allt, utan mer i norr än i söder, vilket innebär att vatten rann ut ur Fornåsnen i dess söda del. En tömningseffekt behöver läggas till. Någonstans mellan fyra och fem meter av sjöns sänkning kan

således antas bero på landhöjningen. Fornåsnen var väsentligt större än nu, kort efter istiden. Detta har klarlagts genom studier av Sture Rydström (1971:548f) och även diskuterats i Englund 2019c.

Detalj ur karta från 1600-talets senare del (sannolikt). Lantmäteristyrelsens arkiv, F8. Söder om Weklingsö ligger en liten sjö, som tycks ha haft större utbredning tidigare. Observera även namnet Wekelsångsby.

Detalj ur 1600-talskarta i Lantmäteristyrelsens arkiv, F1. I likhet med Nistens ursprungliga utsträckning anges den före detta sjön söder om Väcklingeö med samma gröna färg, sannolikt betydande sankmark och ska möjligen tolkas som före detta sjö.

På 1830-talets anlades Gräskulla kanal, eller som den heter idag, Ålshults kanal. Syftet var att sänka sjön Åsnens vattennivå med 0,6 meter. Dammanläggningarna vid Ekefors/Hackekvarn och fasta ålfisken kom därmed att skadas men efter förlikning fick sänkningen kvarstå. Både ålfisken och kvarnverksamheten har upphört sedan länge men dammbyggnaderna används till att reglera Åsnens vattenyta till förmån för industrier och dylikt nedströms. Reellt har det visat sig att sänkningen inte blev så stor som 0,6 meter, utan stannade i genomsnitt på 0,2 m (*Sänkta och utdikade sjöar i Kronobergs län* 1981).

Men de stora myrarna nära Väcklingeö kan ha varit vikar av sjön. Öjasjön och förmodligen även Agnasjön, Gölen och Kroksjön kan tidigare ha ingått i en större sjö. Om detta antagande stämmer kan sjön Veckeln ha varit ungefär lika stor som Fiskestadssjön är idag och sträckt sig österut ända fram mot drumlinen som Väckelsångs samhälle ligger på.

Faktaruta: Drumlin är ursprungligen en irländsk benämning (drumlins) på mjukt skulpterade spolformade ryggar som bildats under senaste inlandsisens avsmältningsfas för ca 10 000 – 12 000 år sedan. Drumliner uppträder vanligen svärmvis i landskapet och är orienterade i isens rörelseriktning. Källa: Wikipedia.

Om Väcklingeö låg i Veckeln så bör även Bokön och Lingön ha gjort det. Häradskartan från 1663 är inte särskilt detaljrik men det finns knappast något som tyder på att det skulle ha funnits en sjö Veckeln här och då. Kan sjön ha försvunnit mellan 1630-talet och 1663, eller var sjön så sumpig 1663 att den inte klassades som sjö längre? Här hänvisas till en längre utredning om Fornåsnens vattenståndsförändringar och byte av avtappningsår bilaga 3n och även till Carl Perssons utredning av sjön Bolmens förändrade vattennivå (2016), som sannolikt har stora likheter med Åsnens historiska sänkingsförlopp.

Naturgeografi

Genom Väckelsång löper en drumlin i nord-sydlig riktning, en relativt flack åsliknande bildning. De bästa odlingsmarkerna ligger i anslutning till drumlinen i socknens norra del. Jordarten är sten- och blockrik morän, även kallad pinnmo eller jätterjord. Förutom sjöar domineras socknen av myr- och mossmarker, varav flera har varit sjöar, men blivit odlingsbara efter sjösänkningar och utdikningar.

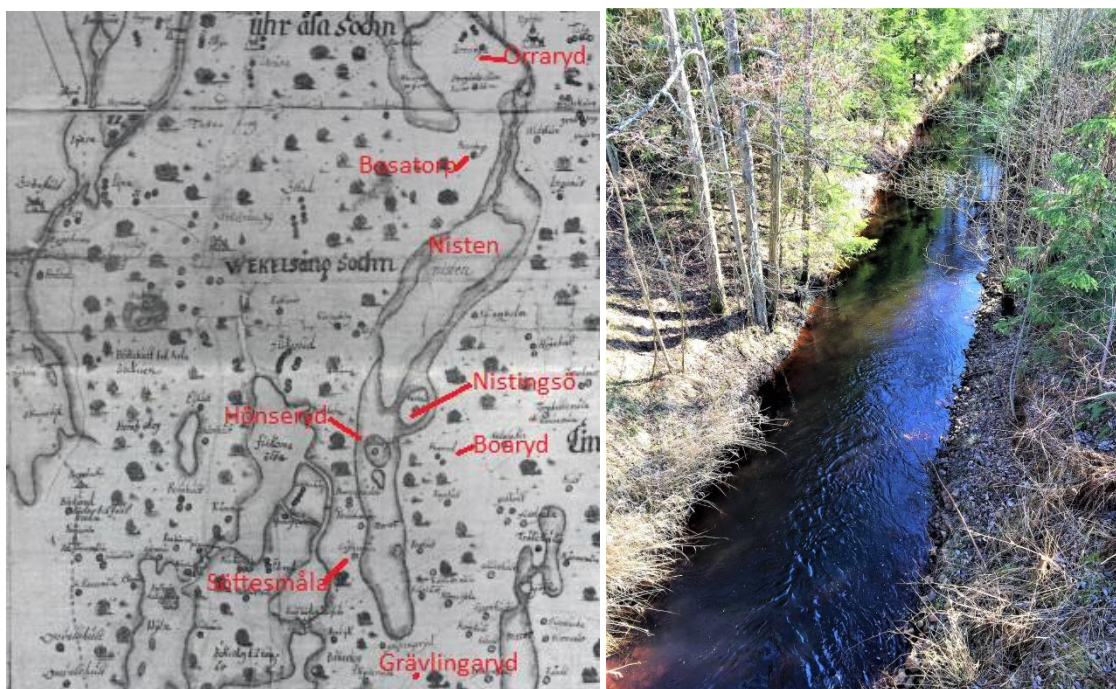
Ruuths häradskarta från 1663 anger både i symboler och i klartext att omfattande områden på den tiden bestod av bokskog. Mellan drumlinen och sjön Åsnen söder om Väcklingeö och ner mot sjön Hyllen låg *Herats skog* samt *Bökehult till hela socknen*. Bokskog finns också uttalat runt Ygden. Symbolmässigt dominerade boken skogarna i socknen enligt kartan.

I väster ligger **Åsnen**, en sjö som under forntiden var väsentligt större än idag. En betydande del av områdena väster om drumlinen har varit sjöbotten, i princip all mark som ligger under 144-metersnivån. Åsnens medelhöjd över havet är idag 138,6 meter. Till Åsnens viktigare tillflöden hör Helige å och Aggaån. Avvattningen sker främst genom Mörrumsån. Bräkneån avvattnar sjöarna öster om drumlinen, liksom den väster om drumlinen liggande sjön Hyllen (ca 140 m ö h). Hyllen avvattnas mot norr till Fiskestadssjön där den ansluter till Bräkneåns vattensystem. Mellan Fiskestadssjön (ca 136 m ö h) och Ygden (129 m ö h) rinner Eskilaån. Bräkneån (Eskilaån söderut) fortsätter söderut mot Tingsryd och vidare genom Blekinge ut till havet.

Efter istiden har sjöarnas utseende förändrats genom landhöjning och sjötippning. Fornåsnens strandlinje låg på cirka 144 m ö h i början av den postglaciala epoken. I historisk tid har sjöar och vattendrag påverkats av sänkings- och utdikningsföretag. En jämförelse med sjöarnas utseende i Ruuths häradskarta från 1663 är därför av intresse.

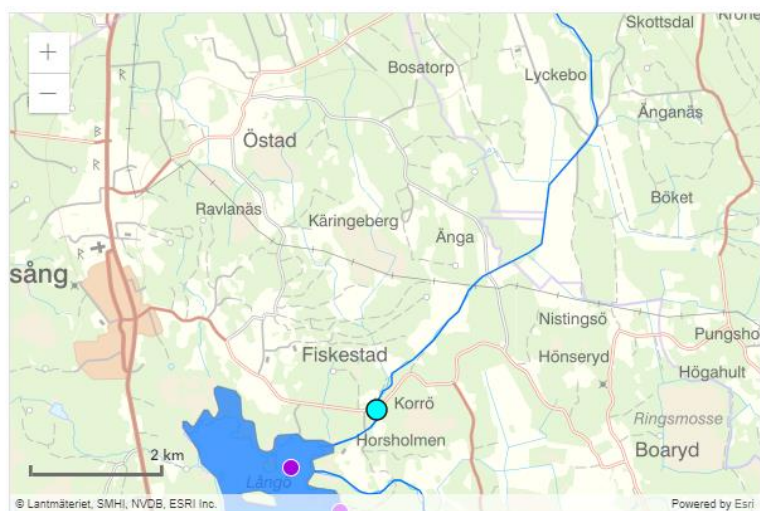
Lidhemssjön, eller Linen som den hette för, ligger väster om den avhysta byn Lina och Lidhems säteri. Med bortseende från att 1600-talets kartografer inte var lika skickliga, inte hade samma utrustning som nutidens, framgår att sjön inte har samma profil på häradskartan som i vår tids fastighetskarta, vilken är den mot jämförelser kan göras. Framför allt stränderna i norr och söder. Linen anges ligga på 139 m ö h. Sänkningen av sjöns vattenyta beror på sänkningar av Åsnen samt på rensningar i Aggaån.

Den största förändringen har sjön **Nisten** genomgått. Sjön tömdes helt 1958, nästan 60 år efter att förslaget väcktes och sjön började tömmas (*Sänkta och utdikade sjöar i Kronobergs län 1981*). Den enligt häradskartan cirka tre kilometer långa och intill en kilometer breda sjön tömdes genom den så kallade Nistenkanalen, vars utlopp något hundratal meter nordöst om torpet Holmen är åtminstone fyra meter djup. Kanalen fortsätter i sydvästlig riktning genom Brännemossen, Korrö, Möllemad, förbi Horsholmen och ut i Fiskestadssjön. Häradskartan visar att sjön redan på 1600-talet var en mindre del av ett större sankområde som kan tolkas via sjöns storlek vid något tidigare tillfälle, exempelvis på medeltiden då gårdar etablerades i sjöns närhet.

Detalj ur Hans Persson Ruuths karta: *Geographisk Delineation*, 1663. Ortnamn förstörade med rött.
Nistenkanalen vid Korrö.

Kanalens sträckning framgår av kartan nedan. Sänkningen av Pinnamyrs genomfördes 1881. Pinnamyrs utgjorde tidigare delar av sjön Nisten. Av Ruuths karta tycks framgå att sjön långt tillbaka i tiden var ca nio km lång och sträckte sig från Grävlingaryd i Linneryds socken, genom hela Väckelsåns socken till Orraryd i Nöbbele socken.

Nistenkanalens sträckning. Källa: <https://viss.lansstyrelsen.se/Stations.aspx?stationEUID=SE627827-144880>

Att de två gårdarna på Nistingsö låg på en ö är uppenbart, mindre uppenbart är att gården Hönseryd låg på en ö i den äldre Nisten. Strandanknutna var även gårdarna Ånga, Boarydsudd, Drobbanäs, Söftesmåla längs sjöns västra sida, Grävlingaryd vid sjöns sydspets, Källehult, Bredahult, Boaryd längs den östra sidan samt Pungsholmen, Ånganäs och Bosatorp i nordöst. De tre senare gårdarna tillhör Nöbbele socken. Sjöns storlek och läge ger också en förklaring till de rika fynden från stenåldern. Dess stränder och närliggande höjder torde ha varit mycket attraktiva att bosätta sig vid. Bortsett från Pinnamyrr och några skogsområden är en betydande del av den gamla sjöbotten förvandlad till åkermark, som till stor del fortfarande brukas.

Gammal sjöbotten (Pinnamyrr) som fortfarande brukas.

1855 genomfördes en undersökning av sjön **Hyllen** inför planerad sjötappning. Företaget genomfördes inte och veterligen har sjön inte blivit sänkt. Hyllen, som ligger högre än Åsnen, cirka 140 m ö h, avvattnas mot norr till Fiskestadssjön.

Fiskestadssjön, tidigare Fiskomasjön, sänktes 1885-1886 cirka 1,5 meter varvid cirka 275 hektar sjöbotten omvandlades till odlingsbar mark (Fransson 1925). 1881-1882 genomfördes en syneförrättning inför sänkningen. Sjöns vattenstånd skulle sänkas 1,5 meter. Ett antal kryssmärken högs in i block som då låg i vattenbrynet, och som idag visar sjöns dåvarande vattenstånd. Sjöarealen uppgick före sänkningen till 650 hektar och beräknades bli 510 hektar efter densamma. Landvinningen uppgick därmed till 140 hektar och total förbättrad torrläggning till 207 hektar. Möjligen sänktes sjön ytterligare något i samband med att utloppet rensades i slutet av 1950-talet.

Enligt nutida topografiska kartor är sjöns areal 495 hektar, det vill säga något mindre än vad som framgår av 1882 års förrättning (*Sänkta och utdikade sjöar i Kronobergs län 1981*).

Vattenståndsmärke beläget i södra kanten av Fåglakärr, inhugget i stenblock, i form av ett plustecken, cirka 12 cm i största mått, 1-2 cm br, ca 1 cm dj. Inhuggningen gjordes inför sänkningen av Fiskestadssjön under 1880-talet och representerar den dåvarande vattenlinjen. Inhuggning gjordes i ett stenblock 2x1,5 m st och 1 m h.

Sänkningen innebar att flödet förbi Ugglegårds kvarn (E781) upphörde. Ny kvarn anlades i Eskilåån (E674). Sänkningen innebar även att gravfältet 300 meter sydväst om gamla skolan i Fiskestad (E745) och det till väggrus krossade gravröset Görle rör (E994) helt tappade kontakten med den tidigare stranden. I samband med Fiskestadssjöns sänkning omvandlades den intill liggande sjön Kalven till sumpmark.

1882 sänktes **Ygden** genom att en kvarn i Ekefors revs ut (E500). Ygdens vattenstånd reglerades igen 1902. Sänkningen bör ha varit cirka 0,6 meter. Sjöns areal före sänkning var 550 hektar och 490 hektar efter sänkning. Viss reglering sker fortfarande vid Tingsmåla kvarn. Kvarnverksamheten är nerlagd men inte dämnet (*Sänkta och utdikade sjöar i Kronobergs län 1981*). På 1600-talet fanns ett dämme som reglerade vattentillgången till Ekefors järnbruk. En källa gör gällande att man på tidigt 1900-tal kunde åka kälke från slagghögarnas topp (E500) och ut på sjön (Tingvar 1991:118). Av detta förstås att Ygdens vattenstånd var högre under brukstiden än vad senare källor anger.

Östadsjön och **Bergasjön** har genom utdikningar blivit sumpmark. 1884 genomfördes laga syn för tappning men det saknas uppgifter om hur arbetet genomdrevs (*Sänkta och utdikade sjöar i Kronobergs län 1981*). Båda sjöarna existerade 1788 enligt storskifteskartan på Östads utmark. Östadsjön anas även i kartan över storskiftet på inägomarken 1818. Båda sjönamnen finns fortfarande utsatta på Lantmäteriets webbkarta men anges som sankmark. Att döma av modernt kartmaterial innefattade Östadsjön tidigare Bäckamaden och Dalamossen. Bergasjön innefattade Bergamossen. Fornlämningsområdet på den kulle som på fastighetskartan kallas Hästabacken går sannolikt tillbaka till tiden då denna låg mellan sjöarna, det vill säga ett utmärkt läge för tidiga bosättningar, i detta fall från bronsålder och äldre järnålder.

De äldsta uppteckningarna om Väckelsång

De så kallade prästrannsakingarna på 1600-talet kammade noll i Väckelsång, vilket får sägas vara anmärkningsvärt. Faktiskt uppseendeväckande att prästen inte förstod att exempelvis Styragårdsröset, som ligger tämligen nära vägen Väckelsång – Uråsa, var ett gammalt gravmonument.

Effter såsom H. H. Mtt, vår Aldernådigaste nuvarandes Herre och Konung, hafwer för een tidh nådigast låtit utgå sina tryckte Placater öfwer hela Ryket, angående gamla Monumenter och Antiquiteter, som her i Ryket finnas kunna, att the skola noga efterfrågas och ransakas, på deet the sedan kunde afrytas och till Rykzens heder publiceras. Så hafwer iag uthi denne min ombetrodde församling, detta Kongl: placat hörsamligen efterkommet och der efter rannsakat; Men uthi tuenne Sochner af detta giäldet, som äre Väckelsångz och Tingzåsa Sochner, hafwer iagh inte om sådanna monumenter kunnat erfara; Men uthi den tridie Sochnen, Uråsa benemd, ligger een by, benemd Högnelöf, och strax der hoss een rund temmelig högh backe och eketrä der om kring, doch är ther inge runesteen, uthan af Conjectura [gissning] förmenas hafwa waret een förnemlig ättagrifft, efter der emellan och Ingelstade högh i Torsås Sochn ligger ännu een gammal Steenbro, som kallas Kongzbroo. Mera Notabelt förefaller her icke, angående denna saken, att referera. Till wisso medh Pastoris der sammestädes namn och Sigillo, sampt kyrkiones sex mäns namn och bomärke, der i Sochnen. Datum Wäckelsång, mense majo, A [i maj månad år] 1667. Daniel Pet. Lundeb. (Wilstadius 1940:151f.)

Peter Wieselgren publicerade 1844 sitt omfattande verk *Ny Smålands beskrifning* vari ingår data om Väckelsånga socken. Han räknar upp då befintliga skatte-, krono- och frälsehemman och nämner spektakulära historiska händelser som när Måns Stierna på Lidhem infångades av Nils Dacke i Väckelsånga kyrka 1542, om hur drottning Christinas vagn gick sönder i en backe kallad Drottninglien vid Väckelsånga Styragård. Drottning Christina ska vid sitt tillfälliga besök 1640 ha lagt grundstenen till Väckelsånga kyrka. Nya kyrkans grundsten lades av kronprins Oscar den 6 augusti 1826 (1844:712f).

År 1914 utgav Josef Rosengren sin bok om Konga härad. Den är mer omfattande än Wieselgrens bok men disponerad på liknande sätt. Efter avsnittet om topografi, sjöar och vattendrag kommer han in på jordmån, och skriver följande:

I fråga om rik växtlighet och bördig jordmån står Väckelsång främst inom häradet... Här finns föga om ens något, som erinrar om att man ännu befinner sig i södra Sveriges magraste och torftigaste landskap. Ungefär ¼ mil S om Väckelsånga kyrka vid Agnabäck anses det också vara slut med den egentliga Smålandsnaturen och landskapet börjar alltmer påminna om Blekinge (1914:99).

För nästan precis 100 år sedan fanns det 183 brukningsdelar (gårdar), 123 torp och andra jordlägenheter i socknen. Lidhems säteri är den största egendomen i socknen. Ekeryd, ursprungligen bestående av tre kronohemman, ombildades till säteri på 1600-talet (Rosengren 1914:103ff).

Bebyggelseutveckling

När de första människorna, under stenålderns yngre del, bosatte sig i det område som långt senare skulle bli Väckelsångs socken, hade jägare och samlare strövat genom området i många tusen år, kanske följt den vikande iskanten efter den senaste istiden. Efter dessa människor saknas spår i form av anläggningar och efterlämnade artefakter. De första fasta bosättningarna antas numer ha invandrat för cirka 5000 år sedan och de hade med sig kunskaper om åkerbruk och boskapsskötsel. I och med att familjer uppehöll sig länge på samma plats lämnade de spår efter sig för arkeologer att tolka. Främst föremål och avfall av sten och ben, material som förändras i liten utsträckning över tid. Gravar anlades i bosättningarnas närhet. Den äldsta kända gravtypen i Väckelsång är hållkistor överbyggda med stenrösen. De tidiga jägarna och samlarna kom längs vattensystemen. Också för bosättningarna var vattensystemen viktiga även om odlingsbara marker var det som fick dem att stanna. Arkeologiska undersökningar som visar hur dessa människor disponerade sina boplatser saknas men undersökningar från andra områden pekar mot att de bodde i det som närmast kan beskrivas som hyddor.

Brons anses av vår tids arkeologer ha varit en lyxvara, dyr och svår att komma över för människor i vår del av världen. Veterligen har brons inte tillverkats i Skandinavien på grund av brist på lämpliga mineral (koppars och tenn). Däremot har omsmältning och omgjutning av bronser förekommit, även som det verkar, i Väckelsång (gjutform påträffad i åker nära Styragård). Anläggandet av hållkistor fortsatte under bronsåldern men kistan kom efterhand att ersättas med enbart ett brandlager i rösets botten. Hållristningar blev vanliga under denna period, i Väckelsång enbart bestående av skålgropar (älvkvarnar). Huruvida antalet bosättningar ökade eller minskade under bronsåldern är inte klarlagt, men den ovetenskapliga känslan är att de minskade.

Stenålderns-, bronsålderns- och i någon mån även den äldre järnålderns gravar anses i första hand inte vara boplatserindikerande, snarare revirmarkerande. Givetvis låg boplatserna inom reviret. Den senare järnålderns gravar knöts närmare boplatserna.

Under den äldre järnåldern ökade antalet bosättningar vilket manifesteras i fler gravar och gravfält, till en början möjligen i så kallade bygdegravfält (t ex gravfältet vid hembygdsgården). De välvda rösena (t ex Styragårdsröset) blir lägre och flackare. Arkeologerna kallar dem stensättningar. Andra gravtyper börjar uppträda med mer eller mindre fantasifulla former (treuddar, domarringar, ovala ofyllda stensättningar m fl). Under den äldre järnåldern tillkommer allt fler röjningsröseområden, tydande på att marks röjs för odling av nyttoväxter. De samtida boplatserna har vi dålig kännedom om men det förefaller inte osannolikt att många av dem står att finna under nutidens boplatser.

Det senare gäller även den yngre järnålderns boplatser. En antagen privatisering av mark leder till att bygdegravfälten upphör och att byar/gårdar anlägger egna gravfält. Sannolikt fortsätter gravläggandet i stenbyggda gravar under perioden, men arkeologiskt uppstår vissa tolkningssvårigheter. I Mellansverige börjar man anlägga högar (kullar av jord eller torv) och jordmantlade högar med kärnrösen, vilket sker i långt mindre utsträckning på det småländska höglandet. Vad detta beror på kan diskuteras. De naturliga förutsättningarna förstås. Stenar är lättillgängliga i Småland. Skillnader i religionsutövning och gravsed kan vara en annan tänkbar förklaring. Ånyo ovetenskapligt men känslan är att antalet gravläggningar sjunker under vikingatiden, kanske till och med att det uppstår ett kontinuitetsbrott i några bosättningar, att de överges.

Boplatser från järnåldern är svåra att lokalisera i samband med inventering som i korthet innebär markavsyning. Härtill behövs arkeologiska utredningar och undersökningar, det vill säga att de övre marklagren banas av så att strukturer under plogdjup framkommer (stolphål till hus, härdar, förrådsgröpar o d). En utredning har genomförts i Väckelsång, vid Högsbacke, och den visar på tydliga tecken på bosättning under järnåldern. Ortnamn med ålderdomlig prägel i Väckelsång är Line, Östad och Väckelsång, möjligen även Fiskestad. Samtliga har eller har haft en eller flera förhistoriska gravar/gravfält i sin närhet och samtliga ansluter till de bästa odlingsmarkerna. Larsson, i tabellen nedan, tar inte upp hem-namn, som också kan ha aktningsvärd ålder. Lidhem bedöms vara sentida och *uppsnyggat av Line* (Lindroth 1912:37).

Ortnamnsgupper	Häradets nordvästra del			Häradets sydöstra del ¹		
	Fornlämningar säkra	osäkra	Sep. fynd	Fornlämningar säkra	osäkra	Sep. fynd
lösa-namn			1			
stad-namn	3		2			
löv-namn	1					
inge-namn	1					
landa-namn		1				
by-namn	2					
tofta-namn	1					
åkra-namn			2			
böle-namn	1		1			
haga-namn	1					
unika enstaviga namn	2		2			
os- och ås-namn	1		1			7
näs-namn	1	1	1	1		20
ö-namn			2			4
sjö-namn	2		2			10
övriga natur-namn	1		3	1		26
torp-namn	2		10			5
ryd-namn	2		13			10
hult-namn			15			26
boda-namn			2			29
måla-namn			3			107
lycke-namn			2			9
skruv-namn			1			1
övriga kultur-namn	1		3			7

Ortnamnsgupper i Konga härad 1545 relaterade till fornlämningar och separata järnåldersfynd. Grupperna är ordnade på så vis att de äldsta namnen står högst upp, de yngre längre ner. Efter Larsson 1980:216.

Namn ändras knappast under århundradena om den mänskliga aktiviteten är kontinuerlig. Ålderdomligast verkar sjönamnen vara (Hyllen, Ygden, Tiken, Väneren, Vättern osv). Det är inte längre uppenbart vad dessa namn betyder, men de har en liknande form (därför spekulationerna om en numer försvunnen sjö Veckeln alternativt Väcklingen som givit upphov till sockennamnet). Ortnamnen ändras inte heller vid kontinuitet. Det finns många studier som sammankopplar gravtyper med vissa namntyper. Vid brist på kontinuitet är det möjligt att ny bosättare på gammal bosättning väljer ett namn som bättre passar i tiden.

Under medeltidens senare halva kommer de första skriftliga beläggen för bosättningar. Det är också nu som flera nya namntyper blir bekanta, även om starten för dem kan diskuteras, framför allt de som slutar på -torp, -ryd, -måla och -hult. Hur skedde övergången från ett äldre ortnamnsskick till det nyare, och varför? Den starkaste hypotesen är att kontinuitet saknas, kanske lokalt redan från

mellanjärnålder till tidig medeltid. Antagen frånvaro av den yngre järnålderns gravar kan möjligen tala för den tolkningen, i kombination med förändrad namnflora. Boaryd är ett bra exempel att diskutera. Moränryggen mellan Pinnamyrdalen och Ringsmosse, mellan sjöarna Nisten och Ringsjön (antaget sjönamn, dess ursprungliga namn har gått förlorat) lockade till flera bosättningar under stenåldern. Gravrösen och stensättningar av äldre typ omtalas av Karlsson och Kjellmark, men uppgifter om yngre gravtyper och fynd saknas. Namn som slutar på -ryd (som betyder röjning) antas tidigast ha börjat användas på vikingatiden, men namntypen har fortsatt användas långt fram i våra dagar (Jönsson 2002:39). Boaryd omtalas skriftligt första gången 1441 och bestod av en klostergård och en frälsegård och bestod 1663 fortfarande av två gårdar. När etablerades gården/gårdarna som fick namnet Boaryd? Vad var det som röjdes? I detta område bör det ha varit röjt på flera håll i flera omgångar redan under förhistorisk tid men ett eventuellt äldre ortnamn har inte följt med. Detta kan tolkas som brist på bosättningskontinuitet.

Söftestorp, Söftesmåla, Möckleryd, Värebo, Kvarnamåla, Ekeryd, Ravlanäs, Snärshult med flera byar saknar yngre förhistoriska gravar, åtminstone uppgifter om sådana. Det kan bero på att gravar är bortodlade eller borttagna, vilket har förekommit men har inte varit alltför vanligt. Gravar har i alla tider behandlats pietetsfullt. Troligare är att dessa bosättningar etablerades under medeltiden. Det är den arbetshypotes som får gälla tills vidare.

Ett odlingsröse i närheten av torplämningen (E1414) Petsaplanen i Boaryd. Den före detta åkern ligger inom ett röjningsröseområde (E1095) alldeles intill en av Väckelsångs största stenåldersboplatser (E1094) och ett drygt hundratal meter från ett gravröse (E1134). Brukades 2018 som beteshage.

Byar och gårdar

Ruuths häradskarta från 1663 placerar bynamnet Väckelsång norr om den gamla kyrkan och det är sannolikt att bycentrum låg där på 1600-talet. Å andra sidan kan kartografen ha placerat namnet där på grund av platsbrist i kartan. W i "Wekelsång sochn" har placerats nära där Makagård befinner sig. Väckelsångs bys tolv gårdar ligger alla uppe på drumlinen längs en cirka två kilometer lång sträcka. Idag ligger byns centrum söder om kyrkan, närmare bestämt vid Centrumgatan som leder fram till den före detta järnvägsstationen. Väckelsång av idag är ett stationssamhälle, i princip tillkommet efter järnvägens framdragning 1897.

De centrala delarna av Väckelsångs socken. Del av Ruuths härads-karta från år 1663.

Äldsta skrivna belägg för bebyggelsenamn i Väckelsångs socken

Nuvarande namn	Enhet	Äldsta belägg	Källa	Identitet
Väckelsång	socken	1330	SDa I:1 s. 347	-
Berget	by	1643	HskH 39, ss. 289, 291	E1175, E1219, R223:1, R319
Boaryd	2 gårdar	1421	RAp d	E1324, R85:1-6
Bråten	gård	1680	Hylt-Cav. Årsb 1929:215	E427, E1335, R231:1,
Ekemåla	gård	?	saknas	E1309
Ekeryd	2 gårdar	1453	Trolles jb bil s. 129	E1302, R49:1
Elofshult	torp/gård	1498	Trolles jb s. 54	E1315, R69:1
Fiskestad	gård	1453	Trolles jb bil s. 128	E1316, R70:1-6
Jäppagård, Möckleryd	gård	1702	Urban Hjärne korta Anledn s. 28	E1303e, R50:5
Knapagård, Väckelsång	gård	1770	Rogberg-Ruda Småland s. 206	E1331:11, R95:11
Gästgiveri, Kvarnamåla	gård	1770	Rogberg-Ruda Småland s. 204	E1306, R54:1
Lidhems herrgård	säteri	1414	SDns 2 s. 859	E1332, R119:1
Line	by	1414	SDns 2 s. 859	E1334, R119:2
Snärshult	gård	1437	SMR 1937 nr 506	E1314, R68:1
Storebode (Betet?)	f d gård	1490	Trolles jb	(troligen i Tingsås sn)
Storegården, Fiskestad	f d gård	1453	Trolles jb bil s. 128	(okänd lokalisering)
Söftestorp	gård	1498	Ulfssons jordebok	E1301, R47:1-3
Väckelsång	by	1453	Trolles jb bil s. 129	E1331, R95:1-11
Västra Berget	gård	1770	Rogberg-Ruda Småland s. 169	E1459, R223:1
Östad	gård	1453	Trolles jb bil s. 129	E1329, R91:1-7

Äldsta skriftliga belägg för ortnamn i ortnamnsarkivet i Uppsala. Långt från alla gårdar och byar med förmodat äldre ursprung omtalas i Ortnamnsarkivets handlingar. Hit hör Bamsan (Bamsanet), Ekamåla, Hyllesbol, Ånga, Kåranäs, Botahult, Kersebärshult, Linnermåla, Bredahult, Svenshult, Ringshult, Nistingsö, Björkeryd, Söftesmåla, Uvanäs, Ravlanäs, Drobbanäs, Horsholmen, Käringeberg, Hönseryd, Boarydsudd, Sutareslätt, Väckelingeö, Ekefors och Värebol.

Förkortningar

SDa = Svenskt Diplomatarium, Appendix.

HSkH = Handl. rörande Skandinaviens historia 1-40, Stockholm 1816-1865.

RAp = Pergamentsbrev i Riksarkivet.

Trolles jb = Arvid Trolles jordebok 1498.

SDns = Svenskt Diplomatarium, nya serien.

SMR = Svenska medeltidsregister 1434-1441.

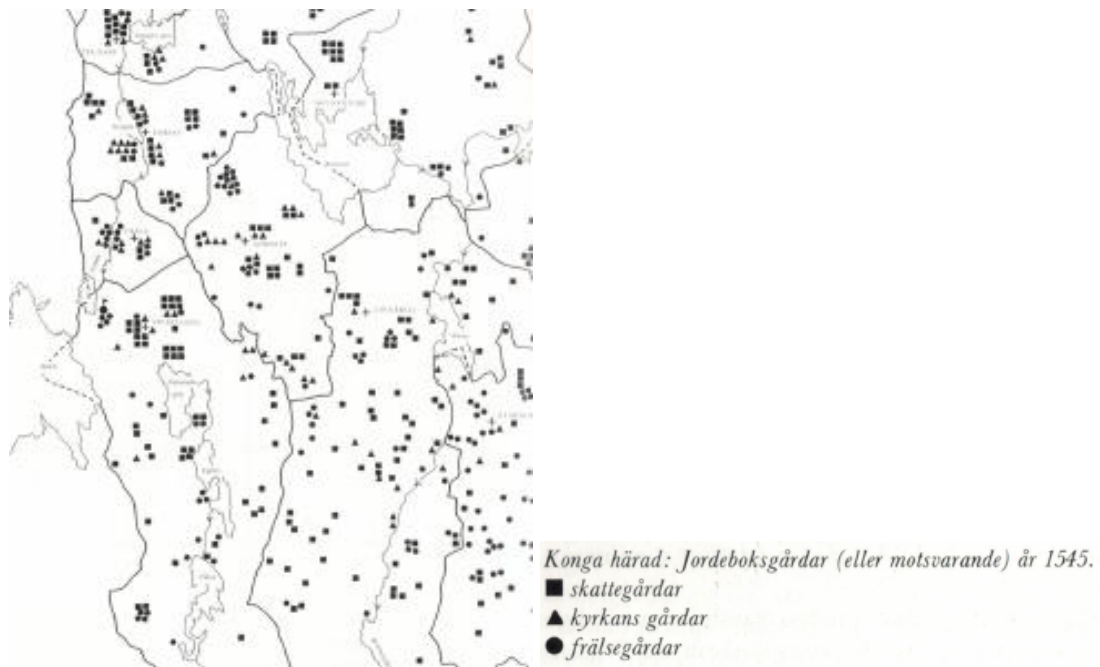
Byar/gårdar enligt jordeboken 1545 (utom Tingsås)

Nr	Gård	sk	vöbl	vödky	vöpb	snky	pr	kl	fr	anmärkning
1	Boaryd							1	1	1421 Vadstena
2	Botahult	2 × ½								
3	Bredahult	1								
4	Ekeryd								3	1490
5	Elofshult								1	1490 nybygge
6	Fiskestad	6							3	1490 2 gårdar
7	Hönebol	1								
8	Kåranäs	1								
9	Kärsebärshult	1								
10	Line								4	1474, sätesgård ej i jordeb
11	Lannersmåla	1 × ½								
12	Möckleryd	4								
13	Nistingsö				2					
14	Ravlanäs	1 × ½								Från 1556 1 kr
15	Ringshult	1								
16	Snärshult								1	1437
17	Svenshult	1								
18	Söftestorp	2							2	
19	Uvanäs									
20	Väckelsång	8		1	1		(1)		1	
21	Väcklingeö					1				
22	Östad	6			1	1				
	SUMMA	33 + 4 × ½		1	4	2	(1)	1	16	Totalt 57 gårdar + 4 halvgårdar

sk	skattegård
× ½	halv skattegård
vöbi	Växjöbiskopens gård?
vödky	gård under domkyrkan
vöpb	Växjöbiskopens gård?
snky	sockenkyrkans gård
pr	prästens gård
kl	klostrets gård (Vadstena)
fr	frälsegård

Förklaringar till ovanstående tabell. Efter Larsson 1980.247ff. Larsson, L-O. 1980. Småländsk bebyggelsehistoria. I. Från vikingatid till Vasatid. 1:3 Konga härad. Acta Wexionensia Serie 1. History & Geography 1:3. Växjö.

Jordeboksgårdar (eller motsvarande) i Konga härad år 1545.

Detalj ur karta efter Larsson 1980:210. Observera, ju närmare folklandet Värends centrala delar i nordvästlig riktning desto större byar. I Väckelsång, nere till vänster i kartutsnittet, ligger de stora byarna Line, Väckelsång, Östad och Fiskestad längst i norr, till vilka huvuddelen av järnåldersgravarna är knutna.

Detalj ur karta över Väckelsångs gårdar. Lantmäteristystrelsens arkiv: Konga, Kinnevalds, Norrvinge och Allbo härad. F9.

Karta över Väckelsångs gårdar Lantmäteristyrelsens arkiv: detalj ur karta över Konga härad, F8. Utgivningsår okänt men sannolikt sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal.

Det finns fyra tänkbara bosättningar i Väckelsång som indikeras av gravar eller uppgift om gravar. I söder ligger det gravar på en bergknalle cirka hundra meter norr om skolan. Längre mot norr, vid hembygdsgården, ligger det tidigare nämnda bygdegravfältet. Cirka hundra meter väster om ödekyrkogården, vid gamla infarten till Östadvägen, har det legat ett par gravar som enligt Kjellmark utgjort resterna av ett gravfält. Slutligen har det legat gravar, varav möjliga rester återstår, cirka hundra meter väster om Högsbacke. Gravarna är av något olika karaktär och svårbedömda, särskilt de som kan antas vara borttagna. Dessutom finns ett mindre antal av skadade rösen av äldre typ inom byområdet, samtliga har mist fyllning (stenar) till makadamslagning. Boplatserna döljs eller har förstörts av sentida verksamheter utom vid Högsbacke där arkeologisk information fortfarande finns kvar att hämta under plogdjup.

Antal gårdar enligt Häradskartan 1663

By/gård	Häradskartan 1663
Väckelsång	12 gårdar
Lidhem (Lina)	5 gårdar och 1 säteri
Berg	2 gårdar
Bråten	1 gård
Väcklingeö	1 alt 2 gårdar
Östad	8 gårdar
Värebol	1 gård
Ravlanäs	1 gård
Fiskestad	9 gårdar
Käringeberg	1 gård
Änga	2 gårdar
Horsholmen	1 gård
Elofshult	1 gård
Snärshult	1 gård
Botahult	3 gårdar
Kåranäs	1 gård
Kvarnamåla	1 gård
Kärsebärshult	1 gård
Hönebol	1 gård
Uvanäs	1 gård
Sutareslätt	1 gård
Lilla Lannersmåla	1 gård
Stora Lannersmåla	1 gård
Ekamåla	1 gård
Söftestorp	5 gårdar
Boarydsudd	2 gårdar
Drobbanäs	1 gård
Söftesmåla	1 gård
Ekeryd	3 gårdar
Möckleryd	3 gårdar
Möckleryd (södergård)	1 gård
Bredahult	1 gård
Ringshult	1 gård
Boaryd	2 gårdar
Hönseryd	1 gård
Nistingsö	2 gårdar

Detalj ur karta över Väckelsånga gårdar. Lantmäteristyrelsens arkiv: Avmätning över Konga, Kinnevalds, Allbo och Norrvidinge härad. F1. Den odaterade kartan förefaller, med tanke på skrivstilen, vara från 1600-talet, men innehåller en del oklarheter. Bestod exempelvis Fiskestad och Östad av endast en gård vid kartans tillkomst?

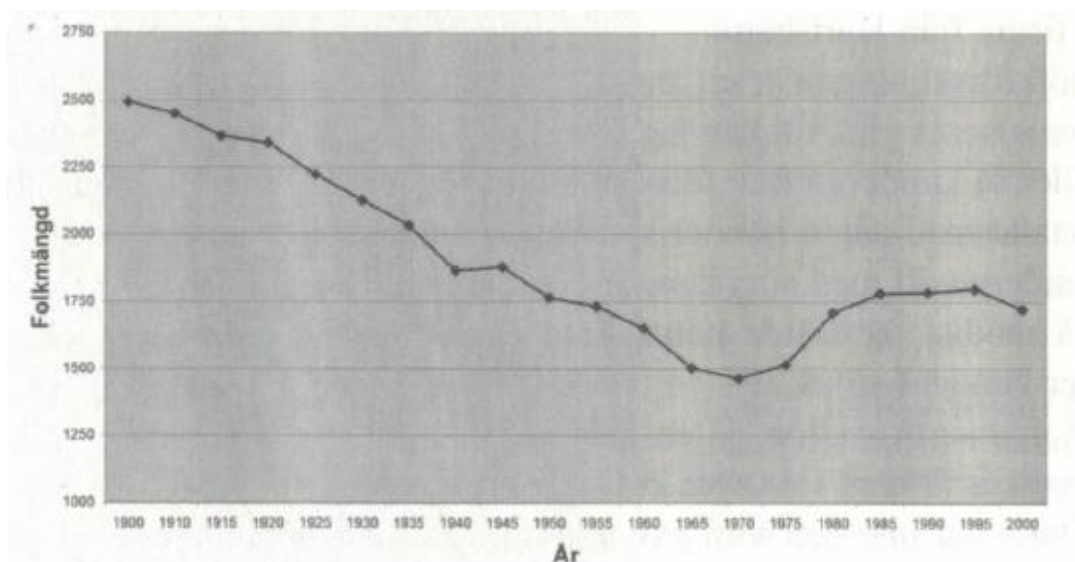
Befolkningsförändringar

Hur många människor som bott i Väckelsång under olika tider, i både uppgång och nedgång befolkningsmässigt, är svårt att ha någon uppfattning om. Fram till att de skrivna källorna börjar nämna befolkningsräkningar är det gravar som kan bidra med någon uppfattning. Bakom gravstatistik döljer sig många felkällor. Det är omöjligt att veta hur många gravar som bevarats till våra dagar, hur stor andel av befolkningen som blev gravlagd med synligt märke ovan jord, eller hur många gravlagda enskilda gravar innehåller. Sedan kristendomen infördes är läget om möjligt ännu sämre eftersom garanterad gravfrid nu för tiden upphör efter 25 år. Hur det var längre tillbaka i tiden saknas det kunskap om. Men några sentida stödpunkter går att hitta i lokal litteratur.

I ett syneprotokoll från 1796 anges att kyrkan på den tiden maximalt kunde ta emot 500 besökare. Av socknens då 1418 invånare var 930 i åldern att de enligt tidens krav och sed borde gå i kyrkan (Rumar 1978:8).

Endast ett fåtal personer utvandrade före år 1854. I en utvandrarförteckning i Hembygdsföreningens arkiv framgår det att 862 personer utvandrade från Väckelsång åren 1854-1964. Av dessa var 73 barn under 15 år. De flesta begav sig till Amerika (629 personer), därefter till Danmark (162). För övrigt sökte man sig till Tyskland (37) och Kanada (23) samt i enstaka fall till Brasilien, Finland, Frankrike,

Holstein, Norge och Schleswig. Mest omfattande var utvandringen under och efter nödåren på 1860-talet. Åren 1876-1921 inflyttade 54 personer, samtliga med svenska namn. Under toppdecenniet 1876-1886 utvandrade 229 personer. Vid den tiden fanns det omkring 1800 personer i församlingen. De som valde att lämna landet söka lyckan någon annanstans var huvudsakligen pigor och drängar (Fransson & Pettersson 1994:58ff).

Befolkningsstatistik för Väckelsång åren 1900-2000. Efter Johansson 2005:11.

Årtal	1498	1545	1571	1628/29	1701
Antal kända hushåll	2	4	9	14	21
Uppskattad befolkning	12	24	54	84	126

Uppskattad befolkningsstorlek inom Söftestorps byalag (Söftestorp, Boarydsudd, Söftesmåla, Drobbanäs) enligt Hildingsson 1994:81.

I Söftestorps byalag bodde år 1900 cirka 400 personer. 1960 hade befolkningen minskat till cirka 140 och i början av 1990-talet till cirka 70 personer (Hildingsson 1994:68). Det är förmodligen inte alldeles fel att påstå att befolkningsutvecklingen troligen varit ungefär likadan i Väckelsångs övriga byar.

Älvsborgs lösen

Älvsborgs fästning, anlagd på 1300-talet, ombyggd av Gustav Wasa och Erik XIV, var under långa tider Sveriges enda kontakt med havet i väster. Halland och Bohuslän tillhörde Danmark på 1500- och i början av 1600-talet. Älvsborgs lösen betalades två gånger 1571 och 1613. Första gången betalades tio procent av förmögenheten, andra gången var lösensumma fastställd i reda pengar.

1571

Älvsborgs lösen kallas gemensamt de penningssummor som Sverige vid två olika fredsfördrag – Stettin (1570) och Knäred (1613) – ålades att betala till Danmark för att få tillbaka fästningen (gamla) Älvsborg i Göteborgs hamninlopp. Fästningen erövrades av danskarna den 4 september 1563 under Nordiska sjuårskriget och summan bestämdes i freden i Stettin 1570 till 150 000 riksdaler silvermynt att betalas inom tre år. För att skaffa fram denna då

stora summa uttogs, för första gången i Sveriges historia, skatt baserad på individens tillgångar. Varje bonde fick enligt beslut i riksdagen 1571, betala en tiondedel av sin egendom (fastighet) och en tiondedel av silver, koppar, oxar, stutar och andra kreatur. Fästningen erövrades av danskarna den 22 maj 1612 under Kalmarkriget 1611–1613 och summan bestämdes i freden i Knäred 1613 till 1 miljon riksdaler silvermynt, att betalas i fyra delbetalningar: 1616, 1617, 1618 och 1619. Med den sista inbetalningen i januari 1619 kom fästningen slutligt i svensk ägo.

Summan speglar inte enbart värdet av fästningen utan får också ses som ett allmänt krigsskadestånd. Som pant för skulden höll Danmark denna gång inte bara fästningen Älvsborg utan också städerna Lödöse och Nya Lödöse samt sex härader i Västergötland (Sävedal, inklusive Svenska Hisingen, det vill säga det senare Östra Hisings härad; Askim; Bollebygd; Ale; Vättle och Flundre). Fästningen var dock det försvarspolitiskt viktigaste eftersom detta var Sveriges enda hamn åt väster. Betalningen av denna andra Älvsborgs lösen skedde genom lån, extraskatter och intäkter från kopparhandeln.

För historie- och släktforskare har Älvsborgs lösen blivit en viktig urkund. Skatteindrivarna förde nämligen ganska utförliga längder över vem ("husarm" med namn), varför (antal personer i hushållet) och beloppet (varifrån man kan få en uppfattning om personens tillgångar) som betalats och dessa noteringar finns fortfarande i de svenska arkiven.

Citerat ur https://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%84lvsborgs_l%C3%B6sen

1613

För att driva in skatten tillsattes två kommissarier för varje landskap och vid Tomasmässan, det vill säga den 21 december 1613, skulle de första skatteinbetalningarna ske. Lösen skulle utgå i pengar eller i varor. En bonde skulle betala två riksdaler, medan en dräng eller en piga betalade en riksdaler. Adels tjänstefolk liksom fotsoldater och ryttare som befann sig ute i fält var befriade, liksom alla under 15 år och över 70 år. Men i övrigt skulle alla svenskar betala skatten vid sex tillfällen. <https://slakthistoria.se/slaktforskning/arkiv/alvsborgs-losen-guldgruva-for-slaktforskare>

Tidskriften Slakthistoria skriver att Älvsborgs lösen togs ut från hela befolkningen, inte från de stående skatterna på jord. Totalt innehåller skattelängderna 83 900 hushåll. Sveriges totala befolkning vid den tiden har beräknats till mellan 400 000 och 500 000 invånare (Finland inte medräknat). <https://slakthistoria.se/slaktforskning/arkiv/alvsborgs-losen-guldgruva-for-slaktforskare>

Summorna som betalades till danskarna har beräknats motsvara knappt 100 miljoner kronor för första lösen och cirka en halv miljard kronor för andra lösen.

Längderna för Väckelsång saknar flera byar vilket antas bero på skattebefrielse. Den handskrivna texten är mycket svår att läsa, åtminstone för mig, och innehåller därför en rad frågetecken. Ett namn följt av mellanslag och ? i listan nedan betyder att läsningen är osäker, men ger förhoppningsvis någon insikt i ägarnas välstånd. Tabellen nedan är ursprungligen gjord i Excel och sidorna ska läsas bredvid varandra, vilket inte gick att överföra till lämpligt Word-format.

Beckilough Sockn

131

Här gäver i Vårsköping Nils Beckiloughs sön
 Johan Nils Beckiloughs sön i Sköfva
 Wad 6/3 i by prästaför Vårsköping
 Söner i Sköfva

Schatte Bönner

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 10. 10
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 16
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 1. 1
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 4. 4

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 1. 1

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 31. 1. 1

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 20. 10
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 18
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 15. 10
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 2. 10

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 2. 10

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 33. 1. 1

Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 5. 10
 Wad 6/3 i by i Sköfva sön i Sköfva 10. 10

Älvsborgs lösen 1571. Första sidan för Vekilsongh Sockn. Referens:

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/B0001007_00382#?c=&m=&s=&cv=381&xywh=-2682%2C-262%2C7843%2C4410

Socken	By	Koord X	Koord Y	Bonde	Guld	Silver lod	Koppar lb
Väckelsång	Fiskestad			Nils Krona ?		10	3
Väckelsång	Fiskestad			? ?		20	3
Väckelsång	Fiskestad			Nils ?, Eijnar ?			8
Väckelsång	Fiskestad			Jöns Abrahamsson		10	1
Väckelsång?	Fiskestad?			Nls ?		2,5	3,5
Väckelsång?	Fiskestad?			Lars ?		2,5	2
Väckelsång	Ringshult			Johan Månsson		5	1,5
Väckelsång	Snärshult?			Nils andersson? Håkan ?		7,5	2
Väckelsång	Elofshult?			K Ernstsson, K Nilsson		20	3
Väckelsång	Botahult?			P ?-sson, Sven Torsson?		15	4
Tingsås?	Kroksjöboda?			Karll Ö?			0,5
Tingsås?	Kroksjöboda?			Karll ?			1,5
Tingsås?	Eringsmåla?			Olov ?			0,5
Tingsås	Tingsryd			Eskil ?			0,5
Tingsås	Tingsryd			Olaf Jönsson		32,5	4
Tingsås	Tingsryd			Nils ?			2
Väckelsång	Möckleryd			Gudme? Olsson			1 (15 mark
Väckelsång	Möckleryd			? ?			5 mark
Väckelsång	Möckleryd			? ?		7,5	2
Väckelsång	Möckleryd			Nils Jeppsson, Måns Nilss		30	2
Väckelsång	Söftestorp			Trotte? ?, son?		2,5	2
Väckelsång	Söftestorp			Jöns ?, Per? Nilsson?		20	1
Väckelsång	Hönebol			Nils Torsson?		17,5	2
Väckelsång	Kåranäs			? Sivertsson?		5	3
Väckelsång	Väckelsång			Måns ?		5	1,5
Väckelsång	Väckelsång			Hilding? Svensson?		3 lod 3 q	1
Väckelsång	Väckelsång			? Råfv		5	4
Väckelsång	Väckelsång			? ?			1,5
Väckelsång	Väckelsång			? ?			1
Överskrift: S-??? Gårdh ibm ö??? och ??????. Namnen som följer är							
Väckelsång	Väckelsång			? Trotteson, Nils Trottes		12,5	1 lp 5 mar
Väckelsång	Väckelsång			Anders? Jonsson			0,5
Väckelsång	Väckelsång			Mats ?, Margit mats (Korrö?)			1,5
Väckelsång	Väckelsång			Öde 0,5? Nils Jonsson			
Väckelsång	Östad			Nils Sonasson?			
Väckelsång	Östad			? Svensson?		5	3,5
Väckelsång	Östad			Öde 0,5? (Brukare?) E?			
Väckelsång	Östad			? ?			5 mark
Väckelsång	Östad			Nils Alf? B?		2,5	5
Tingsås?	Skyttmåla			Nils Skytte		10	5

Tenn lb	Mässing skp	Pengar mark	Gille oxar	Ungtjurar	Kor	Kvigor	1-åriga
						16 tot 7	1
			4			18 tot 3	3
			2	2		10 tot 6	1
			?2			5 tot 0	
			3	1		10 tot 8	2
			2	2		9 tot 11	6
		35	2	2		7 tot 4	2
				6		10 tot 13	3
			4	2		13 tot 2	
				6		14 tot minst 3	
				4		5 tot 3	
				4		8 tot ?	?
				2		5 tot 7	
			2	2		8 tot 4	3
						16 tot 22	5
				2		5 tot 5	3
)			1	1		5 tot 2	
						2 tot 5	3
			2	2		10	
				4		10 tot 4	1
				5		7 tot 11	3
				2		10 tot 4	2
			2			10 tot 3	3
			2	1		10 tot 2	1
			2	2		8	
				2		4 tot 2	1
				2		5 tot 1	
			2			8 tot 1	1
				2		3 tot 4	1
förskrivna med oläsliga ord/titlar			Ovan: skattebönder				
k				3		8 tot 6	1
				1		1 tot 2	
				2		5 tot 2	
				2		3 tot 1	
				2		1	
			2			5 tot 3	
				2		1 tot 2	
				2		2	
			2	4		15 tot 5	1
			2	2		15 tot 12	6

2-åriga	3-åriga	4-åriga	Får	Getter	Svin	Stutar	Värde st	Hästar
	6		4		14	1?		3
			4	18?	12	1?		2
4	1		4			8?		2
			4			4		3
6						8		1
3	2		4			10		2
2			12	20	4			2
4	4	2	10	16		7		2
1	1		16		14			2
8	3	1	16	16	23			3
1	2		5			5		2
?	?		8			8		1
3	2	2	5		8	1	10	
1			3		8	1	10	
4	9	4	22	36	36			2
		2	4	16		8		9
	2		4	10		2	15	
2			8	4		1	10	
			10			6		2
	3		10	12				2
5	3			6	16			2
		2			8	1	10	
			6	12		10		2
1			4		10			2
			8		10	2		1
	1		4	8		5		2
1			5	7		5		
			4		8	1		2
3						6		2
5					6	2		1
2			1		3	1		
2					6	1		1
1			8		6	1		
								1
3					6	2		1
	2		5					1
								1
3	1		36	12	19	2		1?
6			25	16	17	1		1?

Värde häst, mark	Övrigt	Löper=skatt	Penningar	Kommentar
4		Ag 1 lod	31 mark 1 öre	
3		Ag 2 lod	33 mark 7 öre	
27,5?7,5			27 mark 3 öre	
25		Ag 1 lod	12 mark	
25		Ag 1 quint	24 mark 7 öre	1 quint=1/4 lod
15		Ag 1 quint	23 mark 2 öre	
20		Ag 0,5 lod	25 mark 1 öre	
15		Ag 3 quint	26 mark 4 öre	
3		Ag 2 lod	31 mark 2 öre	
?32,5		Ag 1,5 lod	35 mark 7 öre	
15			14 mark 3 öre	
10			18 mark 5 öre	
			17 mark 3 öre	
			15 mark 7 öre	
32,5		Ag 3 lod 1 q	48 mark 1 öre	
20			16 mark 3 öre	
			13 mark 2,5 öre	
			6 mark 7,5 öre	
20		Ag 3 quint	21 mark	
40		Ag 3 lod	26 mark 3 öre	
20		Ag 1 quint	22 mark 5 öre	
		Ag 2 lod	16 mark 4 öre	
20		Ag 1 lod 3 q	20 mark 3 öre	
20		Ag 0,5 lod	20 mark 5 öre	
25		Ag 0,5 lod	19 mark 3 öre	
15		Ag 1,5 q	11 mark 5 öre	
		Ag 0,5 lod	12 mark 7 öre	
30			16 mark 6 öre	
15			9 mark 3 öre	
30		Ag 1 lod 1 q	17 mark 6,5 öre	
10			4 mark 5 öre	
22,5			12 mark 1 öre	
7,5			8 mark 1 öre	
10			4,5 mark	
25		Ag 0,5 lod	14 mark 5 öre	
10			6 mark 3 öre	
10			5 mark 5,5 öre	
22,5		Ag 1 quint	38 mark 6 öre	
20		Ag 1 lod	35 mark 7 öre	

Hans Forssell sammanfattar jordebokens uppgifter om Väckelsång enligt följande: Besuttna 131, innesfolk 12, ödegårdar 3, silver 676 lod och 3 quint¹, koppar, tenn och mässing 185 lispund och 10 pund², penningar 70 mark och 0 öre, hästar, hors och stod³ 184 st, oxar 284 st, kor 773 st.

1) Ett lod = 1/32 skålpund = 4 Quintin = 13,3 gram. Som myntvikt var 1 lod = 13,16 g.

2) Ett lispund = 1/20 skeppspund = 20 skålpund = 8,502 kg. Ett skålpund = 32 lod = 128 Quintin = 8848 ass = 425 gram.

3) Hors och stod är lokala benämningar på hästskreatur.

		Jordeboksmantal 1572.		Antecknade vid taxering 1571.			Antecknad och taxerad							
							Silver.	Koppar, Tenn, Mässing.	Penningar.	Hästar, Horses, Stod.	Oxar.	Kor.		
													Lod. qv.	L. Ö. Ö.
Konga härad. ¹⁾														
1	Elmeboda			140	9	—	1,067: 2	192: 18	190: —	158	288	724		
2	Föreby			47	2	—	297: 2	111: 15	91: —	54	98	263		
3	Hofmannatorp			49	7	2	265: —	78: 15	20: —	56	84	210		
4	Hemesjö ²⁾			42	5	2	275: 3	117: 10	57: 4	56	87	241		
5	Liuder ³⁾			72	12	—	327: 2	104: 9	104: —	78	140	321		
6	Longasjö o. ½ Visse- fjerda ⁴⁾			97	18	1	615: —	121: —	37: 4	146	241	590		
7	Linderyd ⁵⁾			156	23	—	1,137: —	200: 10	387: 3	164	325	934		
8	Nybbele			63	10	2	243: 3	90: 5	60: —	76	138	347		
9	Torsås			59	7	2	557: 2	135: 14	30: —	62	126	311		
10	Tegnaby			39	7	—	244: 1	82: 15	—	45	76	208		
11	Vekilsång			131	12	3	676: 1	185: 10	70: —	184	284	773		
12	Vreåsn			26	8	3	145: —	34: 13	—	32	58	117		
Summa af Konga hrd		777	[15]	921	120	15	5,852: —	1,455: 14	1,047: 3	1,111	1,945	5,039		

¹⁾ Jordeboksmantalet för Konga är, utom 7 prester, 712 hela, 33 halfva bönder, 25 torpare och nybyggare, hvartill komma 55 utjordar, 3 utängar, 6 ålefisken. 'Öde gårdar som ingen besitter' äro i Konga och Upvidinge tillsammans 24, hvartill komma i Konga härad 135 gårdar, brända af danskarne 1570, hvilka dock torde varit till största delen besuttna. — I taxeringsregistret antecknas blott om 31 af de taxerade gårdarne i Vekilsång, Vreåsa och Tegnaby 'brende' och inventariet är också vid dessa gårdar jämförelsevis ringa. — Utom de å gårdarne taxerade åborne, ofta flere hushåll om ett inventarium, upptages i slutet af längden för Konga och Upvidinge en särskild förteckning öfver 'innesfolk' i hvar socken, alla med ringa förmögenhet, men vanligen med något boskap, för hvilka jag således kunnat bilda en särskild kolumn. Värdesummorna för taxeringen äro för Konga och Upvidinge uträknade med silfrets beräkning efter 4 mk lodet, såsom räakenskapen uttryckligen angifver (Forssell 1872:214).

Väckelsång, framstår tillsammans med Älmeboda och Linneryd, som de rikaste socknarna i Konga härad. De många oxarna brukar framhållas som exempel på uppfödning och försäljning till främst Danmark, för vidare transport söderut, och till Bergslagen/Mälardalen.

Boskapsskötsel antas ha varit huvudnäringen i Varend, från medeltid till in på 1900-talet. Från Varend drevs oxarna till de danska landskapen Skåne och Blekinge i början av 1500-talet. Vid den tiden bodde uppskattningsvis 30 000 människor i Varend och kreaturen bedöms ha uppgått till cirka 40 000. Städer på kontinenten inhandlade oxar för slakt och de drevs längs upptrampade oxgator. De danska exportinkomsterna av oxar under 1500-talet bedöms vara en bidragande orsak till att danskarna hade råd att kriga mot Sverige i sjuårskriget (1563-1570). Uppskattningar gör gällande att 3000 oxar exporterades årligen till Danmark och 9000 till Bergslagen och Mälardalen i början av 1600-talet. På Oxtorget i Växjö köpte borgarna oxar av producenterna, för vidare transport norrut eller söderut. Ängarna, som födde oxar och annan boskap, dominerade landskapsbilden i Varend åtminstone från 1200-talet (Sigfridslegenden), men förmodligen längre tillbaka än så (Karlsson 2011). Om ängsbruket skriver Linné i mitten av 1700-talet:

... i ängarna tolas inga andra trä än löfträ, måste altså Tall, Gran och En alltid uthuggas; där emot göra löfträd ängen behagelig, besynnerligen där som skiöna boketräden med Ekar växla om. De ligga altså såsom Lundar, utan at vara utsatte för serdeles stormväder, hwilket alltid oroar dem, som på slättbygden bo. Af det ängarne aldrig utläggas till boskapen äro de mera blomsterfulla... (Linné 1741 [1969:149]).

Roger Hildingsson har i sin essä över Söftestorps byalag konstaterat att en av huvudnäringarna var boskapsskötsel. Trotte Mule och Germund Sonesson i Söftestorps Abrahamsgård (även kallad Trottagården) ägde tillsammans fem oxar och getter. Jöns och Per i Jönsagården ägde 15 kor och ungnöt. Får ägdes av Krum i Siftestorpsmåla (Söftesmåla). Därtill innehade Jöns och Per ett kvarts kilo silver och drygt 100 gram koppar (Hildingsson 1994:73f).

Hildingssons och min läsning av skattelängderna är tämligen olika, vilket ytterligare understryker svårigheterna med tolkning av texterna.

Hembygdsgården

Hembygdsföreningen bildades 1932. Fabian Karlsson, Eric Bojs med flera var initiativtagare. Jängastugan, efter spelmannen Johan Jäng, var den första byggnaden som flyttades till hembygdsparken. Stugan flyttades 1933 från sin ursprungliga plats i södra delen av samhället. Gården, ett tidigare gästgiveri i Ingelstad, flyttades till sin nuvarande plats 1952 och invigdes av landshövdingen 1958. Gården inrymmer en betydande del av samlingarna. Till parken har också förts en postkur från Bredahult, en visthusbod från Hallagård och ett utedass från det rivna huset Vilan. 1973 flyttade en tredjedel av kyrkstallarna till parken (Elmqvist 2015:5f). I hembygdsparken står också ett av bygdens viktigaste jordbruksredskap, en trefot, även kallad stenjätte.

1993 hade Alf Pettersson hand om att handlingarna i hembygdsgården sorterades och att en del av dem flyttades till skolans lokaler samma år. En arkivförteckning förvaras i hembygdsgården. Kopior finns även hos Folkrorelsearkivet i Kronoberg samt hos Landsarkivet i Vadstena. Handlingarna från sammanlagt 31 arkivbildare, totalt 62 volymer (kartonger, böcker, buntar, hylsor), finns i skolans arkivrum, till hjälp för den som forskar om Väckelsångs historia. Hembygdsföreningen hade fram till 1994 samlat in cirka 2000 föremål, märkta och registrerade på kort (Pettersson 1994).

Hembygdsgården i samband med hembygdsföreningens styrelsemöte i augusti 2020.

Bakgrund, förutsättningar och genomförande

Strategi

Något hårdtaget kan man säga att Riksantikvarieämbetets första inventering var en gravinventering och den andra en röjningsröseinventering. Den första inventeringen bedrevs huvudsakligen ute i de odlade bygdekärnorna, den andra ägnade en hel del tid i skogarna med det uttalade syftet att finna fossila åkermarker. Skog & Historia-projektet var helt fokuserat på skogens lämningar, dock inte så mycket i Tingsryds kommun eftersom kommunen hörde till de sista som inventerades under ordinarie fornminnesinventering. Allts, bygdeinventering och skogsinventering.

Den inventering den här rapporten handlar om har arbetat enligt båda principerna, det vill säga en slags total inventering, därtill dessutom innefattande så kallade *före detta åkrar* och *före detta mossodlingar*, det vill säga åkrar/mossar som odlades enligt ekonomiska kartor från omkring 1950 men nu är beskogade samt även före detta åkrar, omgivna helt eller delvis av stenmurar, nedlagda före 1950 men troligen efter att stenjättar infördes i jordbruket.

När jag vid pensioneringen, 1 juli 2010, bestämde mig för att forn- och kulturminnesinventera i Väckelsångs socken var min första tanke att jag inte skulle besöka de i det digitala fornminnesregistret (FMIS) registrerade platserna. Det skulle inte behövas eftersom bedömningen var att föregående inventeringar höll god standard, men att man eventuellt inte hade fått med "allt". En helt ny nummerserie initierades därför. Alternativet hade varit att fortsätta på Riksantikvarieämbetets serie. Detta skulle dock medföra att den nu avslutade inventeringen kunde uppfattas som officiell, vilket den inte är. Inventeringen är alltigenom privat, utan uppdrag, utan ekonomisk kompensation och tillkommen mest för att ha något intressant att göra under pensioneringen, inkluderande frisk luft och motion. Inga tankar fanns på att materialet så småningom skulle inkluderas i FMIS och det har inte förändrats. Riksantikvarieämbetet tar sedan digitaliseringen infördes bara emot uppgifter om nyfynd digitalt, med angivande av koordinater framtagna med GPS. Någon sådan utrustning, liksom tillgång till digitala kartor att föra över registerposterna till, har jag inte haft. GPS-utrustning med god precision är ganska dyr för att inte tala om de digitala kartor som skulle behövas för att täcka hela socknen.

Inprickningarna i fält har gjorts på papperskopior, på utdrag ur Lantmäteriets webbkarta överlagrad med Riksantikvarieämbetets fornminnesskikt. En fortsättning på serien i FMIS hade också inneburit framtida problem med tanke på eventuella inrapporterade nyfynd från allmänheten, arkeologiska utredningar och dylikt. Sedan 2010 har arkeologiska utredningar för vindkraft ökat antalet poster i FMIS, vilket förutsågs skulle komma ske eftersom jag åren 2002-2010 arbetade som handläggare av arkeologifrågor på Länsstyrelsen i Kronoberg. Bedömningen 2010 var att en nyinventering skulle komma att ta cirka tio år.

Efter hand blev det omöjligt att undvika de äldre registerposterna, särskilt de 100 röjningsröseområdena (fornåkrar, fossil åkermark) som FMIS kompletterades med vid den senaste om- och nyinventeringen 2001. Det visade sig redan den första sommaren att långt från alla röjningsröseområden hade blivit registrerade samt att de som blivit registrerade hade blivit det på ett ofullständigt sätt. Efter hand har jag blivit alltmer övertygad om att ett större antal av de tidigare posterna fått felaktig antikvarisk status, baserad på samtidens kunskap om den agrarhistoriska

utvecklingen. Idag, när detta skrivs, 20 år efter den senaste inventeringen i Väckelsång, ser kunskapsbilden något annorlunda ut. Framför allt har ¹⁴C-dateringar av röjningsrösen flyttat tonvikten av dateringsbilden från förhistorisk tid till efterreformatörisk tid, varvid frågan om de senare ska betraktas som fornlämningar eller kulturlämningar hamnat i fokus. Återkommer till detta senare då den nya kulturminneslagstiftningen från 1 januari 2014 gör problemet knepigare än det behöver vara.

Hösten 2017 togs beslutet att infoga samtliga registerposter i FMIS i den här inventeringen. Materialet började bli svårt att överblicka. Det kändes också alltmer märkligt med två register, som dessutom inte var helt kongruenta. Samtidigt innebar detta att alla de gamla registerposterna i FMIS har fått helt nya nummer. Ett aber, förstås, när man ser tillbaka på saken, men eftersom inventeringen sannolikt aldrig kommer att införas i FMIS (med återigen nya nummer), enligt Riksantikvarieämbetets nuvarande rutiner, så är ingen större skada skedd. För mina behov räcker det med den egna nummerserien. Tanken från början var att prestera en rapport när fältarbetet är avslutat. Kanske sammanfattad i en artikel i något annat sammanhang. Några korta artiklar om frågor som uppdagats efter hand har publicerats i hembygdsförbundets tidskrift *I Varend och Sunnerbo*. Dessa underhandsartiklar presenteras kort med hänvisningar i bilaga 3.

I november 2017 hade ett hundratal registerposter från 2001 års inventering besökts och kommenterats av cirka 340 som då fanns i det uppdaterade FMIS. Andra hade bara besökts, utan kommentar eller ny beskrivning. Nåväl, i början av november 2017, överfördes samtliga kvarvarande registerposter som fram till dess inte blivit föremål för kontroll och eventuella kompletteringar. Den första av dessa gamla poster erhöll nummer E1023. Samtliga gamla poster är numer ominventerade och kompletterade, resultatmässigt helt eller delvis omgjorda och de ingår nu i den nya nummerserien.

I juni 2015 lanserade Lantmäteriet två kartsikt, terrängskuggning och terränglutning, som båda gjordes tillgängliga i webbkartan och kompletterade FMIS med värdefull information. Särskilt terrängskuggningen innebar att odlingsrösen i skogsmark blev synliga i skiktet om de var minst fem meter i diameter och en halv meter höga. Efter systematisk genomgång av detta skikt blev det flertal ut i skogen för att endera utöka redan registrerade områden eller att kartlägga hittills missade områden.

Läsanvisningar

Inventeringens resultat, fältarbetet, består av två delar; kartor och beskrivningar. På kartorna markeras forn- och kulturlämningar som punkter, linjer eller polygoner. Till varje markering hör en identitet, en siffra, i löpande nummerserie. Riksantikvarieämbetets nummerserie, R1-340 och min nummerserie, E1-1716. För att skilja serierna åt inleds Riksantikvarieämbetets nummer med ett R, exempelvis R109:2 och min serie med ett E (för Englund), det vill säga exempelvis E567:3. Ett stort antal lämningar förekommer i båda serierna, särskilt om samma plats/område skiljer sig åt, exempelvis om ett röjningsröseområde har blivit större/mindre vid min inventering jämfört med Riksantikvarieämbetets. Då skrivs detta som exempelvis E876/R123:1 i registerblanketterna.

Det är orfåkomligt att en hel del förkortningar förekommer, särskilt i registerposterna, inte alltid enkla att förstå för lekmän. I följande listning nämns de mest förekommande.

R = Raä = Riksantikvarieämbetet

FML = Fornminneslagen. Tillkom 1942.

KML = Kulturmiljölagen, ofta kallad Kulturminneslagen. Tillkom 1988.

KML = Kulturmiljölagen. Tillkom 2014.

FMIS = Fornminnesinformationssystemet, i dagligt tal fornminnesregistret. Numer kallas fornminnesregistret *Forndok* och innehåller även sökvägar till annan arkeologisk dokumentation som utredningar och undersökningar. Jag har hållit mig till det gamla sättet att registrera eftersom jag saknar utbildning i *Fornreg* (det senaste sättet att registrera fornlämningar) som tillkom efter min pensionering.

Antikvarisk status = det vill säga en lämnings betydelse i förhållande till gällande lagstiftning. Jag har naturligtvis uppfattningar om antikvarisk status på varje enskild beskriven lämning men har inte skrivit ut den på registerblanketterna. Huvudsakligt skäl är att inventeringen inte är officiell, inte kommer att offentliggöras i detalj samt att jag i ett antal fall inte delar Riksantikvarieämbetets och lagstiftarens uppfattningar om vad som är fornlämning alternativt kulturlämning.

En **fornlämning** är en lämning som har skarpt skydd i KML, det vill säga Länsstyrelsen kan efter ansökan om borttagande besluta om arkeologisk utredning, undersökning eller att avslå ansökan. I officiella kartor betecknas fornlämningar med ett run-R, alternativt med ett run-R inom parentes (R). R är en förenkling av runan *ᚱ*.

En **kulturlämning** är en lämning som saknar skydd enligt KML, men kan ha betydelse för forskning inom exempelvis arkeologi, etnologi och historia. Före lagändringen 2014 gick dessa lämningar under beteckningen *övrig kulturhistorisk lämning* (ökl). Eller bara kulturlämning. Efter 2014 är den officiella beteckningen *möjlig fornlämning*.

Gränsen mellan en fornlämning och en kulturlämning drogs tidigare vid 1850, *ungefärligen*. Men eftersom det är svårt att datera lämningar exakt har det tummats på detta kriterium fram till 2014 då gränsen blev skarp, vilket skapade nya problem. Mer om detta på annan plats.

Lantmäteriets **fastighetskarta** = lantmäteriets **webbkarta**. Innehåller samma information. Den förra är papperskarta, den senare digital.

Lantmäteriakter = historiska kartor, vanligen storskifteskartor och lagaskifteskartor.

LM = (tidigare LMV) = Lantmäteriet.

Kartor

Äldst av användbara kartor är häradskartan, eller *Geographisk Delineation*, som den heter enligt kartografen Hans Persson Ruuth. Kartan utkom 1663 och innehåller uppgifter om byar, gårdar, sjöar, vägar med mera. Den utgavs av Historiska föreningen i Kronoberg 1981. Ett utsnitt av kartan återges under rubriken *Byar och gårdar* ovan.

Storskifteskartor och laga skifteskartor har använts i stor utsträckning. Särskilt kartdelarna medan tillhörande beskrivningar använts i mindre grad. Kartorna innehåller uppgifter om byars och gårdars lägen, om åkrars och ängars utsträckningar samt åkrarnas schablonmässiga innehåll av odlingsrösen. Skifteskartorna innehåller även uppgifter om samtida åkerlyckor på utmarkerna, ursprungligen

svedjor. Av intresse är även sjöars utsträckningar med tanke på senare tidars sänkningar och dikningar. Detsamma gäller äldre bäckflöden och deras ofta utpekade kvarnplatser.

Generalstabskartor har framför allt varit användbara i eftersökningen av soldattorp. Dessa kartor finns i tre editioner, utgivna 1869, 1932 och 1958. Vid jämförelser mellan kartorna kan torp i den äldsta kartan, saknas eller vara kvar 1932, för att i övervägande fall ha försvunnit 1958. Torp finns i praktiken inte längre. Torparinstitutionen försvann slutligen i Sverige 1943. Då förbjöds dagsverken som betalningsform för arrenden (<https://sv.wikipedia.org/wiki/Torpare>). I slutet av 1800-talet började torpen säljas och den formella beteckningen ändrades till lägenhetsbebyggelse, vilket inte hindrar att det fortfarande finns mängder av så kallade sommartorp, i princip sommarstugor i dagligt tal.

Ekonomiska kartor från omkring år 1950 har använts i hög grad, inte minst i samband med registreringen av övergivna åkrar och mossodlingar som fortfarande brukades 1950 men som senare blivit nerlagda och besogade. Härigenom har ett antal fall uppdagats där åkrar som odlades omkring 1950 ingår i fornlämningar. För detta kan anföras skäl både för och emot, med hänsyn till hur KML utformades före och efter 2014.

Inventeringens resultat har nedtecknats på fältkartor (Lantmäteriets fastighetskarta eller webbkarta), av papper i storlek A3, i skala 1:10 000, kopierade från digital källa inklusive Riksantikvarieämbetets fornlämningskikt. För Väckelsångs samhälle upprättades specialkartor i ungefärlig skala 1:5 000 på grund av platsbrist i den mindre skalan.

Hembygdsforskning

Det är många människor som bidragit till kunskaper om Väckelsångs arkeologi och historia, men det är omöjligt att ta upp dem alla i detta sammanhang. Några har både efterforskat och skrivit om sina iakttagelser, eller förmedlat kunskaper om inrapporterade fynd. Så långt det har varit möjligt har dessa uppgifter infogats i registret. Det som först av allt skiljer mellan arkeologisk/historisk forskning och modern sådan rör obefintliga, eller näst intill obefintliga, orienteringsuppgifter. På 1800-talet och under tidigt 1900-tal saknades kartor i lämpliga skalor. Så småningom utgavs kartor (exempelvis Generalstabskartan) men fortfarande i skala (1:100 000) som inte medgav precision i markeringarna. Det skedde först med utgivning av Lantmäteriets ekonomiska karta med början 1938, 1949 i Väckelsång då den första fornminnesinventeringen, kopplad till utgivningen av den ekonomiska kartan, genomfördes i socknen.

De orienteringsuppgifter som förekom var i praktiken oanvändbara eller åtminstone svår användbara. Lös fynd från stenåldern kan tas som exempel. Dessa fynduppgifter går i regel tillbaka till 1800-talets senare del och till 1900-talets tidigaste del då man fortfarande gick efter hästen/oxen och hade ögonen riktade mot marken. Det var på den tiden de flesta föremålen påträffades och togs tillvara. Under goda omständigheter kan ett gammalt åkernamn lokaliseras genom att det fortfarande är känt hos markägare eller kan återfinnas i texter till laga skiften (exempelvis Kyrkåkern). Men den exakta fyndplatsen, som dagens arkeologi fordrar, är fortfarande okänd. Svårare blir det när ett föremål sägs vara påträffat på en viss fastighet, utan närmare upplysning. Eller på *Anderssons mark i Fiskestad*, vilket blir marigt om Andersson levde för 100 år sedan. Fyndsamlingen i hembygds museet

innehåller också uppgifter på att till exempel *fyndet är funnet i Väckelsång* eller att fyndplatsen kort och gott är okänd. Upphittarna har ibland lämnat föremål till privata samlare varvid eventuella orienteringsuppgifter kan ha tappats bort. I sådana fall har antagligen fyndet i sig varit det intressanta, inte fyndomständigheterna. En del föremål kan ha passerat flera ägare innan det hamnade på hembygdsgården eller hos samlare. Väl på hembygdsgården kan fynd ha sammanblandats. I samband med en stöld i hembygdsgården för 20-talet år sedan försvann flera föremål och det blev oreda bland de små tillhörande rubrikklapparna.

Å ena sidan är det problematiskt när de exakta orienteringsuppgifterna inte kan återges, å den andra att det också är problematiskt om lösfynden inte kan infogas i registret. Det senare kan innebära att en viktig del av historieskrivningen går förlorad. En exakt fyndplats återges med ett × på inventeringens underlagskarta samt med beskrivning och foto på föremålet i registertexten. Om fyndet endast har fastighetstillhörighet markeras fastighetsägarens hus med ×. Om fyndet endast har bytillhörighet blir det knepigare och det beror lite på omständigheterna var × hamnar. En variant är att lägga fynd till fastigheter, med × på tillhörande hus, som redan har ett fynd men med omnämnde att fyndplatsen är okänd. En annan variant är att föra fyndet till känd fyndplats/boplats i åkermark, men med omnämnde att den exakta fyndplatsen är okänd. Ett fynd som enbart är bestämt till socken får sitt × fört till kyrkan, alltså kyrkan som en samlande plats för den typen av objekt. Därmed är de redovisade i registret och i *tidigare anteckningar* anges var uppgiften ursprungligen härstammar från och att man som forskare eller historieintresserad kan backa dit.

Johan August Wittlock

Johan August Wittlock, 1828-1910, regementsläkare i Växjö och fornsaksamlare, var veterligen den förste att nedteckna uppgifter om fornfynd. Han samlade dessa i boken *Jordfynd*. Det som är så viktigt idag, att ange fyndplatserna korrekt med angivande av kartmarkeringar alternativt GPS-punkter förekom förstås inte på 1800-talet. Fynden från Väckelsång anges enligt följande, med Wittlocks numrering och bibehållen stavning. Uppgifterna har samlats i registerposten E1489 samt för fynd från Lidhem i E1177. Uppgifterna återges i Wittlock 1874 och Wittlock 1883.

53. Vid Lidhem 1868 i jorden: En halvmånformig skrapare af flinta, 90 mm l, 40 mm br. = M. No 71. (E. saml.) E1177.

54. Vid Boaryd i jorden 1846: En stenxya med skafthål, 180 mm l, 80 mm br. (E. saml.)

55. I Fiskestad sjö 1862: En stenxya med skafthål, 125 mm l, 45 mm br. (Sm. Mus. N:o 867.)

56. Vid Söftestorp på skilda tider äro funna: a) en stenxya med skafthål i ett stort ”hackerör”, 159 mm l, 72 mm br. (Sm. Mus. N:o 866.) b) en dito med kant kring skafthålet, fragmentarisk. (Sm. Mus. N:o 867.)

57. Inom socknen är funnen: En stenxya med skafthål, af vanlig form, 140 mm l, 70 mm br. (E. saml.)

280. Vid malmupptagning i Fiskestads sjö Vid Söftestorp påträffades 1862: En hålcelt av brons, 60 mm l. Bredden vid eggen 40 mm. Straxt nedanför skafthålet, som håller 25 mm i diameter, sitter en ögla, eggen är betydligt utsvängd. (Sm. Mus. N:o 862.)

400. Vid Fiskestad 1850 tillsammans med en numera förstörd yxa, en yxa av svart stenart med påbörjad skafthål och kvarsittande tapp, 140 mm lång, 50 mm bred. (Stud. Collianders saml.)

401. Vid Lidhem 1876 i jorden en dolk av flinta, 210 mm lång, 40 mm bred, = M nr56. (E. saml.) E1177.

Josef Rosengren

Angående fasta fornminnen i Väckelsång skriver Rosengren att några sådana av större intresse:

... finnas icke. På höjden väster om kyrkan påträffas dock ett tiotal större och mindre kullar, hvilka se ut att hafva varit grafvar öfver forntida kämpar, och den från nordvästtill sydost sig sträckande lopp, eller vallgrafen vittnar tydligt om forntida bragder. Det berättas ock, att, då en af kullarna för 30 eller 40 år sedan vid en nyodling uppgräfdes, man i densamma påträffade en järnkula med vidhängande kedja jämte kol och ett afbrutet svärd (1914 [1978:45]).

Hänvisande till Wittlock skriver Rosengren (1914:106):

Å Smålands fornsal i Vexjö förvaras dessutom en spjutspets och en pilspets af flinta, båda funna nära Lidhem (E1177), samt från en senare tid hängkläde af lärft med invädda blå ornament från Östad Mårtensgård; en ljusstake af mässing; en dito af trä, trearmad, föreställande en människobild, från Kjersebergshult. Bogträn med sirater, öfverst ett djurhufvud, omålade. Geometrisk karta öfver utägorna till Möckleryds by, Ekeryds säteri samt hemmanen Slättamåla och Konäs.

Knut Kjellmark

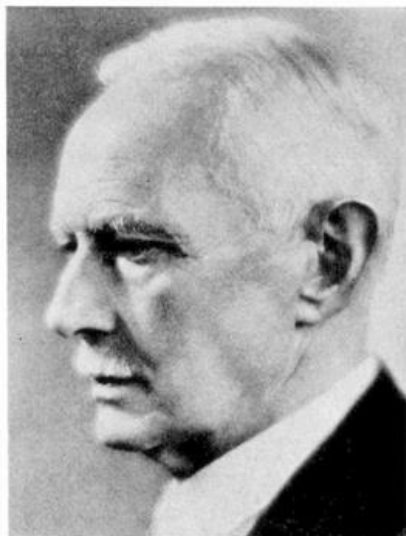
Knut Kjellmark, 1866-1944, var arkeolog och bland annat verksam i våra trakter. Han inriktade sig i hög grad mot stenålderns fornlämningar och artefakter, men var inte främmande för spår från brons- och järnåldern. I nära samarbete med Fabian Karlsson kom han att upprätta sockenvisa listor på fornlämningar och föremål.

Saxat ur hans biografi:

Knut Kjellmark utbildade sig i arkeologi under Oscar Montelius o dåv riksantikvarien Hans Hildebrand. I sin licentiatexamen hade han också de naturvetenskapliga ämnena geologi o botanik, o denna tvärvetenskapliga skolning blev av stor betydelse för hans framtida verksamhet. Han hade gärna velat inrikta sig på arkeologi yrkesmässigt, men kom att verka som skolman.

Kjellmarks starka intresse för arkeologi drev honom att på de platser där han tjänstgjorde parallellt med sitt arbete bedriva arkeologisk forskning i form av talrika fältarbeten, som delvis fördes vidare till publikationer. Under sin tid i Jämtland passade han exempelvis på att gräva ut järnåldersgravar på Frösön, o under de två perioder som han bodde i Växjö studerade han fornlämningar o fynd från Småland, vilket resulterade i ett stort antal arbeten, däribland det stora samlingsverket Värends fornminnen. Ett planerat verk om hällkistorna i Kronobergs län, till vilket han samlat ett omfattande material, förblev dock i manuskript.

(Knut B Kjellmark, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/11551>, Svenskt biografiskt lexikon (artikel av Berta Stjernquist), hämtad 2020-10-05.)

KNUT KJELLMARK

*Knut B Kjellmark, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/11551>,
Svenskt biografiskt lexikon (art av Berta Stjernquist), hämtad 2020-10-04.*

Det finns anledning att återkomma till Kjellmark senare i rapporten. Hans namn upprepas otaliga gånger under *Tidigare anteckningar* i registerblanketterna, särskilt när det gäller artefakterna från stenåldern. Här listas några av hans viktigare arbeten rörande Väckelsång och Kronobergs län. Utöver skrifterna nedan skrev han rapporter över genomförda arkeologiska undersökningar, bland annat från undersökningen av hällkistan i Svenstorp, som jag återkommer till.

Kjellmark K. 1911. *Utkast till beskrivning över Kronobergs läns Förhistoriska Fornlämningar och Fynd*. Malmö.

Kjellmark, K. 1912. *Från Södra Smålands förhistoriska tid. Värends historia*. Bidrag till kunskapen om vår hembygd. Växjö.

Kjellmark K. 1923. Var förekomma "älvkvarnar" i södra Småland? *Kronobergsboken* 1923,

Kjellmark, K. 1923. *Tidsbestämning av småländska älvkvarnar*. Stockholm.

Kjellmark K. 1925. Tillägg till förteckningen över offerkällor i Varend. *Hyltén-Cavalliusföreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård*. Årsbok 1923.

Kjellmark, K. 1926. *Om fornminnesvården i Kronobergs län: några upplysningar och erinringar*. Länsstyrelsen. Växjö.

Kjellmark K. 1932-1943. Värends fornminnen. Flera artiklar införda i *Smålandsposten*.

Takhäll till hällkistan i Svenstorp, fotograferad 2018. Skålgroparna inringade med krita.

Tabellen nedan redovisar enbart de platser och fynd som registrerades i det analoga fornminnesregistret i samband med inventeringarna 1949 och 2001 som går tillbaka på Knut Kjellmarks insatser i länet 1923-1943, som i betydande delar går tillbaka på inventeringsinsatser av hembygdsforskaren Fabian Karlsson, Boaryd. *Inprickas ej* är endast en anvisning till Lantmäteriet att lämningen/fyndet inte aviserades till insättning på ekonomiska kartan, alltså kulturlämning i den betydelse som används numer. Några kulturlämningar aviseras enbart med *Namn*. (*Namn*) innebär att namnet inte aviserats till Lantmäteriet av Riksantikvarieämbetet, utan från någon annan okänd källa. För några registerposter har antikvarisk status ändrats från 1949 till 2001, vilket framgår på annan plats.

I FMIS infogade registerposter efter Fabian Karlsson och Knut Kjellmark

Löpnummer	Art <i>Infogat från Karlsson/Kjellmark i 1949 års inventering</i>	Ant. status 1949
2	Rest sten (inte fornlämning)	Inprickas ej
12	Högar 2, stensättningar 2	R
17	Stenkrets 1, Glasröret, möjlig rest av röse	(Namn)
19	Gravfält 50, vid kyrkan	R
24	Röse 1, stensättning 1	R
25	Röse 1	R
26	Röse 1	R
27	Stensättning röseliknande 1	Inprickas ej
28	Älvkvarnar 5	Inprickas ej
30	Stensättning 1	R

32	Röse 1	R
34	Rösen 2	R
41	Källa 1, Bomans källa	Inprickas ej
44	Gravfält 20	R
101	Källa 1, Älvakällan	Namn
102	Hällkista 1	R
108	Gränsmärke 1, Krokstenen	Namn
109	Röse 1	R
111	Gravfält 6, bedömt som odlingsrösen av platsledaren	Inprickas ej
114	Boplats	Inprickas ej
115	Stensättningar 2	R
118	Hällkista 1, skålgropar 25	R
125	Pestkyrkogård	Inprickas ej
126	Gravfält 10, bedömt som odlingsrösen av platsledaren	Inprickas ej
127	Grottbildningar 1, Pinnö trollhallar	(Namn)
128	Källa 1, Älvakällan	Namn
129	Röse 1, bedömt som odlingsröse av platsledaren	Inprickas ej

Löpnummer	Art <i>Infogat från Karlsson/Kjellmark i 2001 års inventering</i>	Ant. status 2001
136	Lösfynd	Inprickas ej
154	Lösfynd	Inprickas ej
165	Fyndplats	Inprickas ej
167	Boplats	(R)
168	Fyndplats	Inprickas ej
172	Fyndplats	Inprickas ej
177	Boplats	(R)
179	Boplats 2	(R)
196	Fyndplats	Inprickas ej
213	Lösfynd	Inprickas ej
214	Lösfynd	Inprickas ej
216	Boplats	(R)
225	Lösfynd	Inprickas ej
226	Fyndplats	Inprickas ej
237	Lösfynd	Inprickas ej
246	Fyndplats	Inprickas ej
247	Lösfynd	Inprickas ej
259	Lösfynd	Inprickas ej
260	Boplats	(R)
261	Lösfynd	Inprickas ej
262	Lösfynd	Inprickas ej
263	Lösfynd	Inprickas ej
264	Lösfynd	Inprickas ej

265	Lösfynd	Inprickas ej
266	Lösfynd	Inprickas ej
267	Lösfynd	Inprickas ej
268	Lösfynd	Inprickas ej
269	Fyndplats	Inprickas ej
270	Fyndplats	Inprickas ej
271	Lösfynd	Inprickas ej
272	Lösfynd	Inprickas ej
273	Lösfynd	Inprickas ej
274	Lösfynd	Inprickas ej
275	Fyndplats, lösfynd	Inprickas ej
276	Lösfynd	Inprickas ej
277	Lösfynd	Inprickas ej
278	Lösfynd	Inprickas ej
279	Lösfynd	Inprickas ej
280	Lösfynd	Inprickas ej
282	Lösfynd	Inprickas ej
284	Fyndplats	Inprickas ej
285	Gravfält uppgift om	(R)
286	Boplats	(R)
287	Fyndplats	Inprickas ej
288	Boplats	(R)
289	Gravar plats för	Inprickas ej

Av 76 registreringar 1949 hämtades 27 från Karlssons och Kjellmarks excerpter i ATA. Varför inte fler infördes i fornminnesregistret kan inte bedömas eftersom excerptsamlingen från 1949 saknas. Av 298 registreringar 2001 tillkom ytterligare 46, det vill säga totalt 73, baserat på den excerptsamling som användes 2001, som sannolikt var mer genomarbetad och uppdaterad än den 1949. I den senare excerptsamlingen saknas Karlssons handskrifter som finns i hembygdsföreningens arkiv samt i Lunds Folklivsarkiv, vilket förklarar frånvaron av många fynduppgifter. En annan bidragande orsak till att fler fynduppgifter från Karlsson och Kjellmark infogats under inventeringen 2010-2020 är att fynd med bristfälliga orienteringsuppgifter tillkommit, något som inventeraren 2001 oförklarligt avstod från att infoga i fornminnesregistret.

En besvärande omständighet är att antikvarisk status inte antecknades på registerblanketterna 1949. På ett försättsblad med titeln: *Vid fornminnesinventeringen år 1949 antecknade, på fältkartorna införda företeelser, som ej medtagits på de ekonomiska kartbladen* (se bilaga 2a). Detta kan bara tolkas på ett sätt nämligen att registerposterna som inte står upptagna på försättsbladet är fornlämningar alternativt kulturlämningar med namn (Krokstenen och två Älvakällor), eftersom de sattes ur på ekonomiska kartor.

Fabian Karlsson

Fabian Karlsson (1894-1971), Boaryd, Väckelsång, en hembygdsforskare med intresse för det mesta. Hans gärning genomsyrar detta arbete i minst lika hög grad som Kjellmark, eftersom Kjellmark i allt väsentligt bygger på uppgifter av Karlsson. Han intervjuade de äldre, han var en god tecknare och samlare. Karlsson var tillsammans med Erik Bojs initiativtagare till att starta hembygdsföreningen. Han svarade på ett stort antal av de 136 frågelistor som folklivsarkivet i Lund började sända ut i början av 1900-talet. Redan 1932 skickade Karlsson in sina första uppteckningar till arkivet och det hann under åren bli cirka 2000 handskrivna sidor om gammal bondekultur.

Fabian Karlssons hus i Boaryd.

Fabian Karlsson.

Privat foto publicerat i Axelsson 1991:36.

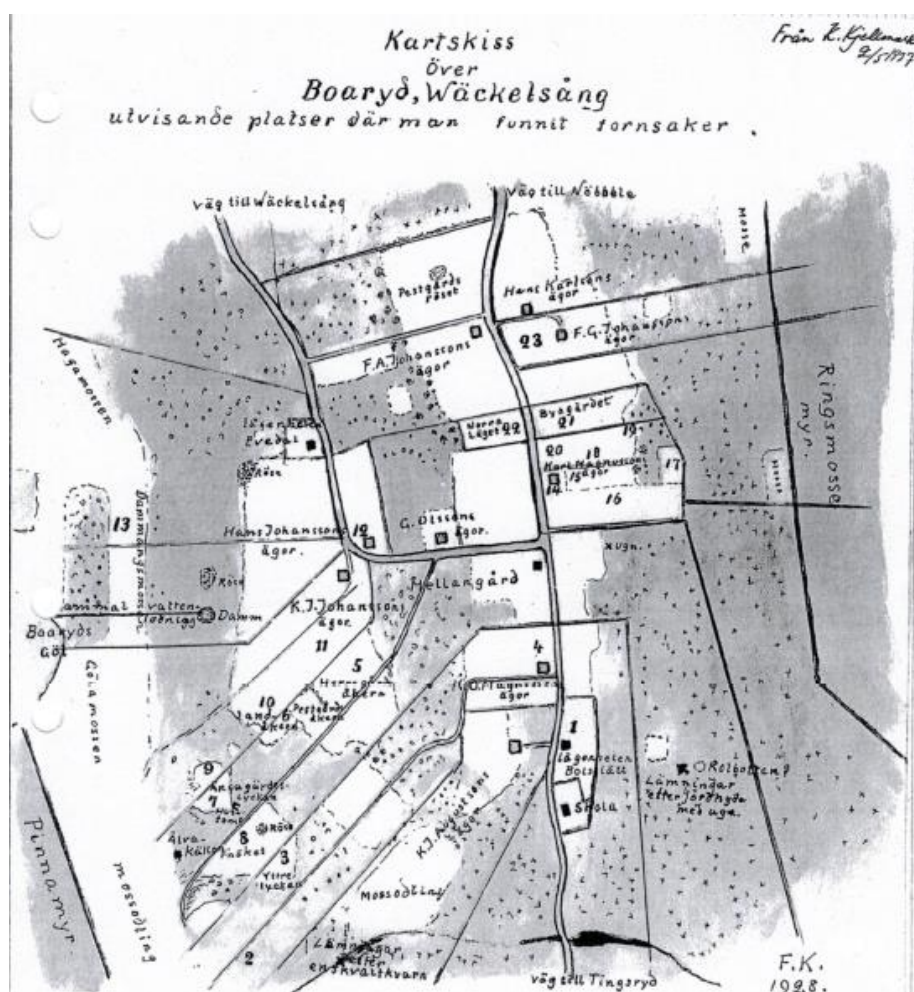
Väckelsånga hembygdsförening planerar att ge ut en bok baserad på hembygdsforskaren Fabian Karlssons handskrivna uppteckningar, om allt från hur man bygger stenmurar till åkerbruk, sägner, jordbruksredskap, vägunderhåll, bystämmor, sedvänjor, berättelser, tandvärksträd, vättar, troll och mycket mera.

Här ges några exempel på Karlssons mångsidiga och innehållsrika handskrifter och deras placering i Folklivsarkivet i Lund:

Svedjebruket, acc. n:r 5193:1-40, upptecknat 1937.
Offerkast, acc. n:r M 6145:1-5, upptecknat 1939.
Skattsägner från Konga härad, acc. n:r M 7872:1-9, upptecknat 1930-1941.
Gärdesgårdar 1, acc. n:r M 6988:1-28, upptecknat 1940.
Gärdesgårdar 2, acc. n:r M 6989:1-17, upptecknat 1940.
Byastämman, acc. n:r M 7159:1-24, upptecknat 1941.
Ägogemenskap, acc. n:r M 8290:1-5, upptecknat 1942.
Växtföljden, acc. n:r M 12468:1-16, upptecknat 1952.
Kvarnar och kvarndrift, acc. n:r M 14970:1-30, upptecknat 1954.
Liesmide, acc. n:r M 14739:1-6, upptecknat 1959.
Milstolpar och vägvisare, acc. n:r M 15936:1-5, upptecknat 1962
Fortida jordbruk, utan acc. nr, utan uppteckningsår.

Vill man veta mera om Fabian Karlsson och hans mångsidighet som kulturpersonlighet rekommenderas läsning av Camilla Axelssons examensarbete, i kortform publicerad i Väckelsångsboken (1991:36ff).

1928 upprättade Karlsson en skiss över Boaryd utvisande gårdsägare och därtills gjorda fynd från åkrarna. Med kartan följde vackra teckningar på fynden, de flesta avbildade i skala 1:1.

Fabian Karlssons fornmineskarta från 1928.

Nedan följer Fabian Karlssons utmärkta text till kartan, som även innehåller det som arkeologer efterfrågar, nämligen goda uppgifter om fyndplatserna.

Herr Doktor K. Kjellmark!

Boaryd, Väckelsång den 28/11 1936

Först får jag hjärtligt tacka för den senast erhållna delen av Värends fornminnen. Så får jag berätta om senaste fynd och upptäckter här i trakten.

Väckelsågs socken.

Å stenåldersplatsen 'Ängagärdeslyckan', Boaryd Mellangård, har i år hittats: Trindyxa av grönsten, 13 cm lång, med nästan cirkelrunt tvärsnitt. Tillverkningsteknik: Yxan är prickad eller hackad med något spetsredskap, eggen är slipad. Vackert fynd.

På samma plats har tillvaratagits 5 st små spån av Limhamnsflinta, 1 st flintskärva med mycket nött spets (borr?), 1 st bit av en skörbränd yxa, samt ett 40-tal avfallskärnor av både s. k. Kristianstads- och sydsånska flinta.

Å Ängagärdeslyckan har även hittats en järnsak, en lans- eller spjutspets. Den är 8 cm lång, själva spetsen är avbruten. Den är försedd med holk för skaftning och har längs mitten av bladet å båda sidor en upphöjd "ås" eller rygg. Fynden från Ängagärdeslyckan har av upphittaren, Bertil Karlsson, skänkts till Väckelsågs hembygdsförenings museum.

Å lägenheten Bolslätt, Boaryd Södreg., har uppsamlats en hel del flintbitar, därav kunna två vara redskap. Den ena, av svart flinta, har ena kanten småaggad, tydligen är det en avslagen skrapa. Den andra är en tunn spetsig spån av grå flinta, 24 mm lång, med små näp vid basen. Troligen är detta en liten pilspets.

Flera andra saker har man hittat i den svarta jorden å platsen på den förut en gång omtalade hyddbotten norr om boningshuset å Bolslätt. 1) Ett skaft av en liten lergryta, 2) ett eldstål, 3) en järnspik, 8,5 cm lång, 4-5) en hel och en avbryten järnkniv som flera andra obestämbara småsaker av järn. Ett bryne av vit glimmerskiffer, 30 cm långt, samt fler bitar av andra brynen av både skiffer och sandsten har hittats där. Ett par långa brynen av glimmerskiffer, det ena med långsgående rädda, har hittats strax intill å grannens ägor. En liten slagghög här även plockats upp där å platsen. Föremålen hittas vanligen under kulturlagret i botten av plogfåran. Multnad lera och ett cirka 10 cm tjockt kollager plöjs igenom. Alla fynden från Bolslätt finns i min ägo.

Våren 1936 hittades vid Hägelund (ny fyndplats), Fiskestad Dagsagård, en vacker båtformig yxa av grönsten. Den är 20 cm lång, har holk vid hålet men saknar knopp. Ytan är vittrad. Strax sydost om boningshuset låg en gammal stenmur, denna har borttagits. När man i våras satte potatis på platsen, så hittade man yxan där. Jag har uppmanat finnaren, Edvin Sjö, att söka vidare där på stället. Yxan har överlämnats till Väckelsågs museum.

Söder därom, å grannen Einar Sjös ägor, har hittats en välformad sten, som troligen är ett förarbete till stenysa. Den cirkelrunda nacken tycks vara arbetad men egg saknas. Längd 19,5 cm. Ägare Väckelsågs museum.

Å åkerlyckan S om gravröset vid Korrö (husartorpet öster om Fiskestad) har för några år sen hittats en i skafthålet avslagen båtformig yxa (egghalva) av grön sten. Hålet har en 8 mm hög holk. Ytan är blankslipad och utan vittring. Av finnaren, Karl Brynolv, skänkt till Väckelsågs hembygdsförenings museum.

I Väckelsågs Skullagård å Aug. Petterssons ägor är hittad en skrapa av Limhamnsflinta, skivformigt avslag, vacker kantbearbetning. Äg. Väckelsågs museum.

En smal slipad flintyxa, nacken slipad, har i år hittats i Västra Berget, Lidhem. Äges av finnaren, Sten Sandström, Bråten. Denna yxa, som jag ej sett, har omtalats för mig av finnarens fader.

En rund stenkula av gråbrun kvartsit, prickad, har hittats vid Tallberga, Fiskestads Makagård. Den har en del knackmärken. Ägare Magni Nyberg, Tallberga.

Själv har jag i Nistingsö, Månsagårds åker funnit en nästan kulformad knacksten av gråsten. Den har två motstående sidor något avplanade och sedan knackmärken runt omkring. En del flintbitar hittades även i Nistingsö.

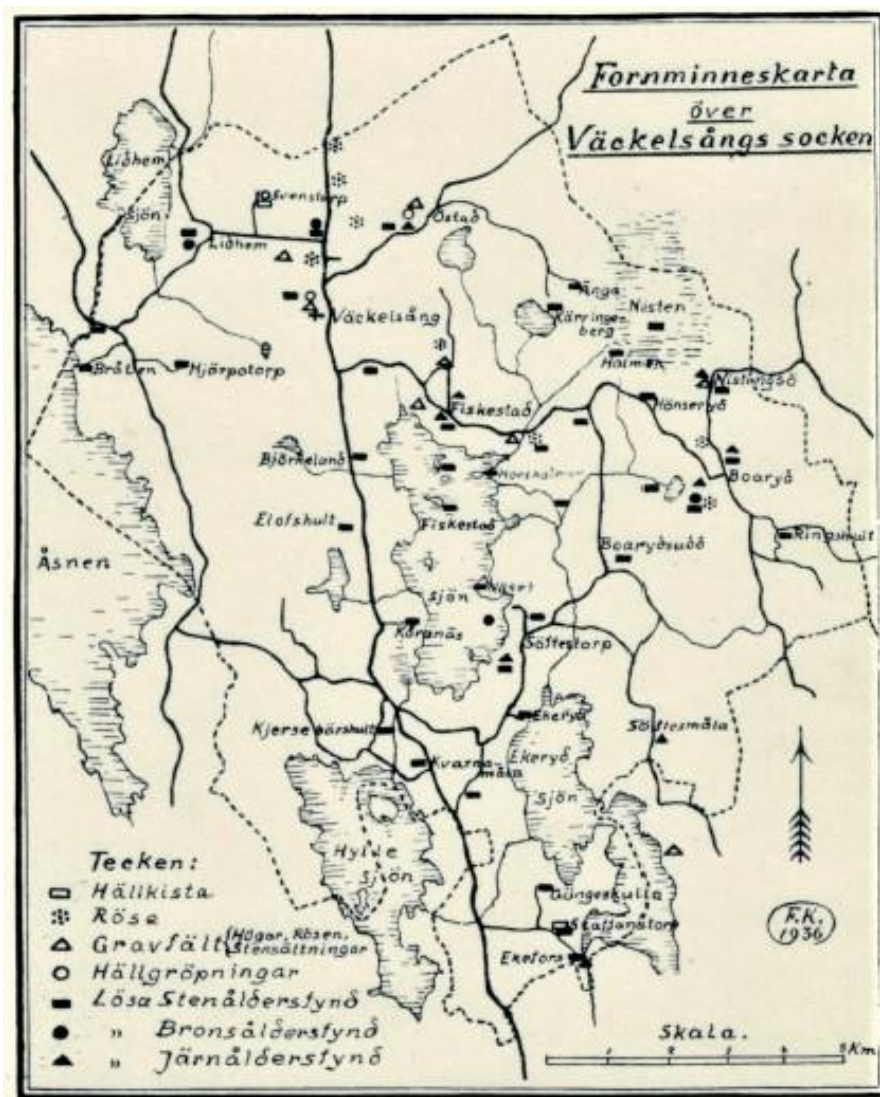
En sländtrissa med åda sidor välvda och avrundade kanter, närmast liknande en tillplattad boll, hittades i 'Görle rör' i Fiskestad av Arvid Lundkvist vid den första stenkrossningen där år 1918 eller 1919. Hembygdsföreningen har fått den.

I Hultrydet, Östad har man hittat en långsträckt järnyxa, cirka 15 cm, med utsvängd egg. Troligen medeltida. Ägare Rob. Johansson, Östad. V

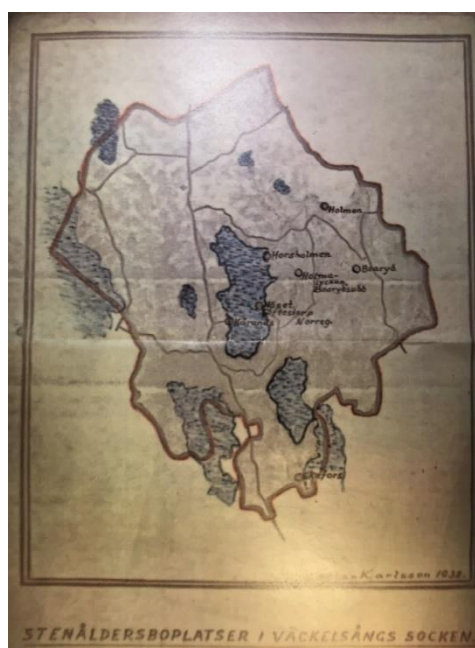
Vid Hjärpatorp har man för en del år sedan funnit en kanonkula Finnare och ägare arrendatorn på Hjärpatorp.

Så tror jag mig ha funnit ett litet gravfält i Väckelsång. Det är beläget 125 meter väster om Högsbacke vid den gamla vägen, som från landsvägen förbi Högsbacke gravrör leder till Trosstorp och Lidhem. Å en liten ekebacke mellan åkrarna kan man se några små jordblandade rösen. Mellan rösen tycker jag mig se en stensättning. Möjligen finns där antydningar till andra stensättningar. En avskalning av grästorven skulle nog blotta en del. Invid vägkanten står en sten med en stor oval fördjupning, som nog uppstått vid makadamslagning, liksom skålarna i hållarna vid Högsbacke.

Karlssons utredning om vägarna i Väckelsång 1933 ledde till en karta som publicerades av Elgqvist, E. 1934:31 (se avsnittet om Gamla vägar och stigar).

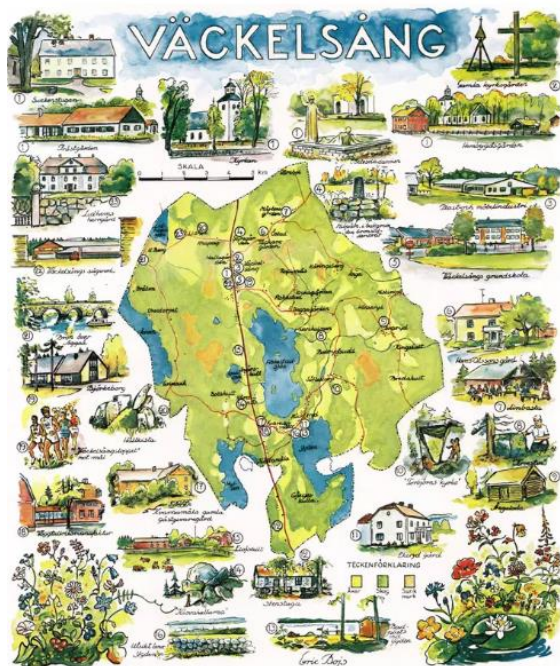
1936 presenterade Karlsson en fornminneskarta över de då kända fornminnesplatserna i Väckelsång.

Stenåldersboplatser i Väckelsånga socken. Kartskiss av Fabian Karlsson 1938.

Eric Bojs

Läraren, tecknaren, radiomannen och hembygdsmannen Eric Bojs föddes i Väckelsångs Hanagård 1903. Han illustrerade böcker, bland annat åt Vilhelm Moberg. Han målade i akvarell och olja, skar i trä, skulpterade i gips, cement och papier maché. Ett utmärkt exempel på hans skicklighet som tecknare är Väckelsångskartan med hänvisningar till spännande platser. Bojs var en av dem som startade Väckelsångs hembygdsförening 1932 och han var dess förste ordförande (Bojs 2005:114ff). Jängastugan flyttades under hans ordförandeskap från en plats i södra delen av samhället till sin nuvarande plats i hembygdsparken (Elmqvist 2005:5).

Eric Bojs Väckelsångskarta. Efter http://www.vackelsang.se/om_vsang

Erik Björklund

En av de mest framträdande personerna i hembygdsföreningens historia är Erik Björklund. Han var mångårig ordförande i föreningen och det var under hans tid som Ingelstads gamla gästgiveri plockades ner och återuppsattes i hembygdsparken. Invigningen förrättades 1958 av dåvarande landshövdingen. "Hembygdsarbetet blir aldrig färdigt, mycket framöver finnes att ta hand om och vårda av det gamla som våra fäder har efterlämnat till kommande släkten", sa Björklund i samband med hembygdsföreningens 50-årsfirande 1982. Hans bidrag i sockenböckerna handlar om ortnamnet Väckelsång, Väckelsångs båda kyrkor, byskolorna och om milstenarna.

Väckelsångsböckerna

Väckelsångs hembygdsförening har gett ut fyra volymer av *Väckelsångsboken* med utgivningsåren 1991, 1994, 2005 och 2015. Tyngdpunkten i artiklarna ligger på de senaste hundra åren. Inslag som har använts i denna rapport är inte ovanliga, främst rörande industriell historia (exempelvis

järntillverkning, kolning, sågar, kvarnar, torvbrytning), och annat som vattenkällor, milstenar och soldattorp.

I den senaste utgåvan, 2015, finns även tre av mina artiklar som skrivits under inventeringens gång, åren 2011, 2013 och 2015. De handlar om järnåldersgravfältet vid nya kyrkan, gamla kyrkan och om vandrande åkrar.

En artikel som borrar på djupet skrevs i 1994 års upplaga av Roger Hildingsson och handlar om ett försök till rekonstruktion av bebyggelse- och befolkningsutvecklingen i Söftestorp på 1500- och 1600-talen.

Slutligen ska även nämnas boken *Väckelsång – kyrkan och bygden* som utgavs 1978 i samband med nya kyrkans 150-årsjubileum.

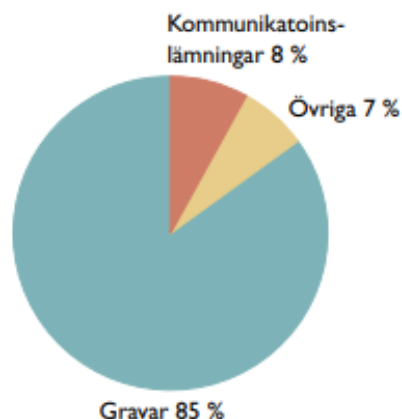
Tidigare fornminnesinventeringar

Den här inventeringen är den tredje heltäckande inventeringen i Väckelsånga socken. Därtill kommer en partiell inventering inom Lidhems säteris domäner 1998. En av inventeringarnas viktigaste förutsättningar är den takt som dessa bedrivs i. Med inventeringstakt förstås hur stor yta inventeraren ska hinna med per tilldelad arbetsdag för att en viss yta, till exempel en hel socken, ska bli färdiginventerad. Takten, exempelvis 2 km²/arbetsdag, är ett riktvärde. Alla kvadratkilometrar i en socken är inte likvärdiga eftersom forn- och kulturlämningar ligger olika tätt. Bygdekärnor har i regel tätare liggande lämningar, skogsmark glesare och i myr- och mossmaker saknas de nästan helt och hållet. Till inventerarens arbetsuppgifter hör även viss excerpering, besök på lokala bibliotek och arkiv samt kontakter med orsbefolkningen, vilket tullar på den faktiska tiden vid fältregognoceringen.

Riksantikvarieämbetets första inventering 1949

Planeringen inför den första inventeringen i Kronoberg är obekant. Organisationsplaner hade inte börjat upprättas så försök att rekonstruera inventeringstakten gjordes i samband med publiceringen av den andra inventeringens resultat 2002. Författarna menar att inventeringstakten tycks ha varierat mellan 0,9 och 2,0 km²/anställningsdag och att Väckelsång hörde till socknarna med bäst takt, det vill säga 0,9 km²/anställningsdag (Holmgren & Tronde 2002:7). Per anställningsdag är ett mått som förstås inte kan jämföras med per arbetsdag. Så, inventeringstakten var inte så bra som det först verkade.

Inventeringarnas inriktning har varierat över tid. Tidigare inte prioriterade lämningstyper har tillkommit undan för undan. Den första inventeringsomgången kan sammanfattas som en *gravinventering*. Vilket nedanstående cirkeldiagram tydligt visar.

Registrerade fornlämningslokaler vid förstagångsinventeringen 1949–1950. Procentuell fördelning mellan kategorier. Efter Holmgren & Tronde 2002:7.

Resultat av fornminnesinventeringen 1949. Löpnummer 1-44 utfördes av Rolf Erixson under tiden 13/6 – 13/8, 1949. Löpnummer 101-130 utfördes av Kurt Karlsson under tiden 13/6 – 13/8, 1949. Granskning av Harry Thålin 1949. Kompletteringar: Löpnummer 45 av signaturen R H 1983 och löpnummer 131 av K J Krantz 1977. Antikvarisk status: R för fornlämning, ie för inprickas ej (för det vi numer sammanfattar som kulturlämningar), N för namn.

Löpnr	Beskrivning	Ant. status
1	Milstolpe	R
2	Rest sten	ie
3	Milstolpe	R
4	Fridlysta ekar	ie
5	Mangårdbyggnad	ie
6	Backstuga	ie
7	Stensättning fylld 8 m Ø 0,8 m h	R
8	Stensättning? fylld 7×5 m, 0,35 m h	ie
9	Stenbroar 2	ie
10	Domarringar 2	ie
11	Postament till milstolpe	ie
12	högar 2, stensättningar 2 ¹	R
13	Stensättning fylld 7 m Ø 0,5 m h	R
14	Milstolpe	R
15	Gravfält: 10 övertorvade stensättningar	R
16	Se nr 44	-
17	Stenkrets 20 m Ø? ²	ie
18	Stensättning fylld 8 m Ø 0,4 m h	R
19	Gravfält: 50	R
20	Hög 6 m Ø 0,65 m h ³	R
21	Skålgropar 50 inom en kvadratmeter	R
22	Ödekyrkogård ⁴	R
23	Badstu av trä 5×4 m	ie
24	Stensättning fylld 15 m Ø 0,5 m h	R

25	Röse 11 m Ø 1,1 m h	R
26	Röse 14 m Ø 1,25 m h	R
27	Röseliknande stensättning 7 m Ø 1 m h	ie
28	Skålgropar 5 på lös sten	ie
29	Stensättning? fylld 3×3 m	ie
30	Röse 18 m Ø 1,1 m h	R
31	Gravfält: 5 fyllda stensättningar	R
32	Röse 30 m Ø 2,5 m h	R
33	Stensättning fylld 11 m Ø 0,75 m h	R
34	Röse 14 m Ø 0,7 m h	R
35	Milstolpe	R
36	Röse odlingssten	ie
37	Röse 14 m Ø 1,5 m h	R
38	Röse 14 m Ø 1,3 m h	R
39	Milstolpe	R
40	Badstu av trä 5×4 m	ie
41	Offerkälla 1 m Ø 2,25 m dj ⁵	ie
42	Milstolpe	R
43	Milstolpe	R
44	Gravfält: 19 stensättningar, 1 rest sten ⁶	R
101	Offerkälla ⁸	R
102	Hällkista i stensättning ⁹	R
103	Ekefors tegelbruk	ie
104	Odlingsrösen	ie
105	Pestkyrkogård, tradition	ie
106	Stenbro ett valv	ie
107	Odlingssten	ie
108	Rest sten 0,8 m h, 0,9 m br	R
109	Röse 5 m Ø 0,8 m h	ie
110	Stenåldersboplatz	ie
111	Gravfält: 6 fornlämningar	ie
112	Ängslador 2	ie
113	Stenbro ett valv	ie
114	Stenåldersboplatz	ie
115	Stensättningar 2	R
116	Brännvinsbränneri ¹⁰	ie
117	Slaggplats Ekefors	ie
118	Hällkista 11 m Ø 1,3 m h ¹¹	R
119	Herrgårdsanläggning	ie
120	Offerkälla	ie
121	Röse 13 m Ø 1 m h	R
122	Postament till milstolpe	ie
123	Stensättning 7 m Ø 0,5 m h	ie

124	Odlingsröse	ie
125	Pestkyrkogård ¹²	ie
126	Gravfält: 10 mindre rösen	ie
127	Grottbildningar	ie
128	Offerkälla 1 m Ø ¹³	N
129	Röse 8 m Ø 1 m h	ie
130	Offerkälla 2 m Ø 1 m dj ¹⁴	R
45	Fångstgrop ⁷	R
131	Hällkista i röse	R

Noter:

1) Tradition: På kvällen såg man förr i tiden lysen, när man gick förbi om natten. Bastu Sara blev innebränd här. Barnen skrämdes i långa tider för henne.

2) Möjligen röse rest av.

3) En del av högens västra kant bortgrävd för en trädgårdsgång.

4) Provundersökt 1976 (6087/77D).

5) Bomans källa.

6) Stensättningarna är 4-7 m diam, 0,2-0,5 m h. En av dem har dock fyllning i nivå med omgivande markyta. Övertorvad med i ytan 0,2-0,3 m st stenar. Några stensättningar har delvis synlig kantkedja av 0,2-0,4 m st stenar. Den resta stenen är 0,75 m h och 0,5 m tj.

7) Fångstgrop, minst 2 m dj. Enligt uppgift i bygden har den i sen tid använts vid rävfångst (751/83).

8) Källan får aldrig tömmas. En gång, då detta gjordes, svämmade den över och byn alla bolstrar fingo läggas runt omkring för att hejda vattnets framfart (G. Karlsson).

9) Enligt uppgift skulle på samma åker ytterligare tre hällkistor ha legat, men i samband med odling ha dessa bortförts.

10) 20×10 m.

11) 25 älvkvarnar på takhäll.

12) 11 gravar har kunnat iakttagas. Uppodlad på 1870-talet.

13) Efter tömning svämmade källan en gång källan över, och vattnet måste hejdas med hjälp av fjäderkläder. Jfr 101! (Fabian Karlsson, Boaryd.)

14) Vid rensning av källan har mynt hittats där.

131 Röse, något ovalt, ca 14×10 m och ca 2 m h. I mitten en grop, ca 2×4 m och 1 m dj med väl synlig hällkista ca 1×3 m. I rösets södra och västra kanter finns påfört odlingssten och betongkross. I östra kanten är röset omplockat och delvis skadat. I norra kanten växer ett körsbärsträd. (Tillägg enligt anteckning av Karl Johan Krantz 1977-10-20.)

Landskapsprojektet 1998

Projektet pågick åren 1996-1998 och "syftet var att ta fram en metod för att analysera och presentera olika regioners agrahistoriska utveckling, karaktär, innehåll och värden så att resultaten blir användbara för främst kulturmiljövården" (Höglin 1998:3).

I förstudien delade Höglin in Kronoberg i elva delområden baserat på landskapshistoriska kriterier. Väckelsång ligger i sydligaste delen av område II:A som beskrivs:

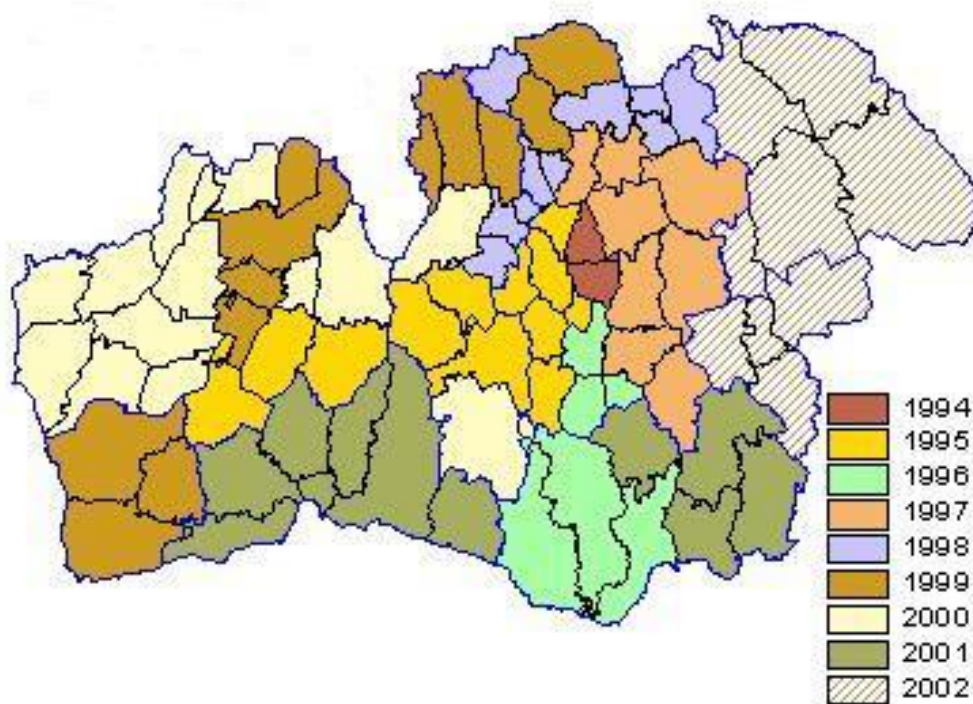
Centralbygden i anslutning till Helgasjön och Åsnen med kontinuerlig bosättning från stenåldern med ett tydligt samband mellan gravfält liksom ortnamn från järnåldern och de historiska byarna. Säteribildningen under 1600-talet var omfattande och resulterade förutom i en rad herrgårdsmiljöer även i en viss upplösning av den förhistoriska bygden till följd av avhysningar. Bebyggelse och odlingsmark har varit tydligt knutna till drumliner vars symmetriska karaktär erbjudit en naturlig zonering av markanvändningen. Byarna var i allmänhet stora, över tio hemman var ingen ovanlighet. Gårdarnas lokalisering varierade, men en placering på rad längs drumlinens ena sida var vanlig. Åkermarken var väl samlad på drumlinens krön och övre sluttningar och var uppdelad i långsmala bandparceller i enlighet med det tegskifte som också omfattade den till svackorna lokaliserade ängen. (Höglin 1998:45).

Några separata delstudier publicerades innan projektet plötsligt och oväntat lades ner (Nilsson 1998a, Nilsson 1998b). Tyvärr blev rapporterna över område II:A och Lidhem aldrig publicerade, som det förefaller inte ens producerade.

Utvalda områden var främst säterimarker och 1998 inventerades Lidhems markområde. Inventeringen var översiktlig. Under fyra dagar arbetade två arkeologer, Anna-Lena Olsson, Riksantikvarieämbetet och Lena Wilander, Smålands museum, med inventering och registrering. Den terminologi som användes var inte helt kongruent med den som Riksantikvarieämbetet samtidigt använde, vilket berodde på skillnader i målsättning. Totalt registrerades 65 platser bestående av 36 bebyggelseytor (i princip torp/lägenheter), fem beten, nio åkrar varav fyra fortfarande brukades och fem bedömdes som fossila, tre täktområden, en stentipp, fyra byggnader, en stenmur, en allé, en kanal, en tågperong, en stensättning och en golfbana. Torpen, de fossila åkrarna och stensättningen infogades i fornminnesregistret i samband med 2001 års inventering.

Riksantikvarieämbetets andra inventering 2001

Ominventeringen, ibland kallad revideringsinventeringen, i Kronoberg genomfördes 1994-2002. En rad nya lämningskategorier tillkom under de ca 50 år som skiljer mellan de båda inventeringarna. Hit hör röjningsröseområden som prioriterades så intensivt att man kan kalla den senare inventeringen för en röjningsröseinventering (fornåkrar alternativt fossil åkermark). Av cirkeldiagrammet nedan framgår att utöver agrara lämningar har industriella lämningar, boplatser och bebyggelselämningar prioriterats.

Riksantikvarieämbetets ominventering i Kronobergs län genomfördes åren 1994-2002. Väckelsånga socken ominventerades 2001. Länsstyrelsens hemsida.

Holmgren och Tronde sammanfattar resultatet:

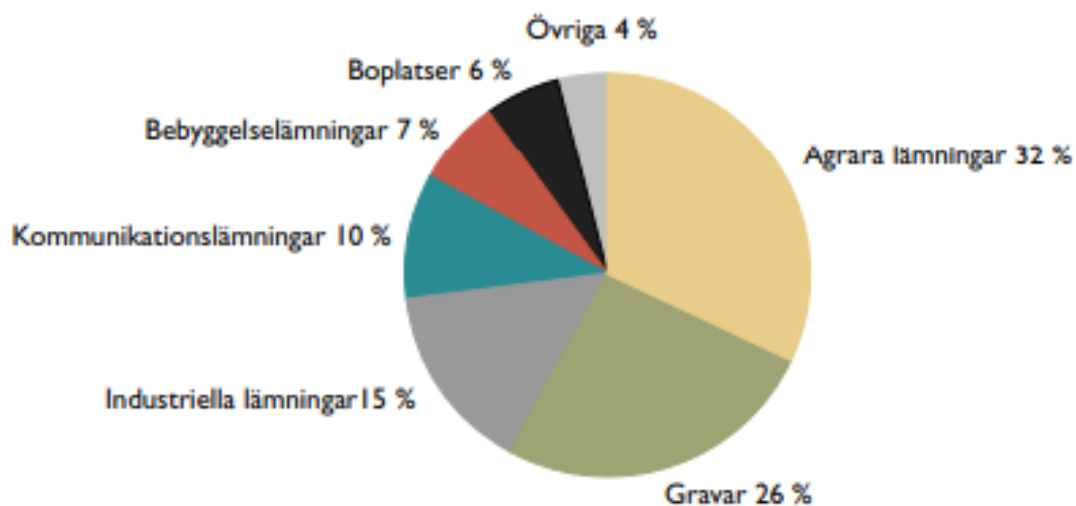
Registreringen av fossil åkermark har, liksom vid tidigare inventeringssäsonger i länet, prioriterats. Det har under år 2001 resulterat i 461 sådana fornlämningslokaler, där merparten bedöms vara av förhistoriskt ursprung. Denna kategori är i stort sett koncentrerad till norra delen av Tingsrydsområdet och östra delen av Älmhults kommun

Fossil åkermark förekommer i hela arbetsområdet, men med olika täthet och delvis olika karaktär. De mest omfattande områdena med röjningsrösen av förhistorisk typ, s.k. hackerör, förekommer främst i norra delen av Tingsrydsområdet, men även i Virestads och Stenbrohults socknar, öster om sjön Möckeln. Spridningsbilden är i stort densamma som för gravtyper från brons- och äldre järnålder, rösen och stensättningar med fyllning.

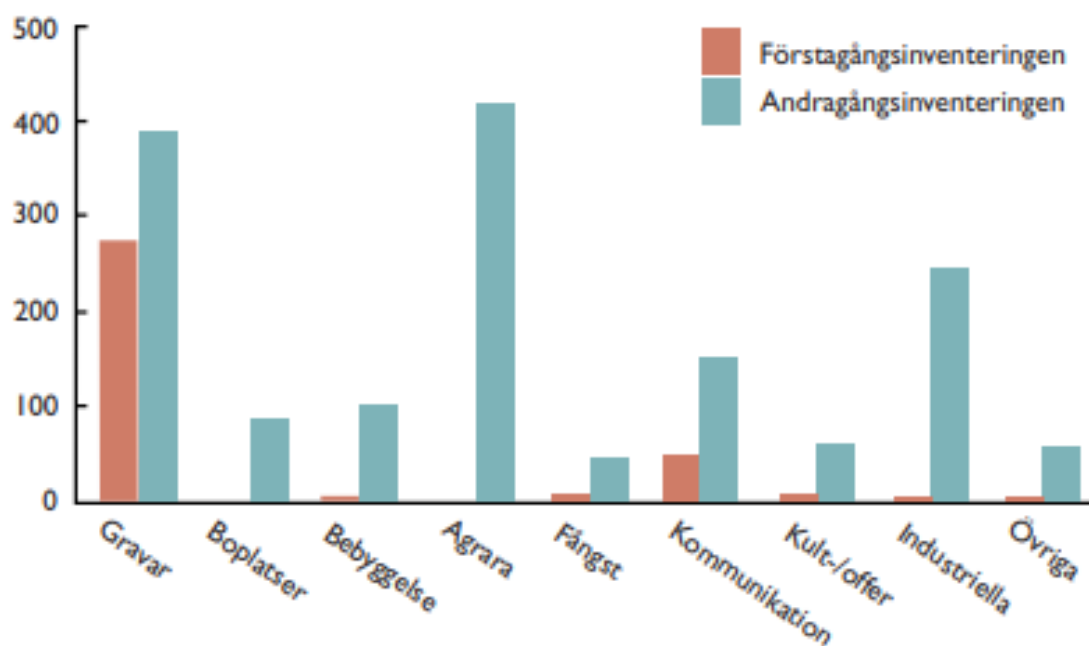
Vad gäller innehållet i områden med fossil åkermark finns mer att uträtta. Beskrivningarna är mycket summariska och eventuella åkerformer har inte alltid noterats. Det kan även gälla t.ex. stensträngar och hägnadsvallar inom områdena.

Väckelsånga socken beräknades ha en yta av 111 km². Tilldelad arbetstakt var 1,6 km² per anställningsdag, eller 2,1 km² per arbetsdag.

I Väckelsånga socken registrerades 169 fornlämningslokaler, eller 1,5 fornlämningslokaler/km², varav 77 procent nyfynd. (Holmgren & Tronde 2002:5).

Registrerade fornlämningslokaler efter andragångsinventeringen inom arbetsområdet i Kronobergs län 2001.
 Procentuell fördelning mellan kategorier. Efter Holmgren & Tronde 2002:12.

Antalet registrerade fornlämningslokaler med avseende på olika kategorier vid förstagångs- respektive andragångsinventeringen. 2001 års arbetsområde i Kronobergs län. Efter Holmgren & Tronde 2002:12.

**Sammanställning över forn- och kulturlämningar i Väckelsånga socken i FMIS
efter 2001 års inventering**

Nr	Art/kategori	Infört år	Ant. stat.
1	Milstolpe	1949 ↓	R
2	Rest sten		ökl
3	Postament till milstolpe		R
4	Utgår		-
5	Utgår		-
6	Utgår		-
7	Stensättning fylld		R
8	Stensättning? fylld		B
9	Stenvalvbro 2		B
10	Naturbildning med tradition		ökl
11	Milstolpe		R
12	Högar 2, stensättningar 2 övertorvade		R
13	Röse		R
14	Milstolpe		R
15	Stensättningar 5 övertorvade		R
16	Utgår		-
17	Stensättning fylld (Glasröret)		R
18	Stensättning fylld		R
19	Högar 15, stensättningar 35, övertorvade och fyllda		R
20	Hög		R
21	Skålgropar 50, skålgrop 1		R
22	Ödekyrkogård		R
23	Utgår		-
24	Röse, stensättning fylld		R
25	Röse		R
26	Röse, beskrivning saknas		R
27	Röse?		R
28	Skålgropar 2		R
29	Röjningsröse sentida		ökl
30	Stensättning? fylld		R
31	Stensättningar 5 fyllda		R
32	Röse (STyragårdsröset)		R
33	Röse, borttaget 1959		ie
34	Röse, stensättning övertorvad		R
35	Milstolpe		R
36	Röjningsröse (Klockkullen)		ökl
37	Röse		R
38	Röse, skålgropar 2		R
39	Milstolpe		R
40	Utgår		-
41	Källa (Bomans källa)		ökl
42	Milstolpe		R
43	Milstolpe		R

44	Hög 2, stensättningar 17 övertorvade, rest sten 1		R
45	Varggrop	2001 ↓	R
46	Boplats: härdar 2, stolphål 5		B
47	By-/gårdstomt 3 (Söftestorp)		B
48	Fornåker 50 röjningsrösen		R
49	By-/gårdstomt 1 (Ekeryd)		ie
50	By-/gårdstomt 5 (Möckleryd) varav 1 (R)		ie
51	Fornåker 700 röjningsrösen		R
52	By-/gårdstomt 1 (Hyllesbol)		B
53	By-/gårdstomt 1 (Kersebärshult)		B
54	By-/gårdstomt 1 (Kvarnamåla)		B
55	By-/gårdstomt 2 (Uvanäs) varav 1 (R)		B
56	Fornåker 150 röjningsrösen		R
57	By-/gårdstomt 3 (Botahult)		B
58	Fornåker 70 röjningsrösen		R
59	Lösfynd slipsten		ie
60	By-/gårdstomt 1 (Ekamåla)		B
61	By-/gårdstomt 2 (Linersmåla)		B
62	Fornåker? Se Tingsås 158		-
63	By-/gårdstomt 2 (Sutareslätt)		B
64	Fornåker? Se Tingsås 159		-
65	Fornåker? Se Urshult 345		-
66	By-/gårdstomt 1 (Björkeryd)		B
67	By-/gårdstomt 1 (Kåranäs)		B
68	By-/gårdstomt 1 (Snärshult)		B
69	By-/gårdstomt 1 (Elofshult)		B
70	By-/gårdstomt 6 (Fiskestad)		B
71	Röse plats för		ie
72	Fornåker 70 röjningsrösen, 1 stensträng		R
73	Fornåker 700 röjningsrösen, 2 stensträngar		R
74	Fornåker 400 röjningsrösen, 1 stensträng		R
75	By-/gårdstomt 1 (Horsholmen)		B
76	By-/gårdstomt 2 (Boarydsudd)		B
77	Boplats uppgift om		ie
78	By-/gårdstomt 2 (Drobbanäs)		B
79	By-/gårdstomt 1? (Söftesmåla)		B
80	By-/gårdstomt 2 (Bredahult)		B
81	Lösfynd: 3 löpare, 1 underligare till handkvarnar		ie
82	By-/gårdstomt 1 (Svenshult)		B
83	Lösfynd: 1 löpare till handkvarn, 2 flintor		ie
84	By-/gårdstomt 1 (Ringshult)		B
85	By-/gårdstomt 6 (Boaryd)		B
86	Lösfynd: 1 flintyxa, 2 flintspån		ie
87	By-/gårdstomt 1 (Hönseryd)		B
88	By-/gårdstomt 2 (Nistingsö)		B
89	By-/gårdstomt 1 (Änga)		B
90	By-/gårdstomt 1 (Käringeberg)		B
91	By-/gårdstomt 7 (Östad) varav 1 (R)		B

92	Röse		R
93	Röse plats för, röse 4 uppgift om		B
94	By-/gårdstomt 1 (Ravlanäs)		B
95	By-/gårdstomt 11 (Väckelsång) varav 2 (R)		B
96	Stensättning fylld		R
97	Fornåker 70 röjningsrösen, 3 parceller		R
98	Stensättning fylld		R
99	Stensättning övertorvad		R
100	Fornåker 100 röjningsrösen		R
101	Källa (Älvakällan)	1949 ↓	N
102	Hällkista i stensättning fylld		R
103	Tegelbrukslämning		ökl
104	Fornåker 50 röjningsrösen		R
105	Pestkyrkogård, tradition		ökl
106	Stenvalvsbro borttagen		ie
107	Utgår		-
108	Gränsmärke (Kroxstenen)		N
109	Röse		R
110	Boplats: härd 1, stenyxor, flinta		(R)
111	Fornåker 50 röjningsrösen		R
112	Utgår		-
113	Stenvalvsbro		R
114	Boplats: tjocknackig yxa, trindyxa, 11 flintspån, ett flertal flintavslag		(R)
115	Stensättningar 3 fyllda		R
116	Brännvinsbränneri		ökl
117	Järnbruk (Ekefors)		(R)
118	Hällkista i röse, 26 skålgropar		R
119	By-/gårdstomt 1 Lidhem		B
120	Offerkälla, ej återfunnen		ie
121	Röse		R
122	Milstolpe plats för		ie
123	Röjningsröse		ie
124	Röjningsröse		ie
125	Pestkyrkogård (Boaryd)		R
126	Fornåker 10 röjningsrösen, lösfynd: 1 sländtrissa		R
127	Naturbildning, Pinnö trollhallar		N
128	Källa (Älvakällan)		N
129	Röse		R
130	Offerkälla (Bengtårdskällan)		R
131	Hällkista i röse	2001 ↓	R
132	Boplats: ben, tänder, skörbrända stenar, flintavslag, stenföremål		(R)
133	Skålgropar 15, skålfördjupningar 2		R
134	Lösfynd: spjutspets, bryne		ie
135	By-/gårdstomt 1 (Ekefors)		B
136	Lösfynd: slipsten, runfragment uppgift om		ie
137	Milstolpe		R
138	Fornåker? Se Tingsås 152		-
139	Fornåker 150 röjningsrösen		R

140	Rösen 2		R
141	Fornåker 500 röjningsrösen		R
142	Fornåker 50 röjningsrösen		R
143	Fornåker 300 röjningsrösen		R
144	Fornåker? Se Tingsås 150		-
145	Fornåker? Se Tingsås 288		-
146	Fornåker 250 röjningsrösen		R
147	Fornåker 50 röjningsrösen		R
148	Fornåker? Se Tingsås 291		-
149	Fornåker? Se Tingsås 292		-
150	Fornåker 800 röjningsrösen		R
151	Fornåker 75 röjningsrösen		R
152	Fornåker 700 röjningsrösen		R
153	Fornåker 400 röjningsrösen		R
154	Fyndplats 1, lösfynd 1		ie
155	Fornåker 200 röjningsrösen		R
156	Fornåker 600 röjningsrösen		R
157	Varggrop		R
158	Fornåker 300 röjningsrösen, 1 stensträng		R
159	Fornåker 30 röjningsrösen		R
160	Fornåker 100 röjningsrösen		R
161	Väghållningssten		R
162	Fornåker 1000 röjningsrösen		R
163	Fornåker 300 röjningsrösen, 1 stensträng		R
164	Fornåker 300 röjningsrösen		R
165	Fyndplats: trindyxa		ie
166	Fyndplats, lösfynd		ie
167	Boplats: skivskrapor, flintavslag		(R)
168	Fyndplats: flintdolk, knacksten		ie
169	Fyndplats: trindyxa		ie
170	Röse		R
171	Fyndplats: bronsyxa		ie
172	Fyndplats: stenyxa och 2 stenyxor		ie
173	Fornåker 30 röjningsrösen		R
174	Fornåker 400 röjningsrösen, 3 stensträngar		R
175	Fornåker 200 röjningsrösen		R
176	Fornåker 150 röjningsrösen		R
177	Boplats: flintbitar		(R)
178	Fornåker 700 röjningsrösen		R
179	Boplats 2: yxor, flintdolk		(R)
180	Fornåker 250 röjningsrösen		R
181	Fornåker 700 röjningsrösen		R
182	Stensättning rest av fylld		R
183	Röse		R
184	Fornåker 70 röjningsrösen		R
185	Fornåker 50 röjningsrösen		R
186	Fornåker 70 röjningsrösen		R
187	Fornåker 500 röjningsrösen, 1 stensträng		R

188	Fornåker 200 röjningsrösen		R
189	Fornåker 1000 röjningsrösen		R
190	Stensättning fylld		R
191	Fornåker 300 röjningsrösen		R
192	Fornåker 50 röjningsrösen		R
193	Stensättning fylld (golfbanan)		R
194	Fornåker 150 röjningsrösen		R
195	Fornåker 100 röjningsrösen		R
196	Fyndplats: stenyxa		ie
197	Fornåker 70 röjningsrösen		R
198	Fornåker 300 röjningsrösen		R
199	Fornåker 100 röjningsrösen		R
200	Fornåker 200 röjningsrösen		R
201	Stensättning fylld		R
202	Röse, stensättningar 2		R
203	Fornåker 100 röjningsrösen		R
204	Fornåker 70 röjningsrösen		R
205	Fornåker 300 röjningsrösen		R
206	Fornåker 100 röjningsrösen		R
207	Fornåker 100 röjningsrösen		R
208	Fornåker 100 röjningsrösen, 3 stensträngar		R
209	Stensättning fylld		R
210	Stensättning fylld, röse		R
211	Fornåker 1100 röjningsrösen, 1 stensträng		R
212	Fornåker 100 röjningsrösen		R
213	Lösfynd: trindyxa, flera spån och avslag, bryne, tjocknackig grönstensyxa		ie
214	Lösfynd: trindyxa, tjockryggat flintspån		ie
215	Pestkyrkogård uppgift om		ie
216	Boplats: 3 trindyxor, flintdolk, bryne/mejsel, 2 flintspån, kvartsavslag +		(R)
217	Fornåker? Se Tingsås 237		-
218	Fornåker 400 röjningsrösen		R
219	Fornåker 1000 röjningsrösen		R
220	Fornåker 1000 röjningsrösen		R
221	Torplämning (Hanahög)		(R)
222	Fornåker 500 röjningsrösen, 10 parceller		R
223	By-/gårdstomt (Västra Berget)		ie
224	Torptomt bebyggd		ie
225	Lösfynd: tunnackig flintyxa, stenyxa, skafthålsyxa, flera flintspån och avslag, dolkblad		ie
226	Fyndplats: skivvyxa		ie
227	Torplämning (Svenstorp)		(R)
228	Torplämning (Tråsstorpet)		(R)
229	Boplats: flintskrapa, avslag		(R)
230	Torplämning (Stakatorp)		(R)
231	By-/gårdstomt (Bråten)		(R)
232	Fornåker 100 röjningsrösen		R
233	Torptomt bebyggd (Ursötorp)		ie
234	Torptomt bebyggd (Hultatorp)		ie
235	Torptomt bebyggd (Vikaretorp)		ie

236	Torplämning (Järpatorpet)		(R)
237	Lösfynd: pilspets av flinta		ie
238	Torplämning (Hultatorpet)		(R)
239	Torplämning (Bokön)		(R)
240	Torplämning (Knapängen)		(R)
241	Torplämning (Stora Björsatorpet)		(R)
242	Fornåker 100 röjningsrösen		R
243	Torplämning (Hareudden)		(R)
244	Torplämning (Grimsberg)		(R)
245	Lösfynd: stenysa		ie
246	Fyndplats: skafthålsysa		ie
247	Fyndplats: flintföremål, avslag, 3 dolkar, halvmåneformad såg, 3 pilspetsar, urna, m m		ie
248	Fyndplats: skafthålsysa		ie
249	Fornåker 100 röjningsrösen		R
250	Fornåker 400 röjningsrösen		R
251	Fornåker 100 röjningsrösen		R
252	Fornåker 100 röjningsrösen		R
253	Fornåker 200 röjningsrösen		R
254	Fornåker 70 röjningsrösen		R
255	Fornåker 100 röjningsrösen		R
256	Fornåker? Se Tingsås 322		-
257	Stenvalvbro Se Jät 6		B
258	Hembygdsgård: fyndsamling, handkvarnar, lyftsten		Us
259	Lösfynd: yxor		ie
260	Boplat: trindyxa, 20 flintspån, 30 flintavslag		(R)
261	Lösfynd: yxor, skrapor		le
262	Lösfynd: trindyxa		le
263	Lösfynd: 4 stenysor, holkyxa av järn, 2 bärnstenspärlor, 2 glaspärlor, 3 sländtrissor, +		le
264	Lösfynd: slipsten		ie
265	Lösfynd: 2 skafthålsyxor		ie
266	Lösfynd: flintdolk, 30-tal flintavslag, bladformig pilspets med urnupen bas		ie
267	Lösfynd: yxor, pilspetsar		ie
268	Lösfynd: skafthålsysa		ie
269	Fyndplats: trindyxa		ie
270	Fyndplats: trindyxa		ie
271	Lösfynd: tjocknackig håleggad stenysa, skafthålsysa, flintspån, flintavslag		le
272	Lösfynd: 2 skafthålsyxor, sländtrissa, glaspärta		le
273	Lösfynd: 2 skafthålsyxor		le
274	Fyndplats: skafthålsysa		le
275	Fyndplats: gjutform för bronskniv. Lösfynd: tjocknackig stenysa, stenysa, flintspån		le
276	Lösfynd: sländtrissa		le
277	Lösfynd: spjutspets av järn		le
278	Lösfynd: 2 sländtrissor, cylindriskt formad slipsten		le
279	Lösfynd: benknotformad slipsten, flintdolk, 2 sländtrissor,		le
280	Lösfynd: flintdolk, mejsel		le
281	Fornåker 50 röjningsrösen		R
282	Lösfynd: löpare		ie
283	By-/gårdstomt (Grimsvik)		B

284	Fyndplats: stenyxa		ie
285	Gravfält uppgift om, Fyndplats: flintyxa, dolkblad av flinta, pärla, 2 flintspån		(R)
286	Boplat: flera stenyxor, flintskrapa, pilspets, 2 pärlor, sänke		(R)
287	Fyndplats: sländtrissa		ie
288	Boplat: trindyxa, tjocknackig yxa, 2 pilspetsar, 2 dolkblad, 4 pärlor, spån, avslag +		(R)
289	Röse plats för	2001 ↑	ie

Tillägg i fornminnesregistret som tillkommit efter inventeringen 2001

290	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002	Tillägg ↓	ie
291	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002		ie
293	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002		ie
294	289:2 Röse överförd byråmässigt på Riksantikvarieämbetet		ie
295	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002		ie
296	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002		ie
297	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002		ie
298	Område på karta utan beskrivning. Infört i samband med digitalisering 2002		ie
299	Röjningsröse? Gränsmärke? Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.	AC utr ↓	ie
300	Kolbotten. Införd av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		ie
301	Stenmur. Införd av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		ie
302	Röjningsröse. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		ie
303	Stenmur. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		ie
304	Röjningsröseområde 30 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		ie
305	Fornåker 100 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		R
306	Röjningsröseområde 10 röjningsrösen, stenmur. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		ie
307	Fornåker 50 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		R
308	Fornåker 10 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		R
309	Husgrund sentida. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		ie
310	Fornåker 20 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		R
311	Röjningsröseområde 3 röjningsrösen, en röjd yta. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		ie
312	Röjningsröseområde 30 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		B
313	Röjningsröseområde 5 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		ie
314	Stenmur. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		ie
315	Fornåker 50 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Vindkraftutredning 2010.		R
316	Fornåker 100 röjningsrösen. Infört av Arkeologacentrum. Dito.		R
317	By-/gårdstomt (Väcklingeö). Infört av Smålands museum 2013.	SM S&H ↓	R
318	Stensättning fylld. Infört av Smålands museum 2013.		R
319	By-/gårdstomt (Östra Berget.). Infört av Smålands museum 2013.		R
320	By-/gårdstomt (Väcklingeö norra). Infört av Smålands museum 2013.		R
321	Röse. Infört av Smålands museum 2013.		R
322	(Sökning i FMIS ger ingen träff.)		-
323	By-/gårdstomt (Väcklingeö södra). Infört av Smålands museum 2013.		R
324	Röse borttaget. Infört av Smålands museum 2013.		ie
325	Stensättning fylld. Infört av Smålands museum 2013.		R
326	Stensättning fylld. Infört av Smålands museum 2013.		R
327	Hög uppgift om. Infört av Smålands museum 2013.		ie
328	Fornåker 20 röjningsrösen. Infört av Smålands museum 2013.		R
329	Röse. Infört av Smålands museum 2013.		R

330	Stensättning fylld. Infört av Smålands museum 2013.		R
331	Skålgropar 4. Infört av Smålands museum 2013.		R
332	Stensättning fylld. Infört av Smålands museum 2013.		R
333	Hällkista. Infört av Smålands museum 2013.		R
334	Varggrop. Infört av Smålands museum 2013.		R

Förkortningar: Ant. stat.= antikvarisk status, AC=Arkeologisentrum i Skandinavien AB (konsultföretag inom kulturmiljö), SM= Smålands museum, S&H=Skog & Historia, R=avgränsad fornlämning, (R)=osäkert avgränsad fornlämning, B=bevakning, ökl=övrig kulturhistorisk lämning, N=namn, Us=upplysningsskrift, ie=inprickas ej.

Jämförelse mellan inventeringarna 1949 och 2001

Löpnummer som utgick 2001 är borttagna. Skillnader i diametrar och höjder på fornlämningar har inte tagits med. Borttagna är även registerposterna som inte skiljer sig från varandra. Främst är det skillnader i tolkning av företeelser och antikvarisk status som är intressanta, som synliggörs.

Löpnr	Beskrivning 1949	Ant.	Beskrivning 2001	Ant.
2	Rest sten	ie	Fornlämningsliknande lämning	ie
3	Milstolpe (men inte aviserad till LM)	R	Milstolpe	R
8	Stensättning? rekt 7x5 m, 0,35 m h	ie	Stensättning oval 7x5 m, 0,2 m h	B
9	Stenbroar 2	ie	Stenbroar 2	B
10	Domarringar 2	ie	Naturbildning	ie
11	Postament till milstolpe	ie	Stolpe har tillkommit	R
13	Stensättning fylld 7 m Ø 0,5 m h	R	Röse 9 Ø 0,5 m h	R
15	Gravfält: 10 stensättningar	R	Gravfält: 5 stensättningar	R
17	Stenkrets 20 m Ø?	ie	Stensättning	R
20	Hög 6 m Ø 0,65 m h	R	Hög, västra kanten bortgrävd	R
21	Skålgropar 50 inom en kvadratmeter	R	Skålgropar 50 + sten med 1 skålgrop	R
24	Stensättning fylld 15 m Ø 0,5 m h	R	2 stensättningar	R
27	Röseliknande stensättning 7 m Ø 1 m h	ie	Röse?	R
28	Skålgropar 5 på lös sten	ie	2 skålgropar	R
29	Stensättning? fylld 3x3 m	ie	Röjningsröse sentida	ie
33	Stensättning fylld 11 m Ø 0,75 m h	R	Stensättning undersökt borttagen	ie
34	Röse 14 m Ø 0,7 m h	R	Stensättning	R
38	Röse 14 m Ø 1,3 m h	R	Röse + 2 skålgropar	R
102	Hällkista i stensättning	R	Hällkista + 3 hällkistor uppgift om	R
104	Odlingsrösen	ie	Fossil åkermark med 50 röjningsrös	R+Us
106	Stenbro ett valv	ie	Stenvalvsbro borttagen	ie
108	Rest sten 0,8 m h, 0,9 m br	R	Rest sten 0,8 m h, 0,9 m br	N
109	Röse 5 m Ø 0,8 m h	ie	Röse 10 Ø 0,8 m h	R
110	Stenåldersboplat	ie	Stenåldersboplat	R
111	Gravfält: 6 fornlämningar	ie	Fossil åkermark med 50 röjningsrös	R+Us
113	Stenbro ett valv	ie	Stenbro ett valv	R
114	Stenåldersboplat	ie	Stenåldersboplat	(R)
117	Slaggplats Ekefors	ie	Järnframställningsplats	(R)
123	Stensättning 7 m Ø 0,5 m h	ie	Röjningsröse	ie
126	Gravfält: 10 mindre rösen	ie	Fossil åkermark med 10 röjningsrös	R+Us
129	Röse 8 m Ø 1 m h	ie	Röse	R
130	Offerkälla 2 m Ø 1 m dj	R	Offerkälla	R+N

Några olikheter som märks. Det så kallade fornminnesbegreppet har blivit mer omfattande, det vill säga kunskaper om lämningstyper och intresset för att registrera flera har vuxit: 10, 104, 117.

Antikvarisk status har förändrats och blivit brokigare: 8, 9, 104, 110, 111, 126.

Bedömningar av antikvarisk status har blivit generösare: 8, 9, 27, 110, 113, 117, 129.

Tolkningar går isär: 27, 28, 29, 108, 111, 123.

Förändringar/skador på lämningar mellan inventeringarna: 11, 15, 33, 106.

Skillnader mellan 2001 års inventering och nuvarande finns också, både vad gäller tolkningar, fornminnesbegrepp och antikvarisk status, vilket torde framgå på flera ställen i rapporten, exempelvis under rubriken Statistik.

Skog & Historia

Projektet Skog & Historia startade 2003 och avslutades 2007 i Kronobergs län men kom aldrig att beröra Väckelsångs socken. Projektet ska därför endast omtalas i korthet. Det startade i Värmland 1995 som ett arbetsmarknadsprojekt och pågick nationellt till 2007. Arbetslösa sattes i meningsfullt arbete under ledning av en eller flera arkeologer. De senare svarade för nyfyndens kvalitetssäkring. Man insåg från flera håll, inte minst från skogsnäringen, att Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar, 1938-2002, främst hade berört de odlingsbara bygderna, att skogen och lämningarna däri blivit eftersatta. Som projektnamnet antyder så gjordes en satsning på inventering av skogarnaskulturarv, vilket naturligtvis kom att handla om andra kulturminnen än ute i odlingslandskapet. I fokus hamnade beskogade odlingsmarker, blästor (järnframställningsplatser), torp, kol- och tjärframställningsplatser, flottningsleder med flera. I Tingsryds kommun är det bara Södra Sandsjö socken som berörts av projektet och då endast till 5-10 procent av hela ytan (Holmgren 2006:76).

Vindkraftsutredningar

2010 genomfördes, av Arkeologacentrum i Skandinavien AB, den hittills enda vindkraftsutredningen i Väckelsångs socken, nämligen på Ekeryds marker i anslutning till Fiskestadssjöns östra sida och i områden öster och väster om Ygdens norra delar. Av de nytillkomna registreringarna bedömdes fem som fornlämningar och resten kulturlämningar. Fyra tidigare kända lämningar låg inom utredningsområdet (se tabell nedan).

Vindkraftutredningen i Väckelsång omfattade tre delområden med preliminärt placerade vindkraftverk (svart begränsningslinje med svarta trianglar). Underlag: terrängkartan © Lantmäteriet, Gävle 2009. Medgivande I2009_ 00927. Skala 1:50 000. Efter Wennstedt-Edvinger 2010.

I Väckelsång noterades tretton fossila åkrar i form av röjningsröseområden i samband med vindkraftsutredningen, varav sex bedömdes som fornlämningar, sex som övrig kulturhistorisk lämning och en bevakning. I princip en halvering av fornlämningsfrekvensen jämfört med hur röjningsröseområdena hanterades antikvariskt 2001, vilket är intressant vid jämförelser med inventeringen 2001 och den som nu presenteras. Det kan tolkas så att det pågår en förändring i kunskapen om röjningsröseområden, om deras ålder och informationsvärde, som leder till att ett mindre antal fornlämningar registreras och att antalet kulturlämningar ökar.

ID-nr	RAÄ-nr	Lämnings- typ	Egenskap	Antikvarisk bedömning	Källa
AC5301	Väckelsång 306	Område med fossil åkermark	Röjningsrösen, en stengärdesgård och f d åkerlytor	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5302	Väckelsång 299	Röjnings- röse		Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5303	Väckelsång 301	Hägnad	Stengärdesgård	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5304	Väckelsång 300	Kolningsan- läggning	Kolbotten	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5305	Väckelsång 302	Röjnings- röse		Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5306	Väckelsång 303	Hägnad	Stengärdesgård	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5307	Väckelsång 304	Fossil åker	Röjningsröseområde	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5308	Väckelsång 305	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	AU1
AC5309	Väckelsång 314	Hägnad	Stengärdesgård	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5310	Väckelsång 316	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	AU1
AC5311	Väckelsång 315	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	AU1
AC5312	Väckelsång 307	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	AU1
AC5313	Väckelsång 308	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	AU1
AC5314	Väckelsång 309	Husgrund, historisk tid		Uppgift om	General- stabskarta
AC5315	Väckelsång 310	Fossil åker	Röjningsröseområde	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5316	Väckelsång 311	Fossil åker	Röjningsröseområde	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
AC5317	Väckelsång 312	Fossil åker	Röjningsröseområde	Bevakas	AU1
AC5318	Väckelsång 313	Fossil åker	Röjningsröseområde	Övrig kultur- historisk lämning	AU1
	Väckelsång 105:1	Plats med tradition	Festkyrkogård	Övrig kultur- historisk lämning	FMS
	Väckelsång 219	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	FMS
	Väckelsång 51:1	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	FMS
	Väckelsång 151:1	Fossil åker	Röjningsröseområde	Fast fornlämning	FMS

*Kopierad sammanställning över registrerade kulturhistoriska lämningari utredningsområdena.
Efter Wennstedt-Edvinger 2010.*

Wennstedt-Edvinger för en principiellt viktig diskussion om bedömning av vetenskapliga och pedagogiska värden i rapporten. Beroende på att bedömningskriterierna är principiella finns den diskussionen under rubriken *Antikvarisk status*.

Sammanfattning inventeringar

1. Fabian Karlsson, hembygdsforskare från Boaryd, Väckelsång, tipsade Knut Kjellmark om många fornlämningar i samband med den senares inventeringar, arkeologiska undersökningar och uppteckningar. Exakt hur många platser är okänt.

2) Knut Kjellmark samlade uppgifter om fornlämningar från främst 1920- och 1930-talen i *Värends fornminnen*. Totalt registrerade han cirka 80 platser, varav 22 gravplatser, två skålgropsplatser, tre

källor, 13 fyndplatser, 27 lösfynd, nio fyndplatser som 2001 registrerades som stenåldersboplatser, ett gränsmärke, ett gravfält som 2001 omregistrerades som fornåker samt en pestkyrkogård.

3) Vid den första fornminnesinventeringen 1949 noterades totalt 74 platser, varav 27 hämtades från Kjellmark.

4) På 1970- och 1980-talen gjordes två anmälningar som infogades i fornlämningsregistret (fångstgrop och hällkista).

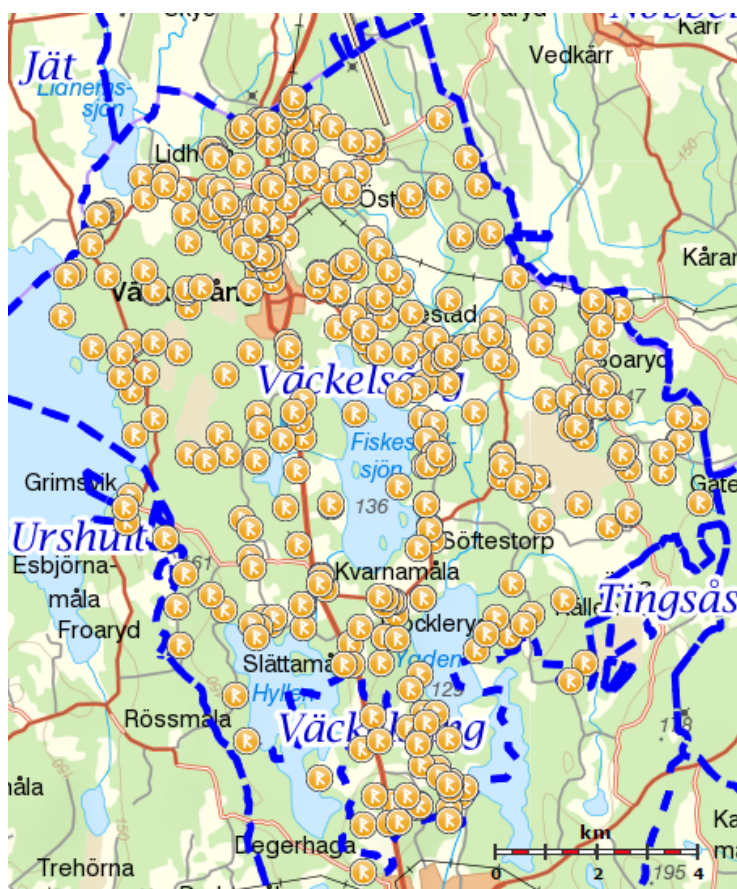
5) I slutet av 1990-talet genomfördes en så kallad kulturlandskapsinventering på säteriet Lidhems marker.

6) Vid andra inventeringen 2001 stannade antalet registrerade platser på 298, varav samtliga 74 från första inventeringen (men med vissa ändringar, bland annat med sex Utgård (vilket innebär att de sex posterna togs bort från registret och ersattes med nya). I samband härmed infogades 55 fyndplatser och lösfynd från Kjellmark, varav nio samlades under begreppet Boplatser. Bland de 169 nyregistrerade platserna finns 100 fornåkrar, 36 by-/gårdstomter, åtta områden på karta utan beskrivning men byråmässigt införda i samband med digitalisering.

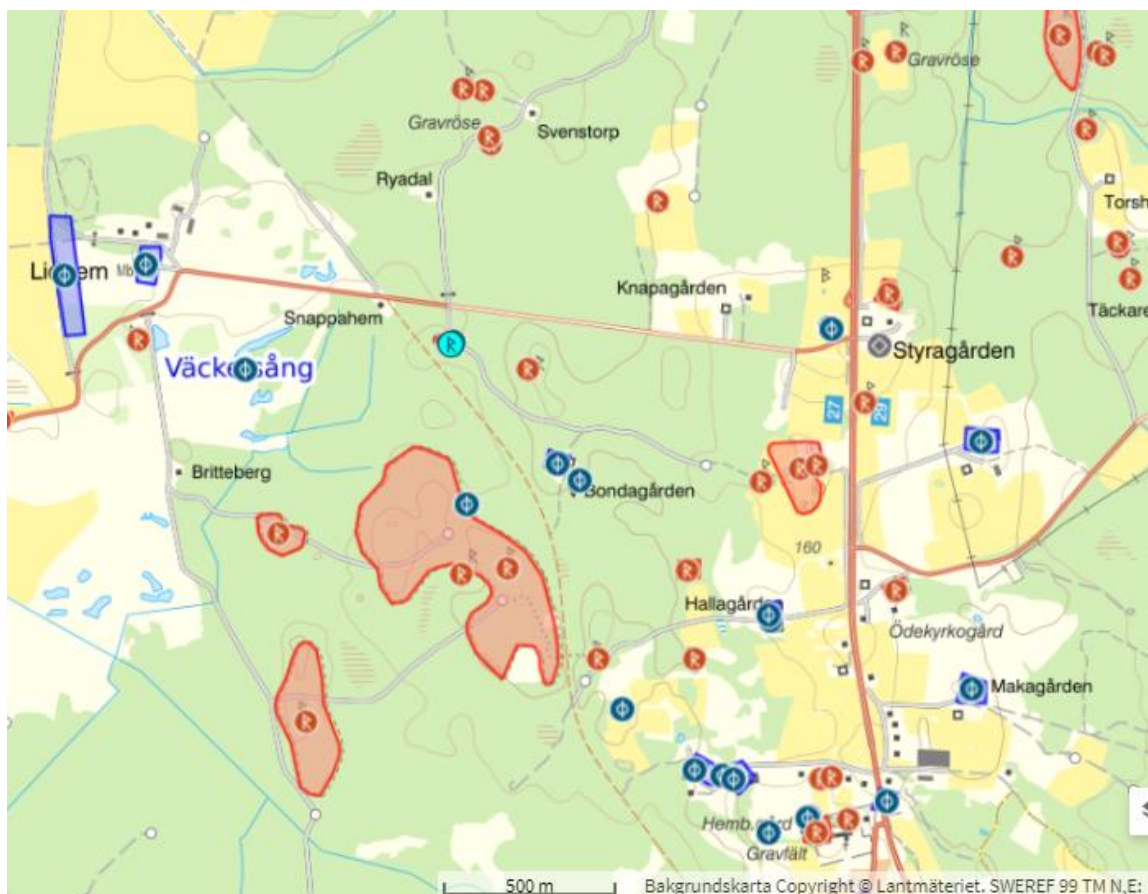
7) 2009 genomförde Arkeologacentrum en vindkraftsutredning i Väckelsång varvid 18 registreringar tillkom, främst fornåkrar.

8) Under 2010-talet har Smålands museum kompletterat FMIS med 18 registreringar, främst gravar.

9) 2020-12-15 innehåller FMIS totalt 334 registerposter.

Forn- och kulturlämningsplatser i Väckelsångs socken enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS). Fornlämningsskiktet ligger ovanpå Lantmäteriets webbkarta. Observera att R i kartan inte betyder fornlämning, endast registerpost.

I augusti 2017 sjösattes det nya forn- och kulturminnesregistret med bättre och begripligare symboler. Rött för fornlämningar, mörkblått för kulturlämningar (eller möjliga fornlämningar). Upplysningsskrifter har tillkommit, exempelvis Gravröse och Gravfält. Den ljusblå markeringen är en "uppklickad" registerpost, det vill säga den beskrivning av fornlämningen som visas till vänster om kartan (se sidan 19). Fornlämningsskiktet ligger ovanpå Lantmäteriets webbkarta.

Arkeologiska undersökningar

Några större arkeologiska undersökningar har inte utförts i socknen. Endast två har tillkommit efter samhällets behov av att ta anspråk mark där fornlämningar fanns eller misstänktes kunna finnas (röset vid väg 27 och utredningen om ny vägdragning över Högsbacke). Två mindre undersökningar kan hänföras till typen räddningsundersökningar där verksamheter påbörjats utan föregående undersökning (hällkistan i Svenstorp och gravplatsutvidgningen i kanten av det förhistoriska gravfältet vid hembygdsgården). Övriga undersökningar har varit av forskningskaraktär (gravar på gravfältet vid hembygdsgården, grunden vid Glasröret, husgrunden vid Bolslätt och gamla kyrkplatsen).

Hällkistan vid Svenstorp

När stenar togs till väggrus i detta röse (E1028) påträffades en hällkista och arbetet avbröts och arkeologen Knut Kjellmark tillkallades. Röset, som visade sig innehålla en stenkammargrav (hällkista), var enligt Kjellmark 18 meter i diameter och intill 1,5 meter hög. Hällkistan var invändigt fyra meter lång och en meter bred. En takhäll hade 26 stycken skålgropar, i folkmun älvkvarnar. En

undersökning genomfördes 1928 varvid följande fynd gjordes: ett tjugotal keramikbitar, brända ben och flintbitar i kistan, två flintskrapor, en järnbit (del av kniv) med mera utanför kistan, och i bigrav i rösets norra kant, en liten bronsring, en flintbit av Kristianstadflinta, tre flintskärvor av sydvästskånsk flinta, ett par bitar glasslagg(?) och brända ben intill västra hällväggen (Kjellmark 1932-43:4). Dessvärre hade någon sökt igenom hällkistans bottenfyllning kort före att undersökningen genomfördes.

Hällkistan i Svenstorp undersöks 1928. Foto Kjellmark. Fotot finns i ATA: Dnr 3029/1928. Inv 18840. Observera att markområdet bakom hällkistan förefaller vara tämligen öppet.

Takhäll med älvkvarnar i hällkistan. Foto ATA: Dnr 3029/1928. Inv 18840.

Hällkistan fotograferad 2018. I bakgrunden kryper den täta granskogen, planterad i övergiven åkermark, allt närmare hällkistan.

Riksantikvarieämbetets upplysningsskylt vid hällkistan är inte längre läsbar.

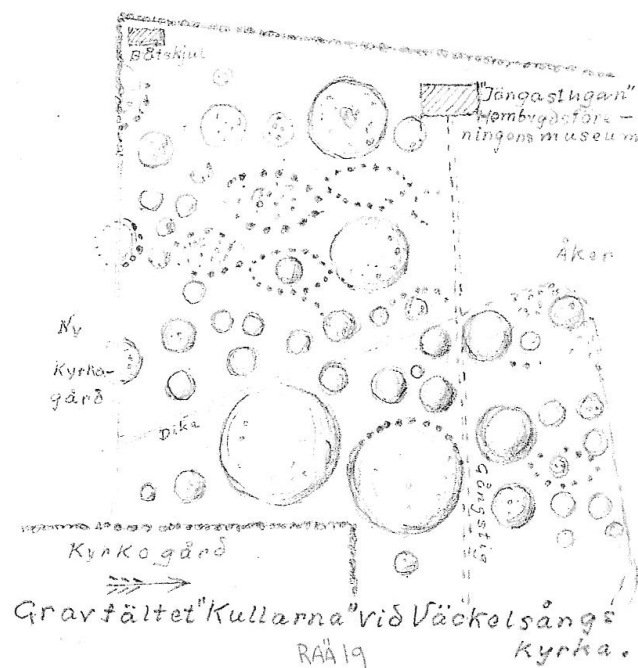
Järnåldersgravfältet vid hembygdsgården

Gravfältet vid hembygdsgården består idag av cirka 50 bevarade gravar. På arkeologiska och topografiska grunder kan man göra antaganden om gravfältets eventuellt ursprungliga storlek. Hedniska gravfält anläggs i princip alltid på höjder i landskapet. Den första graven läggs på den högsta punkten. Därefter växer gravfältet ut åt alla håll, förutsatt att inget topografiskt hinder (t ex bergkant) eller något annat hindrar (t ex en by- eller gårdstomt). Högsta punkten i Väckelsång torde befinna sig, eller ha befunnit sig, under den nuvarande kyrkan, under koret. Den bevarade delen av gravfältet ligger samlat ett stycke nordväst om koret. Den yttre delen av gravfältet ligger nära gränsen för, men ovan, 160 meter över havet.

Delar av gravfältet mellan hembygdsgården och kyrkan.

Ytan ovanför 160-meterskurvan är ca 10 000 kvadratmeter. Om man antar samma täthet mellan gravarna och motsvarande storlek på gravarna kan, hypotetisk, gravfältet ha omfattat cirka 200 gravar. Efter att högläggandet upphörde kan man föreställa sig att få, och småningom inga, människor brydde sig om att bevara gravfältet intakt, detta kanske med tanke på att gravarna var följden av en konkurrerande religion, som den nya kristna religionen ville förgöra.

Fabian Karlssons skiss över gravfältet "Kullarna", 1935.

Antagandet, cirka 200 ursprungliga gravar, kan betraktas med viss skepsis och i samverkan med andra eller kompletterande hypoteser. En iakttagelse som tycks styrka resonemanget är en ensamliggande gravhög, som låg strax nedanför 160-meterskuran (numera borttagen), cirka 30 meter nordnordöst om ingången till kyrkan. På toppen eller i omedelbar anslutning till denna höjd kan också ha funnits en gård, en hednisk helgedom, och efter att gravfältet övergivits en gravgård och en tänkbar kyrka.

Tidigkristna gravfält utan kyrka brukar man kalla gravgårdar. Det är sannolikt att någon eller några av dessa hypotetiska företeelser har inkräktat på det ursprungliga gravfältets tänkta yta, men i vilken omfattning är okänt. Möjligen skulle studium av väggar i nygrävda gravgropar (jordprofiler, i det arkeologiska språket) ge oss upplysningar om äldre markanvändning.

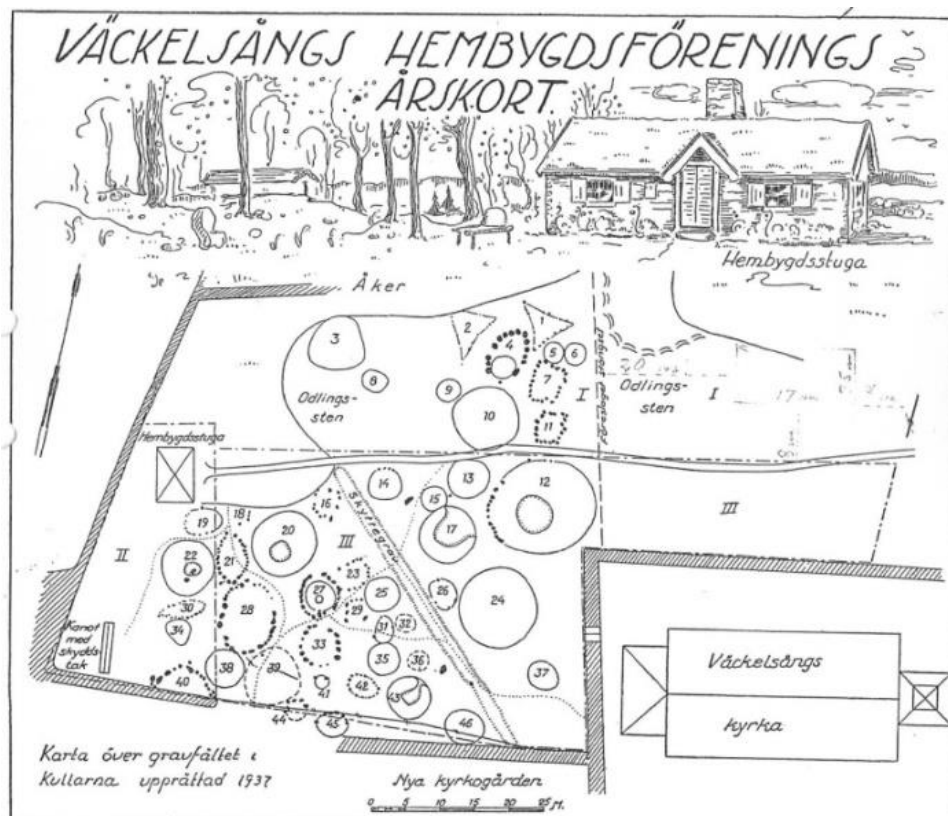

En hålväg passerar genom gravfältet. Kyrkan skymtar i bakgrunden.

Några fynd av föremål pekar eventuellt mot att annan verksamhet kan ha förekommit inom det tänkta ursprungliga gravfältets yta. Hit hör ett doslock från 1600-talet. 1936 meddelade arkitekten Paul Boberg, Riksantikvarieämbetet, att det vid arbeten för utvidgning av kyrkogården i Väckelsång "har ett bronsspänne påträffats söder om kyrkan, där synbarligen överodlade gravar finnas". Den 16 november samma år, efter Riksantikvariens förordnande, besökte Rune Norberg fyndplatsen och konstaterade att "bronsspännet var en rund buckla av driven mässingsplåt, rikt ornerad och troligen härrörande från 1600-talet. I varje fall kan bucklan, som troligen hört till ett doslock e. dyl., icke vara äldre, ehuru den anträffats i myllan på ett djup av något mera än en halv meter". Förutsatt att orienteringsuppgiften är riktig så bekräftas att det också funnits gravar söder om kyrkan. Uppgiften förbryllar så tillvida att föremål från 1600-talet inte brukar hamna i forntida gravar, annat än sekundärt, och att kristna gravar vanligen inte brukar innehålla gravgåvor.

Ett svärd och järnkula i kedja ska ha påträffats vid nyodling i mitten av 1800-talet. Vad den uppgiften står för är oklart. En möjlig tolkning är att en grav utjämnades i samband med nyodling och att man då gjorde dessa fynd. Järnkulan i kedja är problematisk eftersom dylika fynd inte heller brukar förekomma i hedniska gravar. Svärdet, vars fortsatta öde är okänt, kan inte specificeras till något särskilt sammanhang då det inte framgår av arkivuppgifterna om det var av förhistorisk eller senare typ.

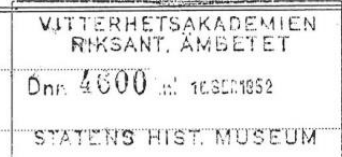
Runt förrförra sekelskiftet blev kyrkogården jämnad, besådd och försedd med sandade gångar. 1906 plundrades ett par gravar av några plåtslagarbetare och "föremål som ej meddelats någon" påträffades. Ungefär vid denna tid plundrades ytterligare en grav varvid ett människokranium påträffades. Av en redogörelse från 1907 framgår att en taktäckare, som arbetade med renovering av kyrkan, utförde plundringen.

Beskrivning till kartan över gravfältet.

1. Treudd, fylld, 0,50 m. högt. Beväxt med 4 ekar. 2. " " 0,30 " " " 3 " 3. Hög, 0,80 m. högt. Beväxt med 2 ekar. 4. Stensättning, i S inom densamma en hög, 0,40 m. högt. 5. Hög, 0,30 m. högt. Beväxt med 3 ekar. 6. " 0,20 " " " " " 7. Stensättning. Beväxt med 1 ek. Undersökt 1937. 8. Hög, 0,30 m. högt. " " " " 9. " 0,50 " " " 2 ekar och 1 björk. 10. " 1,60 " " Toppen avplanad. Beväxt med 6 ekar och 3 rönnar. Restaurerad 1937 i N och S. 11. Stensättning. Beväxt med en ek. 12. Jordblandat röse med fotkedja i V, 0,90 m. högt. Urgrävt intill 0,60 m. Beväxt med 4 ekar och 1 björk. Restaurerad 1937. 13. Jordblandat röse, 1,50 m. högt. Beväxt med 2 ekar. 14. " 0,60 " " " 1 ek i SV. 15. Hög, 0,20 m. högt. 16. Stensättning. Beväxt med en ung ek. 17. Hög, 0,80 m. högt. " " 1 ek. Restaurerad 1937. 18. Rest av stensättning? 19. Stensättning, fylld, 0,30 m. högt. Beväxt med 1 ek. 20. Jordblandat röse, 1,30 m. högt. Urgrävt intill 0,50 m. Beväxt med 3 ekar. 21. Stensättning, skeppsformig. Beväxt med 1 björk. 22. Jordblandat röse, 1,10 m. högt. Insjunket i toppen där 2 större stenar ligga. Beväxt med 3 ekar. 23. Stensättning.	24. Jordblandat röse med antydning till forkedja, 0,70 m. högt. Beväxt med 4 ekar. 25. Hög, 0,50 m. högt. Beväxt med 2 ekar. 26. Jordblandat röse, 0,50 m. högt. Beväxt med 3 ekar. Undersökt 1937. 27. Stensättning, i densamma en hög, 0,80 m. högt. Beväxt med 1 ek. 28. Stensättning, oval, fylld med sten, intill 0,50 m. högt. Beväxt med 2 rönnar och 2 björkar. 29. Stensättning. 30. " " skeppsformig, fylld med ett lager sten. 31. Hög, 0,20 m. högt. Osäker. 32. Röse. Osäkert. Beväxt med 1 ek. 33. Stensättning, stenfylld. 34. Röse, 0,30 m. högt. Beväxt med 1 ek. 35. Jordblandat röse, 0,60 m. högt. Beväxt med 2 ekar. 36. Röse, osäkert. 37. Jordblandat röse, 0,50 m. högt. Beväxt med 1 ek. 38. Hög, 0,40 m. högt. 39. Stenbundet område, rester av gravar? 40. Stensättning, delvis stenfylld. 41. Röse, osäkert. 42. Stensättning, urgrävd. 43. Jordblandat röse enligt uppgift urgrävt av en plåtslagare, som lade tak på kyrkan 1907. Restaurerad 1937. 44. Stensättning. Beväxt med 1 ek. 45. " " fylld, 0,40 m. högt. Beväxt med 1 ek. 46. Hög, 0,60 m. högt.

Årsavgiften erlagd för år _____

Gravfältskarta med beskrivning över "Kullarna", upprättad 1937 av Erik Floderus. Antikvariskt Topografiskt Arkiv, diarienummer 3380/37 samt återgiven i hembygdsföreningens årskort för 1952 (ATA, Dnr 4600/1952). På gravfältskartan anges området söder om gravfältet som "planerad kyrkogård".

I början av 1930-talet gjorde hembygdsföreningen en första rönjning av gravfältet. Fabian Karlsson räknade efter rönjningen till 45 högar och rösen samt fem elliptiska stensättningar och eventuellt ytterligare några fragmentariska sådana. En bedömning av gravfältets skador som Knut Kjellmark gjorde i början av 1930-talet innebar enligt hans uppfattning att gravfältet hade skadats av odling i norra delen och av kyrkogårdens anläggande i södra delen. Stenmuren som tillhör kyrkogården i denna del hade anlagts över tre gravar. Resonemanget förutsätter att gravfältet aldrig varit just mycket större än som Kjellmark upplevde det i början av 1930-talet. En uppfattning som inte delas.

Av den gravfältskarta som arkeologen och antikvarien Erik Floderus upprättade 1937, efter den första rönjningen, framgår att gravfältet innehåller fler gravformer än tidigare känt. Förutom rösen och högar har det tillkommit treuddar, skeppssättningar, ovala och rektangulära stenkretsar. "Odlingssten" har antecknats i gravfältskanten, i nordvästra och i nordöstra delarna. Området söder om gravfältet anges som "planerad kyrkogård".

De arkeologiska gravundersökningar som Floderus genomförde i samband med att gravfältet restaurerades gav följande resultat: Grav 12 utgrävdes och fynd gjordes av brända ben, en röd glassflusspärila och två flintbitar. Grav 17 utgrävdes utan att några fynd gjordes, eftersom den redan var helt plundrad. Grav 43 undersöktes utan att fynd påträffades. Grav 7 undersöktes, innehöll intet. Grav 26 undersöktes och innehöll endast brända ben.

Brända ben är tämligen vanliga i hedniska gravar och det kommer sig av att den döde brändes på bål (kremerades) före jordfästningen. Flintbitar ger kanske associationer till stenålderns redskapskultur men flintor är tämligen vanliga även i järnåldersgravar och då inte sällan tillsammans med

eldslagningsstål (och fnöske), som var den tidens motsvarighet till vår tids tändstickor och tändare. Glasfluspärlor förekommer både som gravföremål och boplatssfynd under hela järnåldern. De ingick i smycken, företrädesvis i halsband.

Stenpackning som framkom under arbeten 1937. Foto. N. G. Gillgren. ATA, diarienummer 4511/1937.

Nedan redovisas i citatform de skriftliga originalkällorna om gravfältet, kartering och undersökningar i någorlunda kronologisk ordning:

Några fasta fornminnen af större intresse finnas icke. På höjden väster om kyrkan påträffas dock ett tiotal större och mindre kullar, hvilka se ut att hafva varit grafvar öfver forntida kämpar, och den från nordväst till sydost sig sträckande löp- eller vallgrafven vittnar tydligt om forntida bragder. Det berättas ock, att, då en af kullarna för trettio eller 40 år sedan vid en nyodling uppgräfdes, man i densamma påträffade en järnkula med vidhängande kedja jämte kol och ett afbrutet svärd. (Rosengren, J. 1897-1914:106.)

Kyrkogården befinner sig i ett någorlunda tillfredställande skick, sedan den för några år tillbaka blifvit jämnad och besädd samt försedd med sandade gångar. Mycket återstår dock att göra, innan den kan gifva det intryck, man väntar sig på en dylik plats. (Rosengren, J. 1897-1914:107f)

Strax vester om nuvarande kyrkogården ett graffält af omkr. 12 kullar, bevuxet med buskar. Vid kyrkans reparation 1906 öppnade några plåtslagarbetare ett par af högarne och lära funnit föremål som ej meddelats någon. C. G. Leuvenhaupt. (Handskriven anteckning i ATA, utan dnr.)

Skullagården. Gravarna sannolikt från äldre jåå (?). Tillföres jåå-avd. Arbman. (Handskriven anteckning av H. Arbman, ATA, utan dnr.)

V om kyrkan finnes ett järnåldersgravfält av 12 jordblandade rösen. I ett av dessa, som nyligen rubbades av obehöriga, anträffades ett människokranium. Även en annan av högarna är plundrad av skattsökare i senare tid. (Kjellmark 1911:26.)

Förflytta vi oss till Väckelsångs kyrka finna vi där på västra och nordvästra sidan utanför nordvästra hörnet av kyrkogårdsmuren ett större ganska vackert och flera olika gravformer innehållande gravfält, kallat Kullarna. År 1907 antecknades, att på nämnda plats fanns 11 gravhögar, av vilka 2 eller 3 voro i senare tid plundrade, därav en tidigare samma år. På botten av den djupa grop, som var upptagen mitt i denna senare, fann jag rester av ett människoskelett, bl.a. en större del av ett kranium, som låg blottat här. Det påstods, att det var arbetare, som nyss förut haft sysselsättning med taktäckning eller lagning av taket å kyrkan, som gjort grävningen.

Sedan Väckelsångs hembygdsförening för några år sedan tagit vård om gravlunden – platsen förtjänar det namnet, ty här ligga de förhistoriska fädernas gravar i en täckt lund – har emellertid genom röjning ett flertal gravar kommit i dagen. De flesta gravarna utgöras av högar och rösen. Ett par av högarna äro ganska stora, 6-8 m. i diam. och 1 m. höga. En del av dem hava fotkedja. Flera säkra elliptiska eller brett skeppsformade stensättningar av i markytan liggande större kullerstenar finnas även.

När man på lilla gångstigen, som nordväst om kyrkogården stryker fram i ostvästlig riktning, går från öster mot väster igenom gravfältet, har man först ett par stora högar till vänster nära hörnet av kyrkogården, den närmast stigen med fotkedja. Omkring dessa ligga en hel hop mindre högar och rösen samt åtminstone ett par elliptiska stensättningar. Dessa ligga till höger om stigen i kanten av åkern. Ett dike är framdraget i sydost-nordvästlig riktning genom området. När man på stigen gått över detta och fortsätter ut till hembygdsföreningens stuga, Jängastugan, där de av föreningen hopbragta, redan ganska stora samlingarna äro inrymda, har man på höger hand en åkerlapp. På västra sidan ligger ett par större högar och många små rösen och elliptiska stensättningar. Antalet gravar är icke lätt att ange. En planskiss över gravfältet, uppgjord av hr F. Karlsson, Boaryd, visar över 45 runda högar och rösen, omkring 5 elliptiska stensättningar utom en del antydningar därtill – kanske ännu ej fullt blottlagda – eller fragmentariska sådana.

Säkert har en mängd gravar blivit förstörda genom odling, då åkern på den norra sidan om den kvarvarande delen av gravlunden uppbröts. Den av mur hägnade hittillsvarande kyrkogården har likaledes inkräktat på den förhistoriska begravningsplatsen. Det senare området, alltså det gamla bygravfältet, begränsas i S av en i öster-väster gående gränslinje, som avskär åtminstone 3 gravhögar mitt på. S om nämnda gränslinje är ny kyrkogård anlagd. Säkertligen har väl därvid några gravar förstörts, ehuru inga fynd av skelettresten eller fornsaker – gravgods – gjorts just på det området. (Kjellmark 1932-1936:13f, Värends fornminnen.)

I enlighet med Riksantikvarieämbetets förordnande har undertecknad den 10-16 juli 1937 restaurerat gravfältet vid Väckelsångs kyrka, beläget å Skullagårdens ägor. Restaureringen skedde på initiativ av Väckelsångs hembygdsförening, som inköpt en del av gravfältet och förhyrt en annan del. Arbetskraft ställdes till förfogande av hembygdsföreningen.

Följande åtgärder vidtogs: Området I med gravarna 1-11. Som var helt övervuxet, så att det vid mitt besök 1936 ej kunde kartläggas, röjdes, sedan jordägaren meddelats härom. Härvid påträffades flera nya gravar. Omfattande röjningar av undervegetationen företogs även på områdena II och III.

Följande gravar restaurerades; varvid i botten lades finkrossad gnejs, som fanns tillgänglig på platsen:

Grav 10. Skador i N och Skanterna avhjälpes. Grav 12. Utgrävdes, varvid utom brända ben endast anträffades en röd glassflusspärla och två flintbitar. Det utgrävda området fylldes med sten (omkr. 20 lass), varpå jord påfördes. I ytan lades några stenar för att antyda den ursprungliga karaktären av jordblandat röse. Grav 17. Utgrävdes utan att några fynd gjordes, då den redan var helt plundrad. Återställdes med sten i botten och överst en stenfri jordmantel. Grav 20. Urgrävningen i toppen igenfylldes. Grav 22. Urgrävningen i toppen igenfylldes. Grav 43. Undersöktes utan att fynd anträffades. Fylldes med sten. Däröver lades en jordmantel med stenar i ytan.

Vid mitt besök överlämnades även en samling brända ben, anträffade intill Grav 46 vid byggandet av muren omkring den nya kyrkogården. Någon undersökning av denna gravhög ansågs ej nödvändig, då den med undantag av en obetydlig, av den nya kyrkogårdsmuren avskuren kant var väl bevarad.

För att om möjligt erhålla någon datering och för att uppmuntra intresset inom hembygdsföreningen undersöktes två orörda gravar av olika typer: Grav 7 innehöll intet. Grav 26 innehöll endast brända ben.

En tackskrivelse bör ställas till Väckelsångs hembygdsförening, Väckelsång. Stockholm den 31 augusti 1937. Vördsamt. Erik Floderus. (ATA, dnr 3380/1937, Inv 21828.)

K. A. Gustavssons förordnande på Riksantikvarieämbetets vägnar till Rune Norberg:

Till Riksantikvarieämbetet har arkitekten Paul Boberg meddelat att vid arbeten för utvidgning av kyrkogården i Väckelsång ett bronsspänne påträffats S om kyrkan, där synbarligen överodlade gravar finnas. (ATA, dnr 4394/1936.)

I en skrivelse till Riksantikvarien från Rune Norberg, daterad den 11 december 1936 framkommer följande:

I skrivelse från Riksantikvarieämbetet den 13 nov. 1936 förordnades undertecknad att undersöka fyndplatsen för ett bronsspänne, anträffat vid schaktningsarbeten vid Väckelsångs kyrka, Sm. Med anledning härav får undertecknad avge följande rapport i ärendet.

Fyndplatsen besöktes den 16 nov. varvid konstaterades att "bronsspännet" utgjordes av en rund buckla av driven mässingsplåt, rikt ornerad och troligen härrörande från 1600-talet. I varje fall kan bucklan, som troligen hört till ett doslock e. dyl., icke vara äldre, ehuru den anträffats i myllan på ett djup av något mera än en halv meter.

Däremot konstaterades, att man vid grävning för den nya kyrkogårdsmuren rakt V om kyrkans kor, råkat tänga ytterkanten av en låg gravhög = nr 40 på den av Floderus upprättade kartan över gravfältet. På ett djup av c:a 0,80 m. iaktogs nämligen här en kolrand av upp till 5 cm:s tjocklek. Se bifogat foto och schematisk skiss. Jorden i närheten av nämnda kolrand och intill de skörbrända stenarna sållades, varvid anträffades c:a 50 cm³ kol och ett tiotal fragment brända ben.

Då endast en periferisk del av gravhögen, eller snarare platsen för likbålet, berörts genom de redan utförda schaktningsarbetena, ansågs en undersökning av hela gravhögen ej nödvändig under nuvarande mindre lämpliga väderleksförhållanden. En eventuell grävningsundersökning av högen kan lämpligen utföras i samband med den rensning och

restaurering av gravfältet, som enligt uppgift skall komma att utföras i samarbete mellan Riksantikvarien och ortens hembygdsförening.

De tillvaratagna kolen och brända benen förvaras tillsvidare i hembygdsgården, belägen omedelbart invid gravfältet. (ATA diarienummer 739/1937.)

Av den följande undersökningsrapporten till Riksantikvarien framgår följande:

Enligt Riksantikvariens förordnande har undertecknad den 6 November 1937 undersökt en fornlämning på nya kyrkogården vid Väckelsånga kyrka, Väckelsånga socken, Konga härad, Småland, och får efter utfört uppdrag härmed vördsamt lämna följande redogörelse. Vid schaktningsarbete för anläggande av ny kyrkogård vid Väckelsånga kyrka påträffades under torven en stenpackning, n:r 47 på bifogade karta. Stenpackningen var ej synlig ovan jord och ej medtagen på bifogade, tidigare upprättade karta över gravfält vid Väckelsånga kyrka. Stenpackningen hade varit täckt av ett intill 0,2-0,3 m tjockt lager torv och jord, som vid undersökningens början sedan var borttaget. Dess form var jämförelsevis oregelbunden, närmast trekantig med två raka sidor och den tredje utåt bågformigt böjd. Materialet bestod av intill 0,2-0,45 m stora stenar. Under den enskiktade stenpackningen vidtog orörd jord samt lerjord. Intet fynd gjordes. Omkring 40 m SSV om stenpackningen hade vid schaktningsarbetet påträffats ett brandlager. Detta var så gott som fullständigt förstört. Kolprov tillvaratogs och bifogas redogörelsen. Liknande brandlager hade enligt arbetarnas uppgift även tidigare påträffats utan att anmälan eller närmare undersökning skett. Anderstorp den 7 dec. 1937. Vördsamt. N. G. Gillgren. (ATA, diarienummer 4511/1937.)

Ett ännu större restaureringsarbete har utförts vid det stora i min redogörelse för fornminnena i Väckelsång omnämnda gravfältet Kullarna vid Väckelsånga kyrka. Detta arbete påbörjades 1934 av Väckelsånga hembygdsförening med röjning. Ytterligare röjning över hela gravfältet samt restaurering av en del ramponerade gravar gjordes även åren 1936 och 1937 av samma förening, allt under ledning av nuv. antikvarien Erik Floderus, vilken även kartlagt gravfältet. Av honom har jag hört yttras – och det kan också var och en hålla med om – att det initiativ Hembygdsföreningen här tagit och det vackra och oegennyttiga arbete föreningens medlemmar nedlagt på återställande i ursprungligt och värdigt skick av det vackra gravfältet får betraktas som synnerligen förtjänstfullt. (Kjellmark 1940:3f, Värends fornminnen.)

I fråga om själva det sammanhängande gravfältet visade det sig, att gravarnas antal var omkring 45. Jag hade vid mina besök här ej kunnat urskilja mer än 11 gravar, vilket naturligtvis berodde på att området var så tätt bevuxet med träd...

Gravfältet består av flere olika gravformer: högar, jordblandade rösen, rösen samt stensättningar av olika slag, såsom ovala, skeppsformade och rektangulära; även finns där två treuddar...

Vid iordningsställandet av gravfältet var det särskilt två högar och två jordblandade rösen, som vållade mera utförligt restaureringsarbete, då de voro betydligt ramponerade. Endast en rektangulär stensättning samt ett jordblandat röse utom den nyss omtalade stenpackningen samt brandlagret på nya kyrkogården blevo föremål för undersökning. I stensättningen gjordes intet fynd, i röset hittades brända ben. Vid restaureringen av det stora jordblandade röset med fotkedja hittades utom brända ben 2 flintbitar och en röd glasflusspärla samt i en annan grav (hög) brända ben.

Inom gravfältet finner man en i nordväst-sydöstlig riktning sig sträckande rännformig fördjupning, tydligen grävd av människor möjligen i försvarssyfte. Den kallas Skyttegraven. (Kjellmark 1940:5f, Värends fornminnen.)

Ytterligare ett lösfynd har inrapporterats från gravfältets närhet, möjligen tydande på en medeltida bosättning. Sländtrissa av ben (medeltida) ornerad med koncentriska cirklar, något söndrig. 4,3 cm i diameter och 1,6 cm tjock. Den påträffades vid odlingsarbete strax utanför gamla kyrkogården enligt en handskriven anteckning i ATA, utan diarienummer. Inventarienummer 13364.

Röset vid väg 27

När väg 27, sträckan mellan Väckelsång och avtaget mot Uråsa, gjordes om och rätades 1960 borttogs ett gravröse (E1036). Röset var 16 meter i diameter och intill 1,2 meter högt, anlagt på en uppstickande naken berghäll. På rösets botten påträffades brända benbitar över hela ytan, men främst närmast centrum. Benen låg i ett tunt asklager. Centralt påträffades två glaserade lerpärlor och två keramikbitar, varav den ena var en mynningsbit av ljus gulbrunt gods samt i västra kanten en avbruten pilspets av brons. Fynden tilldelades Smålands museum i mars 1962.

Från den pågående arkeologiska undersökningen 1960. Foto: Riksantikvarieämbetets bildarkiv.

Foto: Riksantikvarieämbetets bildarkiv.

M 22553

Två fragment av lerkärl (keramik). Den ena är en mynningsbit. 32-41×22-27×6-8 mm. Inskriven i Smålands museums huvudbok 1973. Foto: Kulturparken/Smålands museum. (OBS! Fyndfotografierna ägs av Kulturparken/Smålands museum och är copyrightskyddade. Tillstånd behövs vid eventuell publicering.)

M 22554

Två pärlor (en hel och en halv) i rödbrunt glas. 9 mm diam. Järnålder. Inskriven i Smålands museums huvudbok 1973. Foto: Kulturparken/Smålands museum. (OBS! Fyndfotografierna ägs av Kulturparken/Smålands museum och är copyrightskyddade. Tillstånd behövs vid eventuell publicering.)

Grunden vid Glasröret

I FMIS beskrivs fornlämningen som kallas Glasröret (E741, R17:1) enligt följande:

Stensättning, ca 20 m diam och 0,4 m h. Runt kanten en vall, 2-3 m br och 0,3-0,4 m h av 0,2-0,3 m st stenar och jord. I mitten en fast häll. 1949 syntes grunden till en basta, 4,5×4,5 m st på hällen. Beväxt med lövsly och buskar.

Fabian Karlsson ger följande upplysning och tolkning:

Vid Fiskestad ser man å Södregården mitt för gården på västra sidan om häradsvägen, strax ute i åkern ett egendomligt ringformigt röse, kallat Glasröret. Det utgöres av en omkring 2 m bred stensträng, liknande de nyss omtalade stenrevlarna, men lagd i cirkel av ungefär 25 m i diameter. Inuti är en slät plan. På östra sidan tycks ha varit en ingång, där kullerstenen är bortplockad. – Det bör tilläggas, att mitt inne på planen inom stenringen träffas en liten hustomtning efter en förr där stående basta, alltså en byggnad från nyare tid. Men den egendomliga ringformiga stenvallen med sin ingång är kanske rester efter en förhistorisk byggnad, om den ej visar sig vara rester efter ett större runt gravröse, som plundrats på sten, och där man blott lämnat kvar stenarna i själva utkanten. Exempel på liknande, i cirkel liggande stenvallar, som man vet vara rester efter stora gravrösen, kunde anföras från andra trakter i Varend. Folket på orten torde emellertid ej nöja sig med den sistnämnda tolkningen, och detta av flera skäl. En gammal sägen omtalar, att en kyrka skall ha funnits vid Södregård, och åkern därinvid kallas än idag Kyrkäker. Därför gissar man på att här antingen stått ett hedniskt tempel eller att Väckelsångs första kristna helgedom härstädes haft sin plats. Som sagt, endast en ingående undersökning kan avgöra vad Glasröret är rester efter. Utanför Glasröret ligger på en bergknalle på östra sidan en fyrkantig hustomtning, som även om de gamla ej ha en aning om vad det kan vara, förmodligen ej är förhistorisk.

Kjellmarks motsvarande text bygger i allt väsentligt på uppgifter lämnade av Fabian Karlsson samt på Karlssons text inskickad till folkminnesarkivet i Lund 1941 (M7871). (K. Kjellmark. 1932-43. *Värend's fornminnen*, s 25.)

Skiss av Fabian Karlsson 1941, baserad på en äldre skiss daterad 1935.

I skrivelse från Länsstyrelsen till Smålands museum daterad 16 april 1982, väckte Erik Björklund frågan om provundersökning av Glasröret. Länsstyrelsen bedömde en provundersökning som befogad och menade att detta kunde ske om lön till en medverkande antikvarisk kontrollant från Smålands museum bekostades av hembygdsföreningen och att medlemmarna utförde arbetet.

Kontakter med hembygdsföreningen, Smålands museum och Antikvariskt Topografiskt Arkiv har på det hela taget inte gett någonting. Enligt Åke Mac Persson, Björklunda, blev undersökningen av. Någon rapport verkar inte finnas. Eva Åhman, som vid den tiden var antikvarie på Smålands museum, vet inte vem som kan ha deltagit från museets sida. Det var inte Anna Liepe heller, antikvarien som deltog i undersökningen av Väckelsångs gamla kyrka 1976.

Här delas uppfattningen som framfördes av Karlsson och Kjellmark, att Glasröret ursprungligen var ett gravröse, alternativt ett ovanligt stort odlingsröse samt att stenar sannolikt bortförts till makadamslagning. Behovet av väggrus har uppenbarligen varit betydande, något som numer är väl bekant, inte bara i Värmland utan från hela småländska höglandet. Öppningen i "ringen" ska sannolikt förstås så att den underlättade utbärandet av stenar, det som arkeologer kallar *fyllning*, till makadamslagningsstenarna. De senare saknas veterligen på plats. Det har varit svårt under hela 2010-talet att överblicka och i detalj studera området kring Glasröret, på grund av tät, taggig buskvegetation, så sista ordet är inte sagt.

Husgrunden i Bolslätt

I skrivelse till Kjellmark återger Fabian Karlsson vad som påträffades när man bröt upp ett litet stengolv i åkern vid Bolslätt (E1096).

Under golvet bland stenarna fanns en mängd kol. Golvet var täckt av ett 20-25 cm tjock kolsvart lager matjord. Någonstades här på åkern har stått en ryggåsstuga, som revs ner på 1840-talet. Det har kanske varit ett golv i den stugan, men det kan också ha varit en eldstad eller ett litet golv i en ännu äldre bostad.

En liten järnxyxa av åldrig typ har hittats på platsen. Karlsson nämner att han har insamlat flintbitar, brynen av glimmerskiffer, samt vad han kallar glasslagg, som skimrar i blått och grönt. Sådana slaggbitar har hittats på flera ställen i Boaryd. Undersökningen i Bolslätt kan knappast kallas arkeologisk, men den får Kjellmark att fundera i termer av en hyddbotten, i så fall med mycket gammalt ursprung (Kjellmark 1932-1943:26f).

Gamla kyrkplatsen

När socknens första kyrka byggdes saknas det uppgifter om, inte heller var den byggdes. Den förste kyrkoherden som omskrivs i källorna hette Folke (Series Pastorum). Han var verksam i Väckelsång året 1427 (Björklund 1991:13). Enligt traditionen ska den gamla kyrkan, den som vi känner till, ha grundlagts 1640. I ett syneprotokoll daterat 4 juli 1796 står det:

'Kyrkan är', sägs det, 'byggd för så långliga tider tillbaka, att ingen upplysning finnes när detta skett'. Enligt 'allmänhetens kännedom, efter förfäders berättelser', har den emellertid nedbränts av danskarna på 1500-talet. Den tycks emellertid ha blivit återuppförd igen kring den gamla stommen av sten. Det sägs nämligen i protokollet att nedbränningen kan vara en orsak till de många sprickorna i murarna och andra felaktigheter i kyrkan (Runmar 1978:9f).

Väckelsång omnämns i skriftliga källor första gången år 1330 och då som Ecclesia Vaestilsang vilket rimligen kan förstås att en kyrka, eller en gudstjänstlokal, fanns då. (Ecclesia, av grekiskans ekklesiā)

(ἐκκλησία), latiniserat ecclesia betyder 'folkförsamling', 'kyrka'. Ecclesia betecknar den kristna kyrkan i dess helhet och den enskilda församlingen. [https://sv.wikipedia.org/wiki/Ecclesia.](https://sv.wikipedia.org/wiki/Ecclesia))

Under en vecka i augusti 1976 genomförde Anita Liepe och Karl Johan Krantz från Smålands museum en mindre undersökning av lämningarna efter Väckelsångs gamla kyrka, som revs 1828. Anledningen var att församlingen ville veta hur den gamla kyrkans planform hade sett ut. Ett tunt lager grästörv avlägsnades så att grundmurarna blev synliga. I rapporten sägs det att kyrkans form i det närmaste överensstämde "med en bevarad äldre planritning från 1700-talet, bortsett från den kvadratiska tillbyggnaden i väster, som tidigare varit helt okänd". Väggarna hade varit uppförda i skalmursteknik av tuktade markstenar med ett inre av mindre stenar sammanhållna med kalkbruk.

I samband med undersökningen påträffades resterna efter ett trägolv nära den sydvästra ingången, ett mynt från 1636, stycken av målad kalkputs samt "stora mängder ben vilkas placering torde vara sekundär". Den västra utbyggnaden var starkt raserad och den konstaterades inte ligga i förband med långhuset. Enligt traditionen ska kyrkan ha grundlagts 1640. Den tresidiga koravslutningen fanns också hos andra 1600-talskyrkor (Berthelsson 1950). Samma grundplan fanns också hos tiggarmunkordnarnas kyrkor. De senare började etablera sig på 1200-talet i Sverige. Inget daterbart fynd eller material framkom varför en noggrannare datering av kyrkans äldsta fas anstår till framtiden (Liepe 1977).

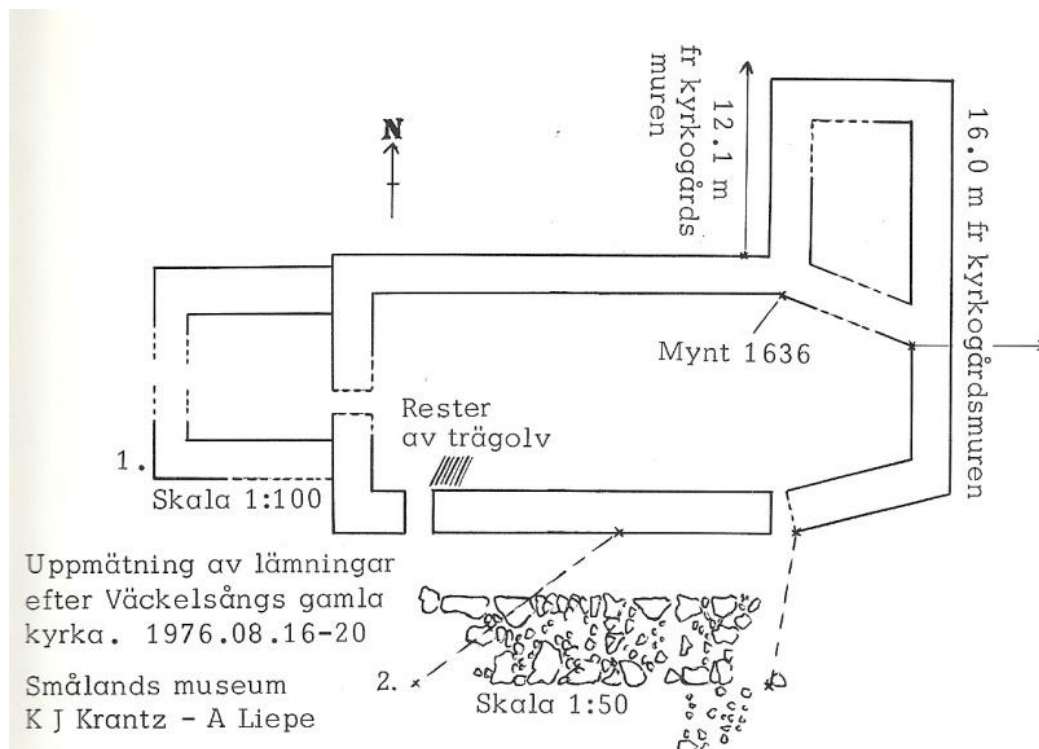

Teckning av Väckelsångs gamla kyrka av Erik Bojs, 1932. Teckningen, som finns i hembygdsgården, ger följande upplysning i påskrift: Väckelsångs gamla kyrka julen 1794.

Den av Bojs tecknade kyrkan synes vara tämligen samstämmig med grundplanen från 1976. De två ingångarna har samma läge, det trekantiga koret och utbyggnaden mot norr, sakristian, förefaller ha samma läge, form och proportioner i de båda bilderna. Det underlag som låg till grund för Bojs teckning omtalas möjligen av Abraham Leijonhufvud i en skrivelse 1970, som idag finns i Antikvarisk-topografiska arkivet. Han önskar upplysningar om en "facad och grundritning å Wäckelsångs kyrka, tecknad sådan den år 1794 befanns" (dnr 4307/1970). Även dessa avbildningar är inte i original, utan kopior sannolikt utförda under senare delen av 1800-talet, enligt Leijonhufvud.

Från undersökningen 1976. Långhuset mot sydväst. Foto i Antikvarisk-topografiskt arkiv, Acc nr 79-68-1-2, dnr 6087/77.

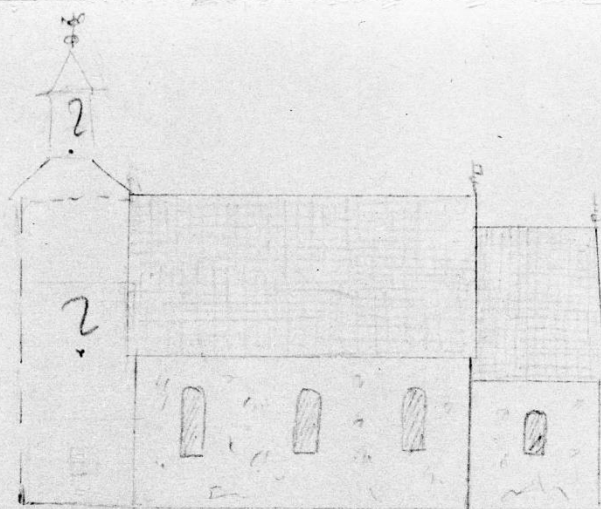
Kyrkans grundplan enligt undersökningen 1976 (Liepe 1977). Förlagan i Antikvarisk-topografiskt arkiv (dnr 6087/77), här kopierad ur Liepe 1978.

Liepe nämner inte i sin rapport den grundplan och förslag till rekonstruktion av kyrkan som P. G. Vejde gjorde 1911. Jag har inte hittat några ytterligare kommentarer utöver de anteckningar som Veide gjorde direkt på ritningen men konstaterar att den avviker på några punkter både från

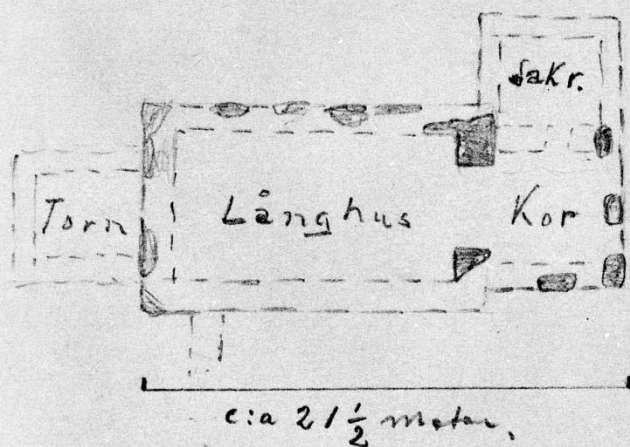
teckningen daterad 1794 och från 1976 års uppmätta grundplan. Koret har inte den trekantiga formen och minst en av de två dörröppningarna saknas. Utbyggnaden i väster (torn eller klockstapel enligt Veide) saknas i teckningen från 1794.

Gamla kyrkogården.

Täckelångs gl. Åkerkyrka
 och
 nedanstående grundplan

Tornets utseende orinst. Möjligen
 utgöres det av den till västra gaveln
 fästade klockstapel.

Rivens.

Ritad 1911

Det framgår inte om Veide gjorde egna arkeologiska undersökningar 1911, men teckningens detaljrikedom, särskilt i murpartierna, kan möjligen tyda på det.

På Hans Persson Ruuths karta från 1663 har kyrkan torn, eller om man uttrycker sig försiktigare, så har kyrksymbolen på kartan torn, vilket till exempel kyrkorna i Uråsa, Tingsås, Nöbböle och Linneryd inte har (Persson Ruuth 1663). Den nya tillgänglighetsvänliga skylt som sattes upp vid gamla kyrkogården för några år sedan ger upplysningarna:

År 1692 omtalas att kyrkans torn är förfallet..., samt Vid den följande ombyggnaden revs tornet, långhuset vidgades mot S och det medeltida koret ersattes av ett större. Den medeltida kyrkan var troligen uppförd under äldre medeltid, medan tornet sannolikt tillkommit senare.

Det är i oklart var dessa uppgifter ursprungligen kommer ifrån. Det är märkligt att en så omfattande ombyggnad, som omtalas ovan, inte kunde påvisas i den arkeologiska undersökningen. Det framgår tyvärr inte när ombyggnaden gjordes men det kan antas ha varit i slutet av 1600-talet, efter 1692, eller i början av 1700-talet. En artikel från 2015 (bilaga 3g) spekulerar vidare om kyrkans utseende utifrån hur den avbildas i Assar Rohmans karta från 1696.

Gamla kyrkan tecknad av lantmätaren L A Biörkman. Lantmäteristyrelsens arkiv: Väckelsångs socken Väckelsång nr 1-12, Storskifte på inägor, 1771.

Slutsatsen blir, med hänsyn till den kunskap som finns och de tolkningar som görs, att den kyrka som eventuellt byggdes 1640 och revs 1828 förändrades kraftigt under perioden, alternativt att delar av dokumentationen är felaktig eller feltolkad. Björklund antar att det var kyrkan som revs 1828 som Nils Dacke och hans folk omringade den 4 juli 1542 (1991:8). Om traditionen om en nyanlagd kyrka 1640 stämmer så bör det snarare ha varit en ännu äldre kyrka, men möjligen på samma plats, som omringades av Dacke. Tornet enligt 1663 och 1696 års kartor fanns inte 1794. De två ingångarna i långhusets väg, i Bojs teckning, som speglar situationen 1794, återges inte i de äldre kartorna. Storskifteskartan från 1771 (Biörkman 1771) har en mer schablonmässig symbol för kyrkan än de äldre kartorna och här saknar kyrkan torn, enligt symbolen. I syneprotokollet från 1796 anges att kyrkan då maximalt kunde ta emot 500 besökare. Av socknens då 1418 invånare var 930 i åldern att de enligt tidens krav och sed borde gå i kyrkan. Kyrkans litenhet i kombination med dess dåliga skick var anledningar till att en ny kyrka började byggas 1826.

Gamla kyrkplatsen.

Högsbacke

Med anledning av Vägverkets planer på att flytta utfarten av Lidhemsvägen söderut, av trafiksäkerhetsskäl, genomförde Smålands museum en arkeologisk utredning på Högsbacke 1993 (E1055). Utredningens syfte var att fastställa om fornlämningar skulle beröras av vägomläggningen. Vid en första besiktning längs vägkorridoren konstaterades att två områden borde utredas närmare, dels Högsbacke (område A), dels där den nya sträckningen skulle ansluta till Lidhemsvägen, 280-480 meter väster om infarten till Knapagården (område B). Fosfatkartering genomfördes i områdena A och B, sökschaktning endast i A, dels med anledning av att markägaren inte medgav sökschaktning i B, dels att vägverket ändrade uppfattning, att vägen sannolikt inte skulle dras just där (Salminen 1993).

Område B är ett röjningsröseområde, beläget på en höjd, cirka 150×30-120 meter stort, innehållande ett 20-tal röjningsrösen av sentida typ. Det förvånar att området med förmodade gravar som ligger mellan A och B inte nämns i rapporten (E131).

*De båda skrafferade områdena bedömdes som möjliga för dolda fornlämningar, enligt Salminen (1993).
Område A i öster, område B i väster.*

Fosfatprovtagning och analyser gjordes inom båda områdena. Prover togs på var tionde meter enligt ett lokalt uppsatt koordinatnät. Sammanlagd provyta uppgick till 5700 m². Sökschakten som drogs i område A omfattade totalt 335 m, fördelade på fem schakt. I dessa påträffades två härdar, fem stolphål och 14 gropar samt ett antal sentida gropar. Område A tolkades som ett förhistoriskt boplatssläge. Utredningens ram medgav inte avgränsning av boplatsten eller att tidsfästa den. Salminen lutar mot, med hänvisning till keramikfynd och lämningarnas karaktär, att boplatsten kan dateras till yngre bronsålder-järnålder. Fynden tillfördes Smålands museum den 10 februari 2014, men foton saknas i digitaltmuseum.se.

Boplatssområdet vid Högsbacke. Det stora makadamslagna röset (E1056) ligger bakom eken.

Detalj ur lantmäteriakt: 07-VÄC-77, storskifte i Väckelsång 1812. Observera gravröset (E1056), beläget cirka 100 meter väster om korsningen i vägarna Väckelsång-Uråsa och Prästgården-Lidhem, samt Karlssons gravfält, (E131), cirka 125 meter väster om E1056. Ett annat urplockat gravröse öster om landsvägen (E139), men inte utritat, ligger i impedimentet i åkern med litterat 463. 467 anges som äng i 'lilla åkergärdet'.

Det stora och makadamslagna röset (E1056) i Högsbacke redovisas särskilt under rubriken *Vägunderhåll*.

Inventeringen 2010-2020

Nuvarande Väckelsånga socken bestod ursprungligen av både Väckelsånga och Tingsås socknar. Kyrkligt räknades Uråsa som annex till Väckelsånga. Den nu avslutade forn- och kulturminnesinventeringen har enbart genomförts i Väckelsånga socken. Total yta cirka 111 kvadratkilometer. Den systematiska fältinventeringen började den 1 juli 2010 och avslutades 22 juli 2019. Därefter har ett antal byråmässiga kompletteringar tillförts registret. Landskapet har utseendemässigt förändrats under de tio år som inventeringen pågått, exempelvis genom skogsavverkningar, vilket lett till några senare kompletteringar i fält. Men, i princip har tillkommande registreringar efter juli 2019 baserats enbart på tips och litteraturuppgifter.

Excerpering

En given utgångspunkt för inventeringen var de excerpter, huvudsakligen arkivalier från Antikvariskt Topografiskt Arkiv (ATA) i Stockholm, som sammanställdes inför Riksantikvarieämbetets inventeringar 2001. Dessa samlades i pärmar, en för varje socken, som överläts till Smålands museum (Kulturparken från och med 2009) efter avslutad inventering. Innehållet i pärmen kopierades till egen pärm och låg till grund för planering och genomförande av inventeringen 2010-2020.

Lantmäteriets webbkarta med fornlämningskikt kopierades i skala 1:10 000 i storlek A3, på så sätt att motsvarande en fjärdedels ekonomiskt kartblad rymdes (och lite till) på varje A3. Den valda skalan, 1:10 000, är tacksam att arbeta med eftersom 1 cm på kartan motsvarar 100 m i verkligheten. Det var också den skalan som jag arbetade med, och blev van vid, under mina år som anställd fornminnesinventerare på Riksantikvarieämbetet (1979-1991).

Riksantikvarieämbetet noterade alla lämningar i registerböcker. En sida i en sådan bok kopierades och mångfaldigades och sattes efter hand som de blev skrivna, och senare renskrivna, i pärmar.

Till excerperingen kom även genomgång av hembygdsföreningens arkiv och tidskrifter, de lokala biblioteken och samtal med markägare och övrig lokal befolkning.

Fältarbete

Jag föreställde mig tidigt att inventeringen skulle ta tio år, med arbete på lediga stunder och när jag kände för det. Den systematiska inventeringen, det vill säga att beta av kartblad för kartblad, område för område, tog sju år plus ytterligare två år efter att ha bestämt, i november 2017, att återbesöka de av Riksantikvarieämbetet registrerade posterna. Inventeringen har således både inneburit nyinventering såväl som kontroll av, och i flera fall ändring av, de äldre posterna. Inventeringar av detta kulturhistoriska slag blir egentligen aldrig färdiga, dels därför att man inte hinner kika *bakom varje buske*, dels därför att sentida lämningar med tiden blir allt mer intressanta och i stigande grad uppmärksammade.